

Základy práva - distanční studijní opora

Osnova:

I. ÚVOD DO PRÁVA:

1. STÁT A PRÁVO
2. PRÁVO, PRAMENY PRÁVA, PRÁVNÍ NORMY
3. SYSTÉM PRÁVA
4. APLIKACE PRÁVA
5. ZÁKLADNÍ LIDSKÁ PRÁVA

II. NOVÝ OBČANSKÝ ZÁKONÍK (NOZ) – OBECNÁ ČÁST:

1. SYSTEMATIKA, PŘEDMĚT, ZÁSADY
2. OSOBY
3. ZASTOUPENÍ
4. VĚCI
5. PRÁVNÍ SKUTEČNOSTI

III. NOVÝ OBČANSKÝ ZÁKONÍK (NOZ) – ZÁVAZKOVÉ PRÁVO:

1. ZÁVAZKOVÉ PRÁVO - OBECNÁ ČÁST
 2. SMLOUVA A KONTRAKTACE
 3. SPOTŘEBITELSKÉ SMLOUVY
 4. ZMĚNY ZÁVAZKŮ
 5. ZÁNİK ZÁVAZKŮ
-

I. ÚVOD DO PRÁVA:

Kap. 1

STÁT A PRÁVO

1. Pojem státu

Definice státu existuje celá řada. Nejde přitom jen o formulační rozdíly - v jejich různorodosti lze sledovat vývoj chápání státu, moci a smyslu života v organizované společnosti vůbec. Dnešnímu pojetí nejlépe vyhovuje přístup, který nahlíží na stát jako na univerzální a všeobecně politickou formu organizace společnosti na určitém území. Jiná, dnes již klasická definice G. Jellinka charakterizuje stát v obdobném duchu pomocí tří prvků nutných pro jeho existenci: státního území, státního obyvatelstva a státní moci

1.1 Obyvatelstvo, "společnost"

Pro existenci státu je zásadní lidský činitel; lidé, kteří jsou v nějakém vztahu k státu. Tato "složka" může být charakterizována jako: obyvatelstvo, tj. lidé žijící na určitém území; národ, tj. tradiční společenství, provázané jazykem, kulturními tradicemi, způsobem života apod.; občané, tj. lidé v určitém právním vztahu k státu - ostatní lidé jsou z tohoto pohledu cizinci. Lid, tj. subjekt, který je v určitém vztahu k státní moci.

1.2 Moc, forma organizace společnosti

Organizace společnosti ve státě se děje především prostřednictvím státní moci. Státní moc lze definovat jako legitimní, právem sankcionovanou schopnost státu ovlivňovat chování členů společnosti, a to i proti jejich vůli (tedy s možností donucení).

1.3 Legitimita a legalita státní moci

Státní moc musí být postavena na důvěře a respektu ze strany společnosti, vyplývajícím z přirozené autority státu. Proces utváření a uplatňování státní moci musí respektovat předem stanovená pravidla - právo (legalita). Legitimita a legalita státní moci jsou odlišné a do určité míry nezávislé aspekty, vzájemně se však doplňují a podporují. Moc postrádající legitimitu se zpravidla neudrží bez narušení pravidel legality; moc postrádající legalitu brzy ztratí upřímnou podporu obyvatelstva a stane se nelegitimní. Indikátorem narušení legitimacy moci ve státě a současně nástrojem k jejímu obnovení jsou pravidelné a demokratické volby. Indikátorem dodržování legality je fungování principů právního státu a spolu s ním i respekt k základním právům a svobodám.

Suverenita státní moci

Suverenita moci znamená její nezávislost, neomezenost a výlučnost, a to jak dovnitř, tak i navenek. Nezávislost: suverénní stát není při uplatňování státní moci podřízen žádnému jinému státu ani žádnému jinému subjektu uvnitř státu (armáda, pol. strana) nebo mimo státní strukturu (církve, hnutí). Neomezenost: stát uplatňuje státní moc na celém svém

území, vůči celé společnosti a ve všech záležitostech, které považuje za nutné regulovat. Výlučnost: na vymezeném státním území neuplatňuje žádný jiný subjekt veřejnou moc, která by nebyla odvozena od státu. Suverenitu státu nenarušuje plnění povinností vyplývajících z mezinárodního práva. Tyto povinnosti stát dobrovolně přijal a jsou tedy naopak projevem jeho právní subjektivity v mezinárodním právu, popř. jsou výrazem jeho respektu k suverenitě jiných států. U států složených (federace - viz níže) se suverenita realizuje součinností složeného státu a jednotlivých členských států.

1.4 Organizace státní moci, Dělbá moci

V moderním právním státě je státní moc organizována na principu tzv. dělby moci. Důvodem je snaha zabránit zneužití státní moci ve prospěch jednotlivce nebo určité skupiny (politické strany, národnostní skupiny, sociální vrstvy apod.) na úkor zbytku obyvatel. Moc je rozdělena na složku: zákonodárnou (legislativní), výkonnou (exekutivní) a soudní. Každá z těchto složek moci je svěřena jinému orgánu státní moci; tyto orgány by měly být organizačně a personálně oddělené a do značné míry nezávislé na sobě navzájem. Vytváří se tak systém vzájemných kontrol a pojistek pro případ selhání některé ze složek státní moci, resp. jejího ovládnutí dílčí zájmovou skupinou. Příklad Jestliže většinu v PS PČR získá ve volbách nacionalisticky zaměřená strana, která by začala přijímat diskriminující zákony, pak by tyto zákony měly narazit na odpor prezidenta ČR, popř. Senátu PČR. Případné spory bude rozhodovat Ústavní soud, jehož personální obsazení rovněž nemůže PS PČR ovlivnit. Oddělení jednotlivých složek moci samozřejmě nemůže být absolutní. Stát může plnit své funkce pouze tehdy, jestliže všechny složky státní moci spolupracují a směřují k těmto cílům. Jde o to, aby styčné body činnosti jednotlivých státních orgánů byly podrobeny dostatečně účinné veřejné kontrole. Mezi významná opatření zajišťující oddělení jednotlivých složek státní moci patří: neslučitelnost některých funkcí. Funkce soudce je neslučitelná s funkcemi v legislativě a exekutivě (čl. 82 III Ústavy). Legislativa a exekutiva nejsou sice odděleny tak striktně, i zde však existuje neslučitelnost funkce prezidenta s funkcí poslance nebo senátora (čl. 22 I Ústavy) a funkce člena vlády s některými vyššími funkcemi v Poslanecké sněmovně a v Senátu (čl. 32 Ústavy). Imunita poslanců, senátorů a soudců Ústavního soudu (čl. 27 III-V, 86 Ústavy), která má znemožnit ovlivňování zákonodárců a soudců ze strany výkonné moci formou šikanování nebo hrozeb. Podobný účel má i neodvolatelnost a nepřeložitelnost soudců (čl. 82 II Ústavy) a beztrestnost parlamentních projevů a hlasování (čl. 27 I-II Ústavy).

Moc zákonodárná

Zákonodárná složka představuje moc vytvářet právo a je svěřena především parlamentu. Kromě něj do této složky zasahují v omezené míře i jiné orgány: Vláda má právo tzv. zákonodárné iniciativy, tzn., může navrhnout parlamentu přijetí zákona (čl. 41 II Ústavy). Vláda má také právo vyjádřit se k návrhu každého zákona (čl. 44 I Ústavy). Vláda a ministerstva (a některé další orgány veřejné správy) mohou upravit některé dílčí otázky nařízením nebo vyhláškou. Toto oprávnění je však vázáno na zmocnění v zákoně, tedy prakticky na souhlas Parlamentu (čl. 78, 79 III Ústavy). Ústavní soud může zrušit zákon nebo jiný právní předpis, který je v rozporu s normami vyšší právní síly; nemůže však právní předpisy vytvářet (čl. 87 I a, b Ústavy). Zastupitelstva územních samosprávných celků (obcí a krajů) mohou v rámci své působnosti vydávat právní normy ve formě obecně závazných vyhlášek (čl. 104 III Ústavy). Zákonodárná procedura Pro vytváření právních předpisů Parlamentem ČR je stanoveno několik postupů; záleží na charakteru schvalované normy:

Běžné zákony představují většinu legislativní činnosti. Klíčovou roli při jejich schvalování má Poslanecká sněmovna, menší roli hraje Senát a prezident republiky (čl. 39 I-II, 41, 44-48, 50-52 Ústavy). Ústavní zákony tvoří základ veškerého právního řádu a pro jejich přijetí je předepsán zpřísněný postup. Na schvalování se podílí rovnou měrou Poslanecká sněmovna a Senát (čl. 39 IV Ústavy). Zákony se zvláštním režimem. Pro přijetí některých zákonů jsou v závislosti na jejich obsahu předepsány odlišné požadavky, přísnější nebo mírnější oproti běžným zákonům (čl. 40, 42 Ústavy). Zákonná opatření Senátu vydává senát v neodkladných záležitostech namísto běžných zákonů v době, kdy je Poslanecká sněmovna rozpuštěna (čl. 33 Ústavy). Jejich další platnost je podmíněna schválením Poslaneckou sněmovnou. Mezinárodní smlouvy mohou být rovněž pramenem práva; při jejich vzniku je však schválení zákonodárcem státu, který je smluvní stranou, pouze jednou z mnoha etap. V ČR se na této etapě podílí Poslanecká sněmovna a Senát rovnou měrou; vyžaduje se v závislosti na povaze smlouvy prostá nebo kvalifikovaná většina.

Moc výkonná

Výkonná moc uplatňuje (aplikuje) pravidla vytvořená mocí zákonodárnou a vynucuje jejich dodržování. Nese také hlavní díl odpovědnosti za to, že stát bude plnit své základní funkce. Výkonná moc přísluší především prezidentu republiky, vládě, ministerstvům a dalším orgánům státní správy a samosprávy. Kromě uvedených orgánů jsou některé činnosti, které mají charakter výkonné moci, svěřeny také jiným orgánům: Parlament ČR má kontrolu nad složením vrcholných orgánů moci výkonné (prezident -- čl. 54 II Ústavy, vláda a ministerstva -- čl. 68, 72, 73 Ústavy). Poslanecká sněmovna PČR má navíc možnost kontrolovat činnost vlády tím, že může člena vlády vyzvat k účasti na zasedání (čl. 38 II Ústavy), popř. interpelovat (čl. 53 Ústavy). Rovnováha jednotlivých složek moci je tím poněkud vychýlena ve prospěch parlamentu jakožto jediného orgánu voleného ve všeobecných volbách (charakteristický znak parlamentní republiky). Parlament ČR také rozhoduje nebo spolurozhoduje o některých důležitých otázkách obrany (čl. 43 Ústavy). Soudy mají z různých do své pravomoci svěřeny i některé činnosti správního charakteru (např. vedení obchodního rejstříku, provádění exekucí apod.).

Státní správa a samospráva

Veřejná správa jako jedna z nejdůležitějších činností moci výkonné má dvě základní formy. Státní správa je organizována hierarchicky, na principech závislosti, nadřízenosti a podřízenosti. Vrchol této struktury tvoří nejvyšší orgány výkonné moci ve státě (vláda), která také nese odpovědnost za fungování státní správy. Samospráva je oproti tomu výkon veřejné správy subjekty odlišnými od státu. Správa se tak přibližuje těm, jichž se bezprostředně dotýká; to podporuje její demokratický charakter a podněcuje iniciativu v řadách veřejnosti. Významná je především samospráva územní, na úrovni obcí a krajů (čl. 99-105 Ústavy). V některých oborech jednotlivé zákony kromě toho vytvářejí samosprávu zájmovou, zejména ve formě tzv. profesních komor.

Moc soudní

Soudní moc představuje především oprávnění autoritativně rozhodovat spory vznikající mezi jednotlivými členy společnosti (právníky a fyzickými osobami) navzájem, mezi těmito osobami a státní mocí a také mezi jednotlivými orgány státní moci a poskytovat tak ochranu subjektivním právům. Tradičně patří do pravomoci soudů také rozhodování o vině a trestu za spáchání trestného činu -- jedná se vlastně o spor mezi státem (představovaným státním

zastupitelstvím jako orgánem moci výkonné) a obžalovaným (čl. 90 Ústavy). Činnosti, které mají povahu rozhodování sporů, řeší také: orgány veřejné správy v některých správních řízeních (např. řízení o přestupcích). U těchto činností je obvykle dána možnost přezkoumání rozhodnutí správního orgánu soudem (čl. 36 II LPS). Parlament ČR při rozhodování o přípustnosti trestního stíhání poslance, senátora nebo soudce Ústavního soudu (čl. 27 IV, 86 I Ústavy).

1.5 Politický charakter státu

Veškerá činnost státu se děje ve veřejném zájmu a směřuje k naplňování funkcí státu. Pravidla pro utváření a uplatňování státní moci (právo) jsou veřejně známa (zveřejněna) a veřejnost má možnost kontrolovat jejich dodržování. Mezi funkce, které musí stát vykonávat, patří především: zabraňování a řešení konfliktů ve společnosti, organizace činností, které může nositel státní moci zajistit efektivněji než jednotlivec, péče o obecné blaho. Prostředky pro dosahování těchto cílů jsou organizační zajištění, tedy tvorba a uplatňování právního řádu; ekonomické zajištění prostřednictvím daní a jiných poplatků, možnosti ukládat občanům jiné povinnosti a vlastní hospodářské činnosti. 1.1.6 Univerzální charakter státu Souvisí s požadavkem neomezenosti státní moci. Stát nese odpovědnost za veškeré dění na státním území. Nemůže se omezit na regulaci pouze určitých typů vztahů ve společnosti nebo pouze na vztahy mezi některými členy společnosti.

2. Formy státu

Na světě existuje značné množství států (kolem 200) a každý z nich je organizován jiným způsobem. Přesto je možné podle některých charakteristických rysů definovat určité typy, které se s některými obměnami a v různých kombinacích vyskytují v řadě států. Typologie států nám pomáhá pochopit a popsat rozdíly v organizaci státní moci jednotlivých států.

2.1 Monarchie a republika

Z hlediska nositele státní moci a struktury nejvyšších státních orgánů rozlišujeme tyto dva základní typy státu a jejich varianty:

Monarchie

V monarchii je nositelem státní moci privilegovaná fyzická osoba (monarcha), která je současně hlavou státu. Postavení monarchy je obvykle doživotní a dědičné. Podle rozsahu pravomocí dalších státních orgánů rozlišujeme absolutní, dualistickou a parlamentní monarchii: V absolutní monarchii je veškerá moc soustředěna v rukou panovníka. Pokud jsou utvořeny další orgány, jsou panovníkovi plně podřízeny nebo jsou jen jakýmsi poradním orgánem. V dualistické monarchii jsou vytvořeny další, samostatné orgány, panovník má však stále významnou či rozhodující roli. Má právo veta vůči zákonům parlamentu, podle vlastní úvahy sestavuje vládu a jmenuje soudce. Je však omezen ústavou, zákony a rozpočtem. V parlamentní monarchii je postavení panovníka spíše formální; rozhodujícími pravomocemi disponuje parlament a s jeho souhlasem sestavená vláda.

Republika

Republika je státní forma, v níž nositelem státní moci je lid. Pro její uplatňování jsou vytvářeny státní orgány, které jsou obsazovány na základě dočasných voleb. Také hlava státu je dočasně volena a nemá žádná osobní privilegia. Podle vztahů mezi nejvyššími státními orgány rozlišujeme parlamentní a prezidentskou republiku a některé další formy: V parlamentní republice má klíčovou roli parlament. Ten volí hlavu státu a kontroluje činnost vlády. Vláda je jmenována hlavou státu, ale je závislá na důvěře parlamentu vyjadřované hlasováním. Vyjádří-li parlament vládě nedůvěru, musí vláda podat demisi. Prezidentská republika představuje důslednější oddělení moci zákonodárné a výkonné. Hlava státu (prezident) je volena bez účasti parlamentu a je jí svěřena výkonná moc. Pro její výkon vytváří vládu, která je pak odpovědná jemu, nikoliv parlamentu. Z dalších republikánských forem zaslouží zmínku model kancléřské republiky v Německu nebo neoprezidentské republiky ve Francii. Existují i formy směřující prvky monarchie a republiky (volené monarchie, republiky s doživotním prezidentem) Nedemokratické režimy vytvářejí často i jiné formy vlády (totalitní režimy, vojenské diktatury aj.) nebo pozměňují některé základní charakteristiky uvedených forem (tzv. "socialistické" nebo "lidově-demokratické" republiky).

2.2 Unitární a složené státy

Jiným kritériem typologie forem státu je to, zda a do jaké míry se jednotlivé složky územního uspořádání státu podílejí na utváření státní suverenity. V unitárním státě mají jednotlivé územní celky povahu správních útvarů, nikoliv států. Pro tyto státy je charakteristická jedna ústava, jedna soustava nejvyšších státních orgánů, jedno zákonodárství, jedno státní občanství. Ve složeném státě (federaci, spolkovém státě) je státní moci rozdělena mezi složený stát a členské státy podle určitých pravidel, která tvoří podstatnou součást ústavy složeného státu. V takto vymezených oblastech pak stát (členský nebo složený) uplatňuje suverenitu v plném rozsahu. Uplatňuje se přitom zásada spolupráce mezi členskými státy a složeným státem, popř. mezi členskými státy navzájem. Pro složené státy je typická dvojitá soustava ústav, nejvyšších státních orgánů, dvojí zákonodárství, dvojí občanství. Od složených států je třeba odlišovat takové formy spolupráce, při nichž si zúčastněné státy zachovávají plně nedotčenou vlastní státní suverenitu. Na tomto principu mohou vzniknout svazy států (konfederace) nebo mezistátní organizace.

Kap. 2

PRÁVO JAKO NORMATIVNÍ SYSTÉM. PRÁVNÍ NORMA. PRAMENY PRÁVA.

1. Právo jako normativní systém

Právo je způsob, jak ovlivňovat lidské chování prostřednictvím právních norem (hovoříme tedy o systému normativní regulace lidského chování). Normativní regulace spočívá "zjednodušeně řečeno" v zařazení každého chování za stanovených podmínek do jedné z normativních kategorií; v případě práva jsou těmito kategoriemi chování zakázané, přikázané a indiferentní, tedy ponechané na vůli adresátům regulace.

Právní norma je pravidlo, na jehož základě můžeme konkrétní lidské chování zařadit do jedné z těchto tří základních kategorií. Toto zařazení samo o sobě ovšem nezajistí, že je adresáti této normy skutečně budou respektovat. Aby právní normy byly účinné, jsou propojeny do systému, ve kterém nedodržení jedné normy způsobuje další právní následky, označované jako "sankce". Tyto následky jsou pro adresáty právních norem obvykle nepříznivé; tím jsou adresáti motivováni k dodržování právních norem. Kromě toho může sankce směřovat jinou cestou k naplnění účelu porušené právní normy.

Typickým znakem právních norem je jejich vazba na státní moc. Stát vytváří právní normy a stanoví sankce za jejich nedodržení (má moc tvořit právo) a současně prostřednictvím svých orgánů zabezpečuje jejich uplatňování (moc vynutit dodržování práva). Ve skutečnosti je vztah práva a moci ještě složitější: právo potřebuje moc, aby se prosadilo; moc naopak potřebuje právo, aby se ospravedlnila. Právo tedy musí umožnit a podpořit existenci a rozvoj státní moci, moc naopak musí respektovat právo a jím vytyčená omezení.

Existence právních norem není samoúčelná. Právo je cílený systém, který má umožnit plnění základních funkcí státu:

- zabránit vzniku konfliktů ve společnosti,
- zorganizovat činnosti, které lze z pozice státní moci vykonávat efektivněji než z pozice jednotlivce,
- zabezpečit určitý minimální životní standart státním občanům, resp. obyvatelstvu.

Právní normy mohou k těmto cílům směřovat i nepřímo, prostřednictvím svých vazeb na jiné právní normy. Tato cílenost právní normy nemusí být vždy zřetelná na první pohled; pokud by však zcela chyběla, jednalo by se o porušení zásad právního státu (konkrétně zákazu nadměrné regulace).

2. Struktura právní normy

Právní norma se v obecné podobě skládá z části podmiňující, označované jako *hypotéza*, a z části podmíněné, označované jako *dispozice*.

Hypotéza obsahuje logický výrok, jehož vyhodnocením zjistíme, zda se daná norma v příslušné situaci uplatní nebo ne. Hypotéza může být různého stupně složitosti, od zcela obecných vyjádření (každý, nikdo) až po složitou soustavu jednotlivých podmínek spojených různými logickými operátory. U některých norem může hypotéza zcela chybět, hovoříme pak o normách nepodmíněných (typické např. pro normy organizačního charakteru: "Zřizuje se úřad X.").

Dispozice právní normy stanoví právní následek, který nastane, jestliže je splněna hypotéza normy. I dispozice mohou být různého charakteru:

- normy zavazující (zakazující a příkazující) a normy opravňující zařazují lidské chování do jedné z výše uvedených kategorií.
- právním následkem normy definiční je skutečnost, která se může vyskytnout v hypotéze jiné právní normy (např. vlastnictví, platnost smlouvy apod.)
- zvláštním typem norem definičních jsou normy kolizní, které stanoví, kterým právním řádem se budou řídit vztahy přesahující územní či osobní působnost jednoho právního řádu, a normy intertemporální, které se uplatňují při novelizaci (změně) právní normy a určují, které vztahy se nadále budou řídit dosavadní úpravou a které úpravou novou.
- normy organizační vytvářejí státní, popř. samosprávné instituce a definují jejich pravomoc, působnost a vztahy mezi nimi. Zvláštním případem jsou normy zmocňovací, které zakládají pravomoc orgánu vydávat právní předpisy.

Sankce bývá někdy považována za třetí složku právní normy. Ta je pak v obecné podobě vyjádřena větou: Když H, potom D, jinak S. Přesnější je ovšem chápání sankce jako samostatné právní normy, složené ze sankční hypotézy a sankční dispozice. Sankční hypotéza pak zahrnuje splnění primární hypotézy, nesplnění primární dispozice a případně některé další podmínky (zavinění, protiprávnost apod.). Tímto způsobem můžeme také snadno znázornit existenci několika sankcí pro jedno porušení právní povinnosti, existenci sankcí druhého řádu (sankcí za porušení sankční dispozice) a existenci tzv. "norem imperfektních", tedy norem, které sankci nemají, popř. ani nepotřebují (typicky normy opravňující nebo definiční).

3. Normy kogentní a dispozitivní

Z dalších způsobů členění právních norem má zejména pro oblast soukromého práva velký význam členění na normy *kogentní* (donucující) a *dispozitivní* (podpůrné). Kogentní normy zavazují bezvýhradně své adresáty a dispozice těchto norem se uplatní vždy, když je splněna hypotéza. Dispozitivní normy ponechávají naopak subjektům volnost, aby si dispozici upravili odlišně. Dispozice uvedená v právní normě se pak uplatní pouze tehdy, jestliže subjekty této možnosti nevyužily.

V praxi je toto rozlišování důležité zejména pro posuzování platnosti smluvních ujednání: ujednání, které je v rozporu s kogentní právní normou, bude neplatné, může dokonce způsobit neplatnost celého právního úkonu (smlouvy), jehož je součástí. Ujednání, které je v rozporu s dispozitivní právní normou je platné a použije se přednostně před touto normou.

V logické struktuře právní normy můžeme její dispozitivnost znázornit např. tak, že do hypotézy takovéto normy zahrneme podmínku (absence odlišné autonomní úpravy).

Dispozitivnost právní normy může mít různý rozsah. Působnost některých norem lze smluvním ujednáním zcela vyloučit. U jiných norem je možné pouze upravit následky odchýlně, ne však libovolně. Od některých norem se lze odchýlit pouze jedním směrem (normy jednostranně dispozitivní), od jiných pouze tehdy, jsou-li splněny další podmínky.

4. Prameny práva

Má-li být právo závazné pro všechny obyvatele a vynutitelné státní mocí, nestačí existenci právních norem předpokládat. Je nezbytné zajistit, aby se s obsahem právních norem každý mohl seznámit. Je tedy nutné definovat tzv. **prameny práva** (formální prameny práva) a zabezpečit jejich přístupnost veškerému obyvatelstvu, tedy jejich zveřejnění.

V úvahu připadá několik způsobů, jak uvedené požadavky naplnit. S tím souvisí rozlišování jednotlivých druhů pramenů práva: **Normativní právní akty** (právo psané, právní předpisy) vznikají pravotvornou činností státu a popř. jiných subjektů, kterým stát tuto moc výslovně udělil (např. územní samosprávné celky podle čl. 104 III Ústavy).

Abychom určili, zda se jedná o normativní právní akt, je třeba posoudit naplnění těchto podmínek:

- pravomoc a působnost orgánu, který akt vydal,
- postup, jímž byl akt vytvořen,
- publikace aktu právem stanovenou formou.

Normativní právní akty jsou převažujícím pramenem práva v tzv. *kontinentálních* právních systémech, mezi které patří i právní systém ČR.

Ten uznává jako prameny práva tyto typy normativních právních aktů:

- Ústava a ústavní zákony
- zákony
- zákonná opatření senátu
- nařízení vlády
- vyhlášky ministerstev
- obecně závazné vyhlášky zastupitelstev územních samosprávných celků

Smlouvy většinou zakládají práva a povinnosti individuálně, pouze smluvním stranám; tyto smlouvy pramenem práva nejsou. Některé smlouvy však obsahují i obecně závazná pravidla, tedy pravidla závazná i pro jiné subjekty, které nejsou účastníky smlouvy. V tom případě hovoříme o tzv. **normativních smlouvách**. Tyto smlouvy jsou základním pramenem práva mezinárodního (viz § 38 I a statutu MSD) a v řadě států i pramenem práva vnitrostátního.

České právo uznává jako pramen vnitrostátního práva především *mezinárodní smlouvy* (čl. 10 Ústavy), a to za předpokladu, že Parlament ČR dal souhlas k jejich ratifikaci, a že smlouva je bezprostředně použitelná (*self-executing*). Smlouvy, které nelze aplikovat bez další konkretizace právními předpisy nejsou pramenem vnitrostátního práva, ale pouze mezinárodním závazkem ČR (povinnost státu upravit určitou oblast právních problémů, zřídit instituci, zaplatit příspěvek za své členství v mezinárodní organizaci apod.).

Pramenem práva mohou být i normativní smlouvy uzavřené mezi vnitrostátními subjekty, předpokladem ovšem je, že psané právo zakládá jejich obecnou závaznost. V českém právu mají tento charakter *kolektivní smlouvy* v pracovním právu. Soudní rozhodnutí jsou v první řadě akty aplikace práva, nikoli jeho tvorby.

Soudní rozhodnutí je závazné pro účastníky řízení, v němž bylo vydáno. Některé právní systémy (zejména tzv. *anglosaský* systém ve Velké Británii a jejich bývalých koloniích) však přikládají precedenčním rozhodnutím určitých soudů obecnou závaznost a tedy i normativní povahu. Tato zásada vychází jednak z potřeby řešit situace, pro které dosud nebyla vytvořena právní norma jinou formou, jednak z předpokladu, že v dalším obdobném případě, který bude soud rozhodovat, rozhodne stejný soud stejným způsobem.

V kontinentálních právních systémech se soudní rozhodnutí za pramen práva zpravidla nepovažují, to však neznamená, že jsou zcela bezvýznamná. Výše uvedená východiska fungují totiž i zde, jejich působení však bylo záměrně potlačeno v souvislosti s *teorií dělby moci*. Rozhodnutí vyšších soudů a zejména tzv. *ustálená judikatura* bývají přesto publikovány a mají nezanedbatelný význam např. při výkladu pojmů, které normativní právní texty používají, ale nedefinují. V některých případech zákonodárce záměrně používá neurčité pojmy, aby takovéto dotváření práva soudy umožnil. I v jednotlivých kontinentálních systémech však najdeme rozdílné přístupy k roli soudce při tvorbě a aplikaci práva: francouzské právo např. upřednostňuje detailní zákonnou úpravu, německé (a s ním i rakouské a později československé) se přiklonilo spíše k volnějšímu chápání vztahu zákonodárce a soudce.

Povahu pramene práva mají bezesporu i v kontinentálních systémech ta rozhodnutí ústavních soudů, která ruší normativní právní akty nebo jejich části z důvodu jejich rozporu s normou vyšší právní síly. Právotvorná role ústavního soudu je však zpravidla omezena na roli *negativního zákonodárce*; pozitivní vytváření nových právních norem je vyloučeno.

Právní obyčej je pravidlo chování, které nevzniklo uvědomělou právotvornou činností, nýbrž spontánním zachováváním určitých zvyklostí, které jsou považovány za závazné.

Pro posouzení, zda určitý obyčej má charakter právní normy, jsou významné tyto znaky:

- obecné přesvědčení o právní závaznosti obyčeje
- dlouhodobé zachovávání obyčeje

Zvykové právo je historicky starší než právo psané. Jednotlivé právní obyčeje byly pro účely jejich aplikace sepisovány a staly se východiskem pro pozdější kodifikaci práva do normativních právních aktů. Obyčejové právo dnes v omezené míře přetrvává pouze v Anglii a v systému mezinárodního práva veřejného.

Obecné právní zásady se vytvořily dlouhodobým působením práva ve společnosti a představují tedy jakýsi nadčasový základ, který má být společný právním normám bez ohledu na historické okolnosti a souvislosti. Tyto zásady vzhledem k jejich obecnému charakteru najdeme obvykle ve shodné podobě v právních řádech různých států. Často bývají citovány jejich formulace převzaté z římského práva, z nichž některé pronikly i do obecného povědomí. Zde uvádíme některé z těch nejdůležitějších:

PACTA SUNT SERVANDA (*Smlouvy mají být dodržovány*): Jednotlivci je dána autonomie, může své právní postavení ovlivňovat tím, že bude uzavírat smlouvy s jinými. Tyto smlouvy jsou pro všechny strany závazné.

NEMINEM LAEDERE (*Nikomu neškodit*): Každý se má chovat tak, aby nerušil práva jiného a aby mu nepůsobil újmu.

SUUM CUIQUE (*Každému, co jeho jest*): Další vyjádření požadavku spravedlnosti a rovnosti.

IGNORANTIA IURIS NON EXCUSAT (*Neznalost práva neomlouvá*): Nikdo se nemůže zprostit odpovědnosti poukazem na to, že neznal právo.

NEMO IUDEX IN CAUSA SUA (*Nikdo nemůže být soudcem ve vlastní věci*): Ve sporu mezi dvěma stranami musí rozhodovat nezávislá třetí osoba.

AUDIATUR ET ALTERA PARS (*Budiž slyšena i druhá strana*): Procesní zásada. Je-li rozhodováno o něčích právech a povinnostech musí být dotčenému dáno právo vyjádřit se, popř. bránit se. Srov. čl. 38 II a čl. 40 III LPS.

IUSTITIA NEMINI NEGANDA (*Spravedlnost nemá být nikomu odepřena*): Každý má právo, aby o jeho věci bylo spravedlivě rozhodnuto. Srov. čl. 36 I LPS.

NE BIS IN IDEM (*Ne dvakrát o tomtéž*) Procesní zásada. O věci jednou pravomocně rozhodnuté se nesmí rozhodovat podruhé.

NULLA POENA SINE LEGE (*Není trestu bez zákona*) Pouze zákon stanoví, za jaké jednání je možné ukládat tresty a jaké tresty to mohou být.

Některé z uvedených zásad jsou formulovány i v textech předpisů psaného práva (především ústavního); jiné jsou však zachovávány, ačkoli nikde výslovně formulovány nejsou. Právní zásady mají také své místo mezi prameny mezinárodního práva veřejného.

Rozum a spravedlnost mají jako prameny práva spíše podpůrný a interpretační charakter. Uplatňují se zejména v právních systémech anglosaských a v mezinárodním právu veřejném. Z kontinentálních systémů stojí za zmínku § 1

švýcarského občanského zákoníku, který umožňuje soudci rozhodnout podle právní normy, kterou by vytvořil, kdyby byl zákonodárce.

Právní vědecká literatura (monografie, články, komentáře zákonů a rozhodnutí aj.) má sice na tvorbu a aplikaci práva značný vliv, ten je však pouze nepřímý; stejně jako kvalitně zpracované rozsudky může odborné právní pojednání působit silou svých argumentů na zákonodárné, soudní, popř. správní orgány. Výslovně je právní věda uznána za podpůrný pramen práva v mezinárodním právu veřejném.

5. Interpretace právní normy

Písemně formulované prameny práva (normativní právní akty, popř. rozsudky a normativní smlouvy) neobsahují formálně logický popis právní normy, nýbrž jeho vyjádření v *normativním textu*. Skutečný obsah právní normy je třeba z tohoto textu dovodit procesem **výkladu** (*interpretace*). Z jednoho ustanovení (článku, paragrafu, odstavce, věty) je přitom často možné odvodit několik norem a naopak: pro zjištění skutečné struktury hypotézy právní normy je často zapotřebí interpretovat text několika ustanovení. Výjimečně najdeme v normativních právních aktech i jednotlivá ustanovení, která nemají normativní charakter (preambule různých zákonů, §§ 1-4 zák. č. 198/1993 Sb. apod.)

Při interpretaci právní normy používáme některé ustálené metody, tradičně rozdělované na *gramatické, logické, systematické, historické a teleologické*:

Gramatické metody výkladu se snaží obsah právní normy zjistit z normativního textu pomocí jazykových a pravopisných pravidel. Smysl výrazu budeme tedy posuzovat podle smyslu, který je mu přiřkládán v běžném jazyce (pozor ovšem na častý výskyt odborných termínů s významem definovaným odlišně od běžného jazyka); na logické vazby mezi jednotlivými výroky tvořícími hypotézu budeme usuzovat z použitých spojek a interpunkčních znamének apod.

Logický výklad vychází z pravidel a metod právní logiky, zejména deontické (normativní) logiky a výrokové logiky. Mezi základní argumenty používané v rámci logického výkladu patří:

- Argumentum a contrario (důkaz z opaku)
- Argumentum a simili (důkaz z podobnosti)
- Argumentum a fortiori (důkaz ze silnějšího)
- Argumentum reductione ad absurdum (důkaz dovozením rozporného závěru)

Systematický výklad vyvozuje argumenty z umístění interpretovaného textu v určité souvislosti. Zohledňujeme jednak to, do kterého právního předpisu, popř. do které části, hlavy, oddílu apod. je text zařazen (zpravidla se pak text týká pouze materie označené v nadpisu), jednak to, jaké texty se vyskytují v bezprostředním okolí interpretovaného textu. Tato metoda však není zcela spolehlivá; jednak u normativních textů dochází k častým novelizacím, které původní strukturu textu vždy více či méně narušují; jednak bývá zařazení či označení nějakého institutu často výsledkem politického kompromisu zákonodárce nebo důsledkem formálního požadavku stanoveného jiným právním předpisem.

Historický výklad se snaží nalézt původní motivaci tvůrce právního předpisu a v jejím duchu interpretovat právní normu, popř. s přihlédnutím ke změně podmínek, v nichž má být norma uplatňována. Důležitým dokumentem pro tuto metodu výkladu bývají tzv. důvodové zprávy, ve kterých navrhovatel zákona vysvětluje potřebu jeho přijetí. Tato metoda však je nepoužitelná u řady předpisů převzatých z minulosti, kde zákonodárcem byl stát se zcela odlišně definovanými hodnotami (zákony komunistického, popř. fašistického režimu).

Teleologický výklad se snaží dovodit z normativního textu takovou právní normu, která bude nejlépe vyhovovat současným, popř. budoucím potřebám praxe. Význam má zejména výklad právní normy v souladu s ústavním pořádkem (tam, kde ostatní metody připouštějí různé výklady, z nichž některé jsou v rozporu s ústavním pořádkem), popř. výklad právní normy v souladu s mezinárodní smlouvou a do budoucna zřejmě také výklad v souladu s prameny práva EU.

Metody historické a teleologické rovněž nelze přeceňovat, směrodatné má vždy zůstat, co zákonodárce skutečně řekl, nikoli to, co říci chtěl (výklad historický) nebo co říci měl (výklad teleologický). Tyto metody budou tedy mít rovněž spíše funkci podpůrnou.

6. Kolize právních norem

V určitých situacích můžeme narazit na normy, které si zdánlivě nebo skutečně vzájemně protirečí. Jde o případy, kdy různé právní normy spojují s toutéž hypotézou různé právní následky, které jsou navzájem neslučitelné (např. jedna norma označí určité chování jako zakázané, druhá jako příkázané). Taková situace je zcela nežádoucí, neboť brání adresátům právní regulace chovat se v souladu s právem (nevědí, kterou normou se mají řídit) a brání i státním orgánům právo aplikovat (nevědí, k jakému chování mají adresáty norem donucovat).

Pro řešení těchto situací existují tři základní pravidla, která je třeba aplikovat v pořadí zde uvedeném:

LEX SUPERIOR DEROGAT INFERIORI (*vyšší zákon ruší nižší*)

Existuje-li rozpor mezi normami různé právní síly, je třeba použít přednostně normu vyšší právní síly. Právní síla normy se většinou odvozuje z charakteru normativního právního aktu, který je jejím pramenem: zákon má tedy vyšší právní sílu než vyhláška nebo nařízení, ústavní zákon má vyšší právní sílu než „obyčejný“ zákon. U norem vycházejících z různých pramenů práva hovoříme nikoli o právní síle, nýbrž o aplikační přednosti. Příkladem může být čl. 10 Ústavy, který řeší rozpor mezi zákonem a normativní mezinárodní smlouvou: zákon, který je s takovou smlouvou v rozporu, nebude možné aplikovat. Ústavní soud však nemůže takový zákon zrušit, pokud není současně v rozporu s ústavním pořádkem.

LEX SPECIALIS DEROGAT GENERALI (*zákon zvláštní ruší obecný*)

Zde se jedná o rozpor zdánlivý. Obecná norma spojuje následek A s podmínkou p, speciální norma spojuje následek B s podmínkou $p \wedge q$ (p a současně q). Každá situace, která odpovídá hypotéze speciální normy, bude tedy současně odpovídat i

hypotéze normy obecné. Pokud jsou právní následky A a B navzájem neslučitelné, je třeba obecnou normu upřesnit: následek A nastane tehdy, jestliže bude splněna podmínka $p \wedge \neg q$ (p a současně ne q). Toto upřesnění přitom není třeba zahrnovat do textu normy, vyplývá implicitně z toho, že pro situaci $p \wedge q$ existuje zvláštní úprava.

LEX POSTERIOR DEROGAT PRIORI (zákon pozdější ruší dřívější)

Právo je otevřený a dynamický systém, který musí reagovat na vývoj společnosti, a to i odstraněním nebo změnou norem, které přestaly sloužit účelu, který právo sleduje. To se může stát explicitně (zákonodárce ustanovení obsahující zastaralou normu normativním aktem stejné nebo vyšší právní síly výslovně zruší, *deroguje*) nebo implicitně (zákonodárce přijme novou normu stejné právní síly, která se vztahuje na stejný okruh případů; její dispozice je však neslučitelná s dispozicí dřívější). Zákonodárce většinou užívá metodu explicitní, což je také vhodné z hlediska přehlednosti právního řádu. Implicitní zrušení právní normy přichází v úvahu zejména tehdy, když zákonodárce neuvážil všechny souvislosti nové úpravy.

7. Úplnost práva

S požadavkem bezrozpornosti právního řádu souvisí i požadavek jeho úplnosti. Tu zajišťují po formální stránce nejobecnější právní normy, které mají také povahu obecných právních zásad, a které český ústavodárce formuloval v čl. 2 III, IV Ústavy a rovněž v čl. 2 II, III LPS:

- **Vše, co není výslovně povoleno** (popř. přikázáno), **je zakázáno**. Tato zásada platí pro uplatňování státní moci
- **Vše, co není výslovně zakázáno, je povoleno**. (Tuto zásadu lze formulovat také jako "Vše, co není výslovně ani zakázáno, ani přikázáno, je indiferentní"). To platí pro postavení jednotlivců – fyzických a právnických osob soukromého práva.

Formální úplnost práva sice zajišťuje, že každé lidské chování je označeno jako přikázané, zakázané nebo indiferentní. V praxi však takováto úplnost někdy nepostačuje; v určitých případech by totiž aplikace nejobecnější normy vedla k absurdnímu nebo nežádoucímu závěru. V těchto situacích lze obvykle použít jinou právní normu **analogicky**. Analogie znamená, že v právním řádu najdeme normu, která je svým obsahem a účelem řešené situaci nejbližší. Přestože jsme si vědomi, že hypotéza této normy není zcela naplněna, použijeme dispozici této normy, neboť představuje účelnější a spravedlivější řešení než použití jedné z uvedených obecných norem.

Použití analogie narušuje do určité míry právní jistotu a zasahuje také do principu dělby moci. Orgány aplikující právo jsou proto značně zdrženlivé v jejím používání. Zcela nepřípustné je použití analogie v trestním právu, pokud by mělo být v neprospěch obviněného.

Kap. 3

SYSTÉM PRÁVA

Přestože právo tvoří jednotný celek, pro snazší orientaci v jednotlivých institutech se zdá být účelné uspořádat právní normy, které spolu obzvláště úzce souvisí, do tzv. právních odvětví. Jednotlivá odvětví se pak vyznačují společnými právními zásadami, obdobnými metodami aplikace a v lepších případech i více či méně vydařenou kodifikací právních norem do jednoho právního předpisu (zákoníku, kodexu). Znalost členění práva na odvětví a oblasti (horizontálního členění) a znalost zásad společných pro jednotlivá odvětví pomáhá při orientaci v množství právních předpisů. Vertikální struktura právních norem, tedy jejich členění podle právní síly a původnosti či odvozenosti, má zase význam pro posouzení použitelnosti právních norem.

1. Vnitrostátní a mezinárodní právo

Nejprve je třeba si uvědomit, že vedle sebe působí dvě velmi odlišné a relativně nezávislé soustavy právních norem. U **vnitrostátního práva** je autorem a současně garantem dodržování právních norem stát prostřednictvím státní moci (zákonodárné, výkonné a soudní). Adresátem těchto norem jsou pak různé subjekty, vůči kterým stát svou moc z titulu územní či personální suverenity uplatňuje.

Oproti tomu u **mezinárodního práva** (označovaného též jako "mezinárodní právo veřejné") jsou právní normy projevem společného konsensu zúčastněných souřadných subjektů (států, mezinárodních organizací a dalších). Mechanismy pro rozhodování sporů a vynucení dodržování těchto právních norem jsou do značné míry závislé na konkrétní politické situaci a tudíž značně proměnlivé v závislosti na regionu a čase.

Přes svou odlišnost jsou i tyto dva systémy propojené vzájemnými vazbami: Stát, který má splnit svůj závazek, vyplývající z mezinárodní smlouvy, musí často v duchu tohoto závazku upravit své vnitrostátní právní normy - ať už proto, že vytvoření určité právní úpravy je bezprostředním obsahem mezinárodního závazku, nebo proto, že dosavadní právní úprava splnění závazku ztěžuje či znemožňuje. Existuje řada způsobů této implementace mezinárodního práva do práva vnitrostátního: od změny vnitrostátního práva standardní zákonodárnou procedurou tak, aby bylo v souladu s mezinárodním právem, až po přiznání přímé účinnosti všem mezinárodním smlouvám, kterými je stát vázán (čl. 10 Ústavy).

2. Veřejné a soukromé právo

Základní členění vnitrostátního práva je jeho rozdělení na právo soukromé a veřejné. To má své kořeny už v římském právu; z této doby pochází také nejstarší definice římského právníka Ulpiana (170-228), která pokládá za základní kritérium prospěšnost pro jednotlivce nebo pro společnost. Postupem času se potvrdila užitečnost takového rozlišování, ukázala se však současně nedostatečnost Ulpianova kritéria, neboť zájmy jednotlivce a celku se velmi často překrývají. V důsledku toho vznikla řada dalších teorií. Za charakteristický znak veřejného práva je

přítom považována nadřazenost a podřazenost subjektů právního vztahu, u soukromého práva naopak jejich rovnost.

Přestože tato diskuse není dosud jednoznačně uzavřena, můžeme pro zjednodušení vycházet z toho, že

- veřejnoprávní vztah je takový, v kterém alespoň jeden z účastníků vystupuje v důsledku své příslušnosti k veřejnoprávní korporaci (stát, obec, profesní komora apod.),
- ostatní vztahy můžeme považovat za soukromoprávní.

Stát nebo obec může však být účastníkem nejen veřejnoprávních, ale i soukromoprávních vztahů.

Příklad:

Pan A koupí od státu pozemek. Stát je sice veřejnoprávní korporace, to však není důvod, proč je účastníkem tohoto právního vztahu. Pokud by vlastníkem pozemku byl pan B, pan A by uzavřel kupní smlouvu s panem B. Jde tedy o vztah soukromoprávní. Pan A jako nový vlastník pozemku je povinen zaplatit státu daň z nemovitosti. Daně může ukládat a vybírat pouze stát jakožto veřejnoprávní korporace. Jde tedy o veřejnoprávní vztah mezi těmiž subjekty.

Proč je tak důležité rozlišovat mezi právem soukromým a veřejným?

- Především zde platí odlišné zásady pro posuzování chování právem výslovně neupraveného: v soukromém právu je takovéto chování považováno za povolené, ve veřejném za zakázané (čl. 2 III, IV Ústavy).
- Dále zde fungují rozdílné mechanismy uplatňování sankcí. Veřejnoprávní korporace je zpravidla povinna uplatňovat sankce, jestliže se dozví o porušení právní normy. Soukromá osoba má možnost se rozhodnout, zda bude sankci uplatňovat nebo zda jí lépe vyhovuje stávající situace.

Příklad:

Pan A ukradne panu B věc, které se B stejně chtěl zbavit. Pan B se pravděpodobně rozhodne neuplatňovat svůj (soukromoprávní) nárok na vydání věci. Pokud se ovšem o této situaci dozvědí orgány činné v trestním řízení, budou povinny zahájit trestní stíhání pana A.

- Ochrany základních lidských práv a svobod je možné se domáhat pouze vůči zásahům ze strany veřejné moci. Jednotlivec však není bezbranný ani v případě, že do jeho lidských práv zasáhne soukromá osoba. Většina lidských práv je chráněna i dalšími předpisy práva občanského, trestního apod.

Příklad:

Pana A odmítnou pro jeho náboženské vyznání přijmout na státní vysokou školu. Zde se jedná o porušení základních lidských práv (čl. 16 I a čl. 3 1 LPS) z pozice státní moci a pan A se může bránit, v případě potřeby i formou stížnosti k Ústavnímu

soudu. Pokud panu A z důvodu jeho náboženského vyznání odmítnou prodat v obchodě zboží, nejedná se o zásah veřejné moci a Ústavní soud zde nebude moci zasáhnout. Pan A však může použít prostředky, které mu poskytuje zákon na ochranu spotřebitele, občanský zákoník, trestní zákon atd.

3. Odvětví veřejného práva

Ústavní právo je základem nejen veřejného práva, ale právního řádu vůbec. Zabývá se fundamentálními otázkami zdroje, struktury, fungování a kontroly veřejné moci, vztahu veřejné moci, státu a práva, tvorby a uplatňování právních norem. Ústavní právo také upravuje nabývání a pozbývání státního občanství a definuje státní území, včetně jeho členění. Důležitým pododvětvím ústavního práva je vymezení základních práv a svobod právními normami vyšší právní síly (ústavním zákonem).

Pramenem ústavního práva je především Ústava, Listina práv a svobod a veškeré ústavní zákony; dále pak některé zákony a podzákoné prováděcí předpisy týkající se uvedené oblasti (volební zákon, zákon o zřízení ministerstev, jednacích řádů jednotlivých komor parlamentu atd.)

Správní právo je co do množství právních norem nejrozsáhlejším právním odvětvím. Upravuje organizaci a fungování výkonné složky státní moci ve všech oblastech jejího působení. Úprava je značně podrobná s ohledem na požadavek čl. 2 III Ústavy. Z těchto důvodů je také obsažena ve značném množství právních předpisů týkajících se jednotlivých pododvětví.

Pododvětví správního práva je mnoho; záleží bude spíše na podrobnosti členění. Mezi významná pododvětví rozhodně patří právo policejní, komunální, stavební, živnostenské, právo životního prostředí a další. Finanční právo je díky svému významu a řadě specifíků dokonce považováno za samostatné právní odvětví.

Trestní právo má za úkol zajišťovat ochranu právních vztahů vznikajících v ostatních právních odvětvích. Vysoká účinnost sankcí trestního práva je vyvolána jejich značnou tvrdostí; z toho důvodu by se měly uplatňovat pouze v obzvláště závažných případech protiprávního jednání. Trestní právo hmotné i trestní právo procesní také upravuje řadu kontrolních mechanismů, které mají zabránit uplatnění sankcí vůči nesprávným osobám či dokonce zneužití trestního práva (zejména povinné soudní řízení, čl. 40 I Ústavy).

Jelikož mají trestněprávní sankce působit především preventivně, je také nutné, aby příslušné sankční normy byly dostatečně přesné a adresátům právní regulace srozumitelné. Ze stejného důvodu je nepřijatelná zpětná účinnost trestněprávních norem a analogické použití jiných právních norem v neprospěch obviněného.

Na pomezí trestního a správního práva stojí **správní právo trestní**, které stanoví sankce za méně závažná protiprávní jednání (přestupky a jiné správní delikty). Tresty jsou méně tvrdé a správní řízení o nich rezignuje na některé náročné kontrolní mechanismy v zájmu efektivity řízení. Tresty jsou také zpravidla ukládány správním orgánem, s možností (nikoli však nutností) soudního přezkoumání.

Trestní právo (hmotné) upravuje v českém prostředí téměř výhradně trestní zákon (zákon č. 140/1961 Sb.). Přestupky a jiné správní delikty jsou upraveny v zákoně o přestupcích (zákon č. 200/1990 Sb.) a v řadě dalších předpisů správního práva. Některé významné zásady trestního práva jsou upraveny i v Listině práv a svobod; tyto zásady je pak třeba aplikovat i na správní právo trestní.

Procesní právo upravuje postup při projednání věci před státním orgánem (správním nebo soudním). Jelikož státní orgán může jednat pouze na základě právní úpravy, která mu takovéto jednání povoluje (popř. přikazuje), je třeba poměrně podrobných předpisů upravujících každý relevantní úkon od zahájení řízení až po jeho ukončení, včetně případných opravných prostředků a nuceného výkonu rozhodnutí.

V podstatě se jedná o čtyři relativně samostatná odvětví, která ovšem mají mnoho podobných rysů:

- **Občanské právo** procesní upravuje řízení ve věcech soukromoprávních. Úprava řízení je v současnosti jednotná pro všechna soukromoprávní odvětví, přestože jistá diferenciací by byla účelná a krajně žádoucí z hlediska efektivity a funkčnosti soudů. Základním pramenem úpravy je **občanský soudní řád** (zákon č. 99/1963 Sb.).
- **Trestní právo** procesní upravuje postup správních orgánů a soudu při uplatňování trestních sankcí. Je upraveno především v **trestním řádu**.
- **Správní právo** procesní upravuje řízení před orgány veřejné správy. Jelikož tato řízení mohou být velmi různorodá, upravuje základní právní předpis, **správní řád**, toto odvětví pouze velmi obecně; jednotlivé předpisy upravující konkrétní pododvětví a oblasti správního práva pak obsahují odchylky od této úpravy, v ojedinělých případech upravují postup při řízení samostatně a odlišně (např. zákon o správě daní a poplatků).
- **Ústavní právo** procesní upravuje veškerá řízení před Ústavním soudem, včetně řízení o ústavních stížnostech. Úprava je obsažena v **zákoně o Ústavním soudu** (zákon č. 182/1993 Sb.), s odkazem na podpůrné použití občanského soudního řádu.

4. Odvětví soukromého práva

Občanské právo je bezesporu nejvýznamnějším odvětvím soukromého práva. Jeho význam spočívá zejména v tom, že ve své obecné části definuje některé základní pojmy. Tyto pojmy pak využívají nebo přebírají další odvětví soukromého, ale i veřejného práva.

Jako pododvětví občanského práva lze pak vyčlenit:

- **právo rodinné** upravující osobní a některé majetkové vztahy mezi manželi, mezi rodiči a dětmi a vztahy vznikající při náhradní rodinné výchově,
- **právo dědické** upravující přechod majetkových práv a povinností fyzické osoby, která zemřela,

- **práva k nehmotným statkům** (právo duševního vlastnictví) upravující majetková práva vznikající v důsledku tvůrčí duševní činnosti fyzických osob, jejímž výsledkem jsou hodnoty, které nemohou být účinně chráněny běžnými mechanismy občanského práva.

Občanské právo je upraveno právními normami obsaženými především v občanském zákoníku a v řadě dalších předpisů upravujících specifické otázky tohoto odvětví.

Obchodní právo je úzce spjato s právem občanským. Upravuje některé majetkoprávní vztahy pro specifický okruh subjektů, označovaný jako podnikatelé. Toto jsou nejdůležitější pododvětví obchodního práva:

- **Právo obchodních společností a družstev** se zabývá otázkami právní subjektivity a struktury některých typů právnických osob, které jsou považovány za podnikatele, a vztahů mezi jejich zakladateli, resp. členy.
- **Právo cenných papírů** upravuje právní vztahy vtělené (inkorporované) do listin. Takovéto právní vztahy vyžadují zvláštní mechanismy vzniku, zániku a změny práv a povinností. Cenné papíry jsou využívány především (i když ne výhradně) ve vztazích souvisejících s podnikáním, i toto pododvětví tedy řadíme do obchodního práva.
- **Právo hospodářské soutěže** má za úkol chránit hospodářskou soutěž před jejím zneužíváním jednotlivými soutěžiteli (právo nekalé soutěže) a před jejím omezováním kartelovými dohodami a vznikem monopolů (protikartelové a protimonopolní právo).

Pracovní právo upravuje vztahy mezi zaměstnavateli a zaměstnanci. Přestože vztah tohoto odvětví k občanskému právu není zcela vyjasněn, lze je považovat za samostatné odvětví soukromého práva. Pracovní právo vychází z předpokladu, že zaměstnanec je v těchto vztazích strana hospodářsky slabší a méně zkušená a obsahuje řadu právních norem, které mají zabránit zneužívání této faktické nerovnosti v neprospěch zaměstnance. Charakteristické je výrazné omezení smluvní volnosti prostřednictvím kogentních a jednostranně dispozitivních norem.

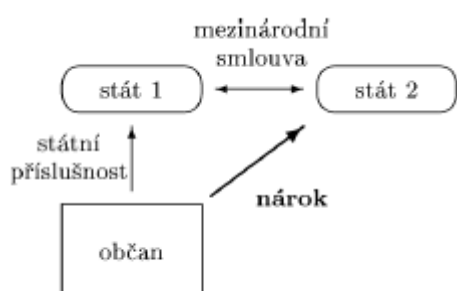
5. Odvětví na pomezí veřejného a soukromého práva

Některá odvětví není možné podle výše uvedených kritérií jednoznačně zařadit, neboť v sobě sdružují prvky soukromoprávní i veřejnoprávní. V rámci těchto odvětví je třeba posuzovat jednotlivě konkrétní právní vztahy, které by měly mít, z důvodů výše uvedených, buď soukromoprávní nebo veřejnoprávní charakter.

Právní úprava finančního trhu má úzké návaznosti jak na obchodní, tak na správní, resp. finanční, právo. Zabývá se totiž úpravou podmínek podnikání v některých oblastech - bankovníctví, pojišťovnictví, kolektivní správa majetku, trh s cennými papíry. Jelikož nekvalifikované hospodaření v těchto oblastech může mít dalekosáhlé národohospodářské následky, ukládá stát ve veřejném zájmu příslušným subjektům povinnosti a omezení, které by měly udržet situaci stabilní. Stát rovněž zřizuje specializované státní orgány provádějící kontrolu v této oblasti (Komise pro cenné papíry, některá oprávnění ČNB apod.)

Právo hospodářské soutěže jsme sice zařadili do obchodního práva, některé jeho části (zejména právo protimonopolní a protikartelové) však mají výrazně veřejnoprávní charakter. Právo nekalé soutěže používá sice metody soukromoprávní (definuje vzájemné nároky soutěžitelů - na zdržení se, na náhradu škody atd.), cílem celé úpravy je však hlavně zajistit fungování tržních mechanismů, což je ve veřejném zájmu; podle výše uvedené Ulpianovy definice bychom tedy i toto odvětví museli označit za veřejnoprávní.

Smlouvy o ochraně investic jsou uzavírány mezi suverénními státy a patří tedy spíše do práva mezinárodního. Tyto smlouvy však většinou poskytují nároky rovněž investorům-občanům jednoho smluvního státu vůči druhému smluvnímu státu pro případ, že by ten smlouvu nedodržel a investici neochránil. Vztahy vznikající z těchto smluv se také někdy označují jako diagonální.

Obr. Diagonální vztahy (smlouvy o ochraně investic)

Zde uvedený výčet právních odvětví se smíšeným charakterem není a ani nemůže být úplný. I v ostatních soukromoprávních odvětvích najdeme dílčí instituty veřejnoprávního charakteru a naopak (např. cenová regulace v občanském právu nebo kolektivní správa autorských práv v právu duševního vlastnictví; opačnou situaci může představovat postavení rozhodců nebo soukromých exekutorů v právu procesním).

6. Alternativní systematika práva

Jiný způsob členění práva může vycházet z potřeb hospodářské praxe. Jako příklad lze uvést podnikatele provozujícího autodopravu. Pro tuto činnost bude potřebovat určité znalosti různých právních odvětví; je však zbytečné, aby ovládal tato odvětví v celé jejich šíři. Z oblasti občanského práva bude jistě potřebovat podrobné znalosti týkající se smluvních typů užívaných v přepravě, z jiných oblastí mu postačí běžné znalosti a některé oblasti těchto odvětví nebude potřebovat vůbec (autorské právo, dědické právo apod.). Podobně z odvětví správního práva jej budou zajímat především dopravní předpisy, zatímco předpisy upravující myslivost, brannou povinnost nebo bezpečnost jaderných zařízení (které se rovněž řadí do správního práva) ponechá bez povšimnutí. Takto je možno definovat v podstatě neomezené množství různých oborů práva více či méně specializovaných.

Mezi ty, které se už významněji prosadily, můžeme počítat:

- pozemkové právo (katastr nemovitostí, dispozice s nemovitostmi, nájem nemovitostí, vyvlastňování pozemků, restituce atd.)
- právní úprava podnikání (obchodní právo, relevantní části procesního práva, živnostenské právo, účetnictví, daně atd.)
- dopravní právo (dopravní předpisy, podmínky provozu dopravních prostředků, dopravní obslužnost, cenová regulace monopolních poskytovatelů dopravních služeb, smlouvy v přepravě, přepravní řády, přestupky a trestné činy v dopravě atd.)

Jelikož toto členění práva je vyvoláno ryze praktickými potřebami, jsou i jednotlivá odvětví jím definovaná značně proměnlivá. Podle aktuálních potřeb mohou vznikat nová odvětví (např. v posledních letech prudce se rozvíjející internetové právo); jiná odvětví, která v důsledku společenského vývoje ztratila smysl, se postupně transformují, popř. rozplývají v obecnějších odvětvích.

Kap. 4

APLIKACE PRÁVA

Právo jako normativní systém ovlivňuje lidské chování, aniž bychom si to přitom často uvědomovali. Nejnápadnějším projevem a připomenutím toho, že právo kolem nás skutečně existuje a působí, jsou situace, kdy státní nebo jiný veřejnoprávní orgán zahájí nějakou činnost (označovanou obvykle jako "řízení"), na jejímž konci vydá individuální právní akt (rozhodnutí). Individuální právní akty mají značný vliv na další vývoj práv a povinností účastníků řízení a často i dalších osob. Právo se ve společnosti uskutečňuje lidským chováním. Pozitivním projevem působení práva je pak chování právně dovolené, které může mít různé podoby.

1. Proces aplikace práva

Aplikace práva zahrnuje poznání a zhodnocení situace, její porovnání s právními normami a v případě potřeby vydání rozhodnutí. Jelikož aplikace práva představuje činnost orgánu veřejné moci, je nutné (čl. 2 III Ústavy), aby její postup byl stanoven právními normami. Tyto právní normy tvoří jednotlivá pododvětví procesního práva.

Samotný postup aplikace práva bude záviset na charakteru aplikujícího orgánu (soud, správní orgán), na typu řízení (občanskoprávní spor, trestní stíhání aj.) a na povaze projednávané věci. Přesto lze v obecné rovině vymezit určité fáze aplikačního procesu, které se v menších či větších obměnách vyskytují ve většině řízení.

1.1. Zahájení řízení

Vlastní proces aplikace práva začíná obvykle zahájením řízení. Řízení se zahajuje buďto na návrh účastníka, který má na jeho provedení zájem (to je typické u většiny občanskoprávních řízení) nebo z úřední povinnosti (*ex officio*) aplikujícího orgánu (např. trestní řízení). Návrh na zahájení řízení je obvykle možné podat písemně nebo i ústně do protokolu; v každém případě však musí obsahovat předepsané náležitosti. V určitých řízeních (např. řízení o dovolání) je stanovena povinnost navrhovatele být zastoupen osobou s dostatečnou právní kvalifikací (advokátem, notářem); to se samozřejmě vztahuje i na návrh na zahájení řízení.

1.2. Posouzení oprávnění orgánu zabývat se věcí

Nežli se orgán začne zabývat samotnou věcí, bude se věnovat otázce, zda je vůbec oprávněn se věcí zabývat, zda tedy věc spadá do jeho *pravomoci* a zda je dána jeho *příslušnost*.

Přestože terminologie není ohledně těchto pojmů zcela jednotná, jedná se v zásadě o dvě otázky:

- Který druh státního orgánu (soud, státní zastupitelstvo, obecní úřad apod.) se může věcí této povahy zabývat? (Tuto otázku pro zjednodušení označme jako otázku pravomoci)
- Která organizační složka tohoto orgánu (např. okresní soud v Blansku, městský soud v Brně, krajský soud v Brně) bude provádět potřebné úkony a vydávat rozhodnutí? (Toto považujeme za otázku na příslušnost.)

Pravomoc určitého typu státního orgánu je definována procesněprávními předpisy, případně předpisy upravujícími jeho zřízení a postavení.

Příslušnost je pak obvykle třeba specifikovat podle dalších kritérií:

- Kritéria věcná navazují vlastně na vymezení působnosti a dále specifikují rozdělení agendy podle povahy projednávané věci: běžné a jednoduché záležitosti složkám na nižším stupni, složitější a závažnější věci složkám na vyšším stupni, specifickou problematiku specializovaným útvarům.
- Kritéria územní hrají roli u orgánů, které mají na stejném stupni několik útvarů organizovaných územně. Právní normy kolizního charakteru pak stanoví, jaká okolnost je rozhodující pro určení příslušnosti konkrétního útvaru (bydliště navrhovatele nebo odpůrce; poloha nemovité věci, která je předmětem řízení; místo, kde došlo ke škodné události apod.).
- Kritéria funkční určují, které složky budou o věci rozhodovat v první instanci a které budou rozhodovat o opravných prostředcích.

Dospěje-li orgán k názoru, že věc nepatří do jeho pravomoci či působnosti, nemusí to ještě znamenat konec řízení. Zpravidla je v těchto situacích věc postoupena příslušnému orgánu.

Další podmínkou, kterou musí příslušný orgán zkoumat, je **přípustnost** návrhu. Ta spočívá ve zjištění, zda

- návrh má předepsané náležitosti,
- neexistují další překážky řízení,
- příslušný orgán má oprávnění vydat rozhodnutí, o něž navrhovatel žádá.

Dalšími překážkami řízení může být např. překážka věci již rozhodnuté (zásada NE BIS IN IDEM, Ne dvakrát o tomtéž), překážka zahájeného řízení aj. Většinu nedostatků návrhu a některé překážky řízení je možné odstranit; v takovýchto případech orgán zpravidla vyzve navrhovatele, aby tak učinil.

1.3 Zjištění skutkového stavu

Zjištění skutkového stavu je východiskem pro další postup orgánu, včetně vydání rozhodnutí. Procesní předpisy mu proto věnují značnou pozornost.

Skutečnosti, které bude orgán při dalším postupu zohledňovat, lze rozdělit do těchto skupin:

- skutečnosti dokazované jsou zohledněny jen tehdy, jestliže účastníci navrhnou důkazy, které přesvědčí orgán o tom, že odpovídají pravdě;
- skutečnosti známé orgánu z jeho předchozí činnosti, popřípadě skutečnosti známé všeobecně (notoriety);
- skutečnosti presumované (vyvratitelné domněnky) jsou považovány za pravdivé, dokud účastníci neprokáží, že pravdivé nejsou;
- nevyvratitelné domněnky a fikce jsou považovány za pravdivé vždy; důkaz opaku zde není přípustný a nebude zohledňován.

Povinnost navrhnout a provést důkaz (důkazní břemeno) má u dokazovaných a presumovaných skutečností ten účastník řízení, který tvrdí předmětnou skutečnost a kterému je její prokázání ku prospěchu.

1.4 Nalezení právních norem

Účastníci řízení nemusí prokazovat obsah právních norem. Nalezení příslušných pramenů práva a jejich interpretace je věcí orgánu provádějícího aplikaci (platí zásada IURA NOVI CURIA - Soud zná právo).

1.5 Subsumpce

Podřazení skutkového stavu pod hypotézu právní normy (subsumpce) je jádrem celého procesu aplikace. Orgán zde porovnává jednotlivé prvky hypotézy nalezených právních norem se skutečnostmi, které má zohlednit na základě zjištěného skutkového stavu.

Role aplikujícího orgánu se zvětšuje tam, kde sama hypotéza přímo či nepřímo připouští jeho uvážení ohledně způsobu nebo míry naplnění některé podmínky (formulace jako "*V odůvodněných případech...*", "*...množství větší než malé...*" apod.). Prvek uvážení umožňuje, aby orgán provádějící aplikaci mohl více přihlídnout ke specifickým okolnostem daného případu a rozhodnutí přizpůsobit požadavku spravedlnosti a účelu sledovanému v právní normě. Může také zabránit uplatňování nežádoucího formalismu. Možnost uvážení při aplikaci práva však neznamená libovůli orgánu aplikujícího právo. Uvážení podléhá stejným zásadám jako ostatní etapy aplikace; aplikující orgán musí také zohledňovat zásadu rovnosti občanů jako jedno ze základních práv a postupovat ve stejných situacích stejně.

1.6 Vydání rozhodnutí - individuálního právního aktu

Po provedení subsumpce aplikující orgán již ví, zda nastala (má nastat) hypotéza aplikované normy a může vydat patřičné rozhodnutí. I hypotéza přitom může obsahovat prvek uvážení aplikujícího orgánu (určení druhu a výměry trestu, přiměřené snížení náhrady škody apod.). Rozhodnutí státních orgánů vydávaná v konkrétních případech označujeme jako individuální právní akty. Při jejich klasifikaci je největší význam přikládán povaze právních účinků aktu.

Rozlišujeme takto právní akty:

- s povahou **konstitutivní**: To jsou rozhodnutí, která mají za následek vznik, změnu nebo zánik práv a povinností účastníků. Patří sem např. udělování různých povolení, ukládání trestů, ale také třeba rozhodnutí o rozvodu manželství, soudní přivolení k výpovědi z nájmu bytu apod.
- s povahou **deklaratorní**: To jsou rozhodnutí, která pouze autoritativně konstatují, zda předmětný právní vztah (nárok, povinnost) existuje nebo ne. Patří sem především rozhodnutí soudu o povinnosti odpůrce splnit povinnost (např. zaplatit dluh) nebo o platnosti právního úkonu. Deklaratorní povahu mají také rozhodnutí, kterými se návrh zamítá: Konstatuje se tím, že podmínky pro vyhovění návrhu nejsou splněny. Zvláštní skupinu deklaratorních právních aktů tvoří různá osvědčení a potvrzení.

Přestože deklaratorní rozhodnutí nemění stávající právní vztahy, mají svůj význam: jednak vyjasňují situaci mezi účastníky řízení a zabraňují tak vzniku dalších sporů, jednak může takové rozhodnutí představovat podmínku dalšího zamýšleného postupu účastníků řízení (výkon rozhodnutí, zápis do katastru apod.).

Některé individuální právní akty přitom mohou obsahovat výroky konstitutivní i deklaratorní povahy.

Příklad:

Rozhodnutí soudu o povinnosti dlužníka zaplatit dluh má povahu deklaratorní; tato povinnost tady existovala už před zahájením řízení. Výrok o tom, že dlužník je povinen nahradit věřiteli navíc také náklady soudního řízení, je však konstitutivní, zakládá se jím nová povinnost dlužníka.

Rozhodnutí soudu v trestním řízení obsahuje výrok o vině (deklaratorní), trestu (konstitutivní) a popř. i povinnosti nahradit škodu (deklaratorní).

Náležitosti individuálního právního aktu stanoví obvykle právní předpis, který umožňuje jeho vydání (např. § 157 OSŘ; stejně tak stanoví, jaké následky má nedodržení těchto náležitostí.

Mezi podstatné náležitosti zpravidla patří:

- označení orgánu vydávajícího individuální právní akt a označení účastníků řízení,
- výrok (vlastní rozhodnutí),
- odůvodnění výroku,
- poučení o opravných prostředcích.

1.7 Opravné prostředky

U většiny řízení je možné, aby se účastník, který se domnívá, že řízení neproběhlo jak by mělo a rozhodnutí proto není správné, domáhal nápravy takového rozhodnutí u vyšší instance nebo nadřízeného orgánu. Činí tak prostřednictvím procesních

úkonů označovaných jako *opravné prostředky*. Víceinstanční rozhodování má za účel vytvořit další kontrolní mechanismus zabezpečující správné aplikování práva státními orgány, ale sehrává významnou roli i při sjednocování rozhodovací praxe ve sporných právních otázkách a v případech vyžadujících uvážení aplikujícího orgánu. Opravné prostředky dělíme na řádné a mimořádné.

Řádné opravné prostředky lze podat v relativně krátké lhůtě po vydání rozhodnutí; lze je použít pro nápravu zjevného pochybení aplikujícího orgánu během prvoinstančního řízení nebo pro vyjasnění právních problémů, u nichž orgán první instance svým odůvodněním nepřesvědčil nespokojeného účastníka o správnosti svého rozhodnutí. Odvolací orgán posuzuje zejména sporné otázky výkladu právních norem, subsumpce a uvážení; při zjišťování skutkové podstaty může vycházet ze zjištění provedených první instancí. Provádění nových důkazů v odvolacím řízení bývá někdy omezeno (např. § 205a OSŘ).

Řádné opravné prostředky se označují obvykle jako „odvolání“ a jsou pravidlem v soudním řízení občanském i trestním. Nejsou však pravidlem bezvýhradným; u některých věcí, které lze považovat za málo závažné, je možnost použití opravných prostředků vyloučena (srov. § 202 OSŘ).

Mimořádné opravné prostředky je možné uplatnit i proti rozhodnutím, která nabyla právní moci. Označení "mimořádné" však naznačuje, že je bude možné uplatnit pouze ve vymezených situacích.

Důvody, které mohou vést k přípustnosti mimořádného opravného prostředku, jsou několikero druhu:

- řízení bylo postiženo tak vážnými chybami, že zájem na jejich odstranění převyšuje zájem na ochranu právní jistoty (např. žaloba pro zmatečnost podle § 229 OSŘ),
- vyšly najevo nové skutečnosti, které jsou pro rozhodnutí podstatné a které v době, kdy řízení probíhalo, nebyly známy (např. obnova řízení podle § 228 OSŘ),
- existuje kvalifikovaný obecný právní zájem na důkladném vyjasnění sporné právní otázky (např. § 237 I OSŘ).

Za opravný prostředek se nepovažuje ústavní stížnost nebo podnět k mezinárodní organizaci, která dbá na ochranu lidských práv. Státní orgány také nejsou povinny upozorňovat účastníky řízení na tyto možnosti.

1.8 Právní moc rozhodnutí

Jako pravomocné se označuje rozhodnutí, které již nelze napadnout řádným opravným prostředkem. Ukládá-li rozhodnutí účastníku řízení splnění nějaké povinnosti, začíná okamžikem právní moci běžet lhůta pro splnění této povinnosti. Po jejím marném uplynutí se rozhodnutí stává **vykonatelným** - povinného lze ke splnění jeho povinnosti donutit provedením výkonu rozhodnutí.

Ne každé řízení musí projít všemi uvedenými stadii. U mnohých řízení platí *dispoziční zásada*, která znamená, že navrhovatel může během řízení do určité fáze vzít svůj návrh zpět. Sporná řízení mohou rovněž v kterékoli fázi skončit smírem stran (§ 99 OSŘ), který pak má v některých ohledech podobný charakter, jako rozhodnutí (právní moc, vykonatelnost).

2. Aplikace práva soudy

Převážná část aplikační činnosti soudů vyplývá z úkolů, které soudní moci svěřují normy ústavního práva. Soudy jsou především orgány poskytující obecnou ochranu práv fyzických a právnických osob (čl. 36 I LPS). Soudy jsou rovněž povolány k přezkoumávání zákonnosti rozhodnutí orgánů veřejné správy (čl. 36 II LPS) a k rozhodování o vině a trestu za trestné činy (čl. 40 I LPS). Tyto tři úkoly také vymezují tři základní typy aplikace práva soudy, a sice občanské soudní řízení, trestní soudnictví a správní soudnictví.

Zákony pak soudům svěřují i některé další činnosti zahrnující aplikaci práva, jako vedení obchodního rejstříku, statusové věci apod. Ty jsou vesměs řešeny v řízení občanském, pro tyto účely poněkud poupraveném.

2.1. Organizace soudů

Základní kritéria organizace soudnictví upravují normy ústavního práva, konkrétně čl. 81 až 96 Ústavy. Soudní moc v ČR vykonává Ústavní soud a soustava řádných soudů. Do pravomoci Ústavního soudu je svěřena dosti specifická a velmi významná oblast ústavněprávních sporů mezi státními orgány, popř. orgány samosprávy a sporů týkajících se lidských práv. Všechny ostatní spory spadají do pravomoci obecných soudů. Agenda svěřená soudům je přitom značně různorodá: zahrnuje soudnictví občanské, trestní i správní, přitom v samotném občanském soudnictví lze nalézt dosti specifické oblasti, které by zasloužily samostatnou úpravu (věci obchodněprávní, pracovněprávní aj.). Soudy na požadavky na ně kladené reagují vytvářením vnitřní struktury, která umožňuje určitou míru specializace jednotlivých soudců a senátů; struktura soudní soustavy je nicméně pro všechny soudy společná.

Strukturu soudní soustavy určuje ZSS. Je tvořena čtyřmi úrovněmi soudů: nejvyšší, vrchní, krajské a okresní. Označení konkrétních soudů neodpovídají vždy zcela přesně označení jejich úrovně (u městských a obvodních soudů). Vazby vyznačené mezi soudy na obrázku nepředstavují podřízenost a nadřízenost soudů, nýbrž pouze instanční postup řízení o opravných prostředcích.

obr. Struktura soudů v ČR

Ústavní soud v této struktuře není uveden. Je to proto, že Ústavní soud není součástí soustavy obecných soudů a netvoří další instanci pro nápravu rozhodnutí Nejvyššího soudu a Nejvyššího správního soudu. To, že je mnohdy takto nepřesně chápán, je

způsobeno podmínkou pro přípustnost ústavní stížnosti uvedenou v § 75 I ZÚS: ústavní stížnost je přípustná teprve po vyčerpání všech prostředků k ochraně práva, které zákon poskytuje, tzn. včetně např. dovolání (je-li přípustné). Ústavní stížnost je ovšem možné podat i v případech, kdy dovolání (popř. ani odvolání) přípustné není, nebo i v případech, kdy zákon nepřipouští soudní přezkoumání správního rozhodnutí. Ústavní soud může být navíc do procesu zapojen i během řízení před obecným soudem, má-li tento soud pochybnosti o ústavnosti zákona, který má aplikovat (čl. 95 II Ústavy).

Pro pravidla organizace soudů je významná zásada **nezávislosti soudů a soudců** (čl. 81, 82 I Ústavy). Její naplňování je zajišťováno především organizačním oddělením soudů od orgánů reprezentujících ostatní složky státní moci a neslučitelnost funkce soudce s funkcemi v legislativě a exekutivě. Nezávislost soudců může také významně posílit fakt, že se nemusí zabývat problémem svého setrvání ve funkci. Soudci běžných soudů jsou totiž jmenováni prezidentem republiky bez časového omezení a nelze je odvolat (s výjimkou jejich kárné odpovědnosti). Tento princip však nefunguje zcela u soudců Ústavního soudu, kteří jsou jmenováni na 10 let s možností znovuzvolení.

Rozhodnutí soudu činí buď senát složený z předsedy a dalších soudců, nebo samosoudce. Samosoudci rozhodují ve věcech považovaných obecně za méně závažné a méně komplikované.

2.2 Soudní řízení

Základní principy soudního procesního práva najdeme zakotveny v normách ústavního práva (zejména čl. 36-40 LPS).

Kromě již zmíněné zásady nezávislosti jsou pro úpravu soudního řízení významné:

- zásada veřejnosti a ústnosti jednání,
- zásada rovnosti účastníků soudního řízení,
- princip zákonného soudce,
- právo účastníků na právní pomoc,
- právo na projednání věci bez zbytečných průtahů.

Občanské soudní řízení je právem upravený postup při rozhodování sporů v soukromém právu (občanském, pracovním, rodinném). Řízení se zahajuje zásadně na návrh, jen ve výjimečných případech může zahájit soud řízení z úřední povinnosti. Z návrhu musí být mimo jiné patrné, čeho se navrhovatel domáhá (*žalobní petit*).

V občanském soudním řízení se lze domáhat, aby soud:

- rozhodl o osobním stavu (rozvod, určení otcovství apod.)
- uložil splnění povinnosti (zaplacení dluhu, náhrada škody, zdržení se rušení výkonu práva apod.)
- určil, zda tu právo nebo právní vztah je nebo není (existence vlastnického práva, nájemního vztahu, platnost výpovědi apod.)

V občanském soudním řízení platí dispoziční zásada, soud nemůže sám měnit žalobní petit, žalobce ho ovšem může v průběhu řízení změnit, doplnit, omezit nebo vzít celý návrh zpět.

V občanském řízení je někdy potřebné provést některá opatření ještě před zahájením řízení ve věci samé, jinak by bylo ohroženo dosažení účelu soudního řízení. Soud může v takovém případě nařídit **předběžné opatření**, kterým zatímne upraví poměry účastníků (§§ 74-77 OSŘ) nebo **zajištění důkazu**, který by později nebylo možné provést, nebo bylo možné provést jen s velkými obtížemi (§§ 78-78a OSŘ).

Soud rozhoduje ve věci samé **rozsudkem**, v ostatních (zejména procesních) záležitostech **usnesením**. Je-li to účelné, může soud rozhodnout pouze o části věci částečným rozsudkem (§ 152 II 2 OSŘ). Za určitých okolností může soud rozhodnout rozsudkem pro uznání nebo rozsudkem pro zmeškání. Rozsudek pro uznání (§ 153a OSŘ) může soud vydat tehdy, jestliže žalovaný v průběhu řízení uplatněný nárok zcela nebo z části uznal. Rozsudek pro zmeškání (§ 153b OSŘ) vydá soud tehdy, jestliže se řádně předvolaný žalovaný bez omluvy nedostavil k prvnímu jednání a navrhně-li to žalobce, který se k tomuto jednání dostavil. Soud v takovém případě bude vycházet z tvrzení žalobce jako z tvrzení nesporných.

Zvláštní formou rozhodnutí je platební rozkaz (§§ 172-175 OSŘ). Soud jej vydá v případě, že žalobcem uplatněné právo na zaplacení peněžité částky vyplývá ze skutečností žalobcem uvedených. Jedná se vlastně o urychlení procesu porušením zásady AUDIATUR ET ALTERA PARS (Budiž slyšena i druhá strana). Strana, která nebyla slyšena, může toto zkrácení (a zlevnění) procesu akceptovat, nebo podat do 15 dnů *odpor*; platební rozkaz se tím v plném rozsahu ruší a soud provede normální soudní řízení.

Trestní řízení je právem upravený postup, jehož účelem je spolehlivě zjistit, zda byl spáchán trestný čin, a případně najít pachatele a uložit mu zákonem stanovený trest. Subjekty trestního řízení jsou tzv. *orgány činné v trestním řízení*, čímž se rozumí soud, státní zástupce a policejní orgán. Dalším subjektem trestního řízení je osoba, proti níž je řízení vedeno, označovaná v různých fázích řízení jako *obviněný*, *obžalovaný* nebo *odsouzený*. Na řízení se účastní i další osoby, jako *poškozený*, *obhájce* aj.

Trestní řízení lze rozdělit do několika fází:

- **Přípravné řízení.** V této části se jedná hlavně o postup policie a státního zástupce při zjišťování skutečností podstatných pro další vývoj řízení a zajišťování důkazů. Soud je zde zapojen pouze v minimální míře.
- **Předběžné projednání obžaloby.** Toto stadium trestního řízení není povinné a může být vynecháno. Je-li nařízeno, rozhoduje při něm soud o tom, zda je možné přikročit k další fázi, hlavnímu líčení, nebo zda se má věc vrátit státnímu zastupitelství a policii k došetření.
- **Hlavní líčení** je jádrem trestního řízení, v němž probíhá vlastní aplikace práva soudem. Zpravidla končí rozsudkem o vině nebo o zproštění viny.
- **Řízení o opravných prostředcích a výkon rozhodnutí**

Základní rozdíly oproti řízení občanskému lze spatřovat v těchto bodech:

- Uplatnění zásady **officiality a legality**. Orgány činné v trestním řízení stíhají všechny trestné činy, o nichž se dozvědí, a sice z úřední povinnosti.
- V trestním řízení je třeba upravit jak postup soudů, tak i správních orgánů činných v trestním řízení. Pro správní orgány pak platí např. zásada vyhledávací, princip nadřízenosti a podřízenosti apod.
- Zásada **objektivní pravdy**. Orgány činné v trestním řízení se nemohou spokojit pouze s tím, že nějaká skutečnost je vysoce pravděpodobná. Všechny okolnosti případu je třeba zjistit objektivně.
- Zásada **presumpce nevin** souvisí se zásadou předchozí; Dokud se nepodaří rozptýlit veškeré možné pochybnosti o vině obžalovaného, nelze vyslovit odsuzující rozsudek. Dokud není vina vyslovena pravomocným odsuzujícím rozsudkem, považuje se obviněný za nevinného.

Kap. 5

ZÁKLADNÍ LIDSKÁ PRÁVA

1. Pojem základních práv

Moderní pojetí základních práv se začíná utvářet na konci XVIII. stol., kdy revoluční události v Americe a ve Francii nastolily otázku postavení občana a mezi uplatňování veřejné moci. Z této doby pocházejí také významné deklarace lidských práv (americká 1776, francouzská 1789). Během následujících století se myšlenky obsažené v těchto dokumentech postupně staly součástí právních řádů většiny moderních společností. Velký vliv na jejich utváření měly pak především negativní zkušenosti s totalitními režimy XX. stol.

Používaná terminologie není jednotná; hovoří se o lidských právech, základních právech, přirozených nebo vrozených právech, občanských a politických právech. Všechny tyto výrazy, přes drobné rozdíly, označují v podstatě totéž. Jde o rámcové určení charakteru vztahu mezi státem jako organizační formou společnosti, která disponuje veřejnou mocí a možností donucení a je tedy fakticky nadřízená jednotlivci, a každým jednotlivým člověkem tvořícím společnost, který je tudíž základem a vlastním důvodem existence státu. Tento vztah je třeba upravit tak, aby stát mohl plnit svou organizační funkci, ale současně aby nezneužíval svého nadřízeného postavení k činnostem, k nimž není povolán.

Technicky je toto vymezení provedeno tak, že každému jednotlivci je poskytnuto subjektivní právo s určeným obsahem (chránit se před určitými zásahy veřejné moci, podílet se na politickém dění atd.). Toto právo **lze vůči státu uplatnit u soudu**, je tedy vybaveno nárokem, což značně posiluje jeho význam. Tato práva přitom vznikají přímo ze zákona, jejich vznik není závislý na žádném právním úkonu jeho nositele či protiprávním úkonu veřejné moci. Stejně tak se nositel základního práva nemůže zříci ani jej nemůže jinak pozbýt. Na rozhodnutí nositele závisí pouze míra, s jakou bude svého základního práva využívat nebo se ho domáhat (zda půjde či nepůjde volit, zda vstoupí či nevstoupí do církve, zda podá či nepodá ústavní stížnost apod.).

Aby ochrana základních práv byla dostatečná, musí mít právní normy, které je upravují, vyšší právní sílu než běžné zákony. Běžné zákony a podzákonné právní normy jsou pak poměřovány podle zásady *LEX SUPERIOR DEROGAT LEX INFERIOR* (Zákon vyšší ruší zákon nižší.) a v případě neslučitelnosti s obsahem uplatňovaného základního práva je jejich použití vyloučeno, popř. jsou zrušeny Ústavním soudem.

V právním řádu ČR nalezneme úpravu lidských práv ve dvou typech pramenů: v Listině základních práv a svobod a v mezinárodních smlouvách:

- **Listina základních práv a svobod (LPS)** není sice přímo součástí Ústavy, je však jednoznačně prohlášena za součást *ústavního pořádku* (čl. 3 a čl. 112 I

Ústavy). Právní normy v ní obsažené mají právní sílu ústavního zákona. Rozpor mezi LPS a právní normou nižší právní síly posuzuje Ústavní soud, který může vadný zákon nebo podzákoný předpis, popř. jeho část, zrušit. Běžný soud může posoudit protiústavnost (stejně jako protizákonnost) podzákoného právního předpisu, který v takovém případě nemusí použít, nemůže však vadný předpis zrušit. Není také oprávněn posoudit protiústavnost zákona; má-li pochybnosti o souladu zákona s LPS, může věc předložit k rozhodnutí Ústavnímu soudu.

- **Mezinárodní smlouvy o lidských právech** mají po změně Ústavy účinné od 1. 6. 2002 stejné postavení v hierarchii právních norem jako jiné přímo uplatnitelné (self-executing) mezinárodní smlouvy; mají aplikační přednost před zákonem, nejsou však součástí ústavního pořádku. Kterýkoliv soud může posoudit soulad zákona nebo podzákoného předpisu s mezinárodní smlouvou. Shledá-li zákon nebo podzákoný předpis vadným, nebude jej aplikovat; není však oprávněn ho zrušit. Nejdůležitější přímo uplatnitelné mezinárodní smlouvy týkající se lidských práv jsou uvedeny v následujícím přehledu:

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech	46/1955 Sb.
Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech	120/1976 Sb.
Opční protokol k mezinárodnímu paktu o občanských a politických právech	169/1991 Sb.
Úmluva o právech dítěte	104/1991 Sb.
Úmluva o zabránění a trestání zločinu genocidia	32/1955 Sb.
Úmluva o politických právech žen	46/1955 Sb.
Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace	95/1974 Sb.
Úmluva o nepromlčitelnosti válečných zločinů a zločinů proti lidskosti	53/1974 Sb.
Mezinárodní úmluva o potlačení a trestání zločinu apartheidu	116/1976 Sb.
Úmluva o potlačení všech forem diskriminace žen	62/1987 Sb.
Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání	143/1988 Sb.
Úmluva č. 111 Mezinárodní organizace práce o diskriminaci (v zaměstnání a povolání)	465/1990 Sb.
Úmluva č. 87 Mezinárodní organizace práce o svobodě sdružování a ochraně práva se odborově organizovat	489/1990 Sb.
Úmluva č. 29 Mezinárodní organizace práce o nucené nebo povinné práci	506/1990 Sb.
Úmluva o právním postavení uprchlíků	208/1993 Sb.
Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod ve znění protokolů č. 3,5 a 8 a dalších smluvních dokumentů na tuto Úmluvu navazujících (Evropská úmluva o lidských právech)	209/1992 Sb.

tab. Přehled nejvýznamnějších smluv o základních lidských právech

Nositeli základních práv jsou především lidé (fyzické osoby). U některých základních práv je okruh jejich nositelů omezen na *občany* (např. některá práva politická nebo sociální) nebo na jinak vymezenou skupinu (např. čl. 24-25, 28 nebo 29 LPS; v tomto případě hovoříme o *pozitivní diskriminaci*). Složitější je otázka, zda základní práva náleží také právnickým osobám. Je jasné, že mnohá základní práva jsou už svou povahou určena pouze fyzickým osobám (právo na život, na osobní svobodu, zákaz mučení apod.). U jiných práv je však myslitelná i jejich aplikace na právnické osoby (právo vlastnit majetek, svoboda sdružování apod.). Přestože Ústava ani LPS postavení právnických osob v tomto ohledu neřeší, Ústavní soud uznal přípustnost ústavní stížnosti podané právnickou osobou a tím de facto i její způsobilost alespoň k některým základním právům. Ještě složitější je v tomto ohledu postavení tzv. veřejnoprávních korporací (stát, územní samosprávné celky). Nositelem základních práv totiž není veřejná moc; ta je v těchto vztazích stranou povinnou základní práva respektovat. Tam, kde ale vystupuje veřejnoprávní korporace nikoli jako představitel veřejné moci, nýbrž jako soukromoprávní subjekt (stát jako vlastník, obec jako člen sdružení), má v souladu s principy právního státu stejné postavení jako jiné právnické osoby.

Nárok představovaný základním právem může být naopak uplatňován pouze vůči veřejné moci představované státem či veřejnoprávními korporacemi. Nelze je uplatňovat vůči jiným osobám vystupujícím jako soukromé, a to ani tehdy, když tyto osoby vystupují v nadřazeném nebo silnějším postavení (vztahy rodič-dítě, zaměstnavatel-zaměstnanec, spotřebitel-podnikatel apod.).

Přesto však základní práva mají nepřímý vliv i na tyto vztahy; tento jev označujeme jako **horizontální působení** základních práv:

- Základní práva totiž nejsou jen nároky soukromých osob vůči veřejné moci. Jsou to současně i hodnoty, ke kterým se hlásí stát a veškeré složky státní moci (viz preambule a čl. 1 I Ústavy). Znamená to, že zákonodárce je povinen nejen sám tato práva respektovat, ale současně vytvářet i podmínky, aby se tyto hodnoty prosadily i v ostatních vztazích, jichž není přímým účastníkem.
- Ze stejného důvodu musí tyto hodnoty vzít za své i moc výkonná a soudní. Zejména tam, kde při aplikaci práva je dán prostor pro uvážení aplikujícího orgánu (neurčitě pojmy v hypotéze normy nebo neurčitě dispozice), je třeba při tomto uvážení zohledňovat zájmy představované základními právy zúčastněných osob.
- Většina hodnot vyjádřených základními právy je současně obsažena i v jiných normativních systémech, především v morálce. V právních vztazích mezi subjekty nepředstavujícími státní moc je pak možné se jich dovolat, pokud právní normy odkazují na tyto normativní subsystémy.

2. Klasifikace lidských práv

Východiskem celého systému lidských práv jsou tři základní hodnoty vyjádřené v čl. 1 věta 1. LPS: **svoboda, rovnost a důstojnost**. Podobně formulovaná vyjádření najdeme ve většině deklarací lidských práv. Veškerá další ustanovení LPS pak jen konkretizují a rozvádějí tuto obecně formulovanou normu a mají postavení *leges speciales*. Ochranu svobody specifikují pro konkrétní oblasti např. čl. 8, 14-16 LPS a řada dalších. Rovností se zabývá např. čl. 4 III, čl. 11 I 2, čl. 24 LPS. Lidskou důstojnost chrání např. čl. 7 II nebo čl. 10 I LPS. Význam těchto speciálních norem spočívá v tom, že upozorňují na oblasti, v nichž by uplatňování obecných norem bylo problematické, a stanoví podrobnější pravidla pro vymezení okruhu chráněných zájmů a podmínky jejich omezení. V jednotlivých oblastech může být ochrana poskytovaná obecnou normou rozšířena (např. čl. 15 III LPS) nebo zúžena (např. čl. 9 II, čl. 14 III LPS).

Je tedy třeba vždy vycházet ze speciální úpravy základních práv pro konkrétní oblast lidské činnosti; teprve tam, kde žádnou speciální úpravu nenajdeme, můžeme se dovolávat obecnějších norem, v krajním případě čl. 1 věty 1. LPS.

Jiné kritérium členění základních práv představuje charakter vytvářených nároků:

- **Ochranná práva.** To jsou práva vymezující okruh naprosté autonomie jejího nositele. Veřejná moc nesmí žádným způsobem zasahovat do jeho rozhodování o tom, jak se bude v tomto chráněném okruhu chovat. Obsahem práva je tedy povinnost veřejné moci *zdržet se* určitého typu jednání.
- **Práva na plnění.** Tato práva představují možnost domáhat se za určených podmínek aktivní podpory ze strany veřejné moci. Obsahem je zde povinnost veřejné moci něco *dát* (poskytnout) nebo *vykonat*. Tato práva zpravidla vyžadují konkretizaci zákonem.
- **Práva na účast.** Tato práva vyjadřují možnost občanů podílet se aktivně na správě veřejných věcí a zasahovat do veřejného dění, ať už formou účasti při volbách nebo referendu, vlastní kandidaturou nebo tím, že mohou zastávat nejrůznější úřady. Povinností veřejné moci je nejen *strpět* takto aktivní občanský přístup, ale i vytvářet pro něj podmínky a podporovat jej.

Často se také setkáváme s členěním základních práv na práva první, druhé a třetí generace. Toto členění zrcadlí určitý vývoj chápání základních práv, který lze sledovat v celosvětovém měřítku. Jako práva první generace se označují především ochranná lidská práva a základní svobody týkající se nedotknutelnosti osoby, jejího soukromí a jejích názorů, myšlenek, postojů a přesvědčení. Rovněž sem patří právo na soudní ochranu. Tato práva mají svůj původ již v XVI.-XVII. stol. Za práva druhé generace se označují práva hospodářská, sociální a kulturní, která se vytvářela na přelomu XIX. a XX. stol. Pojem práv třetí generace se teprve postupně tříbí a stabilizuje. Řadí se mezi ně právo na mír, na zdravé životní prostředí, na společné dědictví lidstva apod.

"Generační" posuny v chápání základních práv ovšem neznamenají, že problém práv starších generací je vyřešen nebo překonán. Události XX. stol., stejně jako bohatá

judikatura ústavních soudů různých zemí naopak ukazují, že práva první generace jsou nadále problémem velmi závažným.

Prameny práva upravující problematiku lidských práv většinou ve své struktuře vycházejí obvykle z hodnot, které jsou příslušnými základními právy chráněny.

LPS používá například toto členění:

- Lidská práva a základní svobody
 - Základní lidská práva a svobody
 - Politická práva
- Práva národnostních a etnických menšin
- Hospodářská, sociální a kulturní práva
- Právo na soudní a jinou právní ochranu

Jiné prameny používají ovšem členění jiné; vymezení jednotlivých kategorií tedy není jednoznačné a někdy je třeba je upřesnit odkazem na příslušný pramen práva.

Významné je také členění základních práv podle možnosti jejich omezení. Zde můžeme rozlišit:

- práva, která nelze omezit vůbec,
- práva, která lze omezit pouze za určitých podmínek, v určitém rozsahu, popř. pouze pro určitý okruh osob (např. pro cizince),
- práva, která jsou plně v dispozici zákonodárce.

3. Vymezení a omezení základních práv

Vymezením základních práv rozumíme přesné stanovení hranice, kam až veřejná moc může zasahovat a co již patří do okruhu chráněného základním právem. Rámcově je toto vymezení patrné obvykle již z označení příslušného základního práva; většinou se však vyskytnou určité mezní případy, které je třeba vyjasnit pomocí podrobnějších právních norem nebo, což je častější, pomocí interpretace příslušných ustanovení.

Příklad:

Nedotknutelnost obydlí (čl. 12 I LPS) se jistě vztahuje na interiér bytu či rodinného domku, v němž osoba přebývá. Je však třeba upřesnit, zda se vztahuje i na jiné prostory touto osobou užívané (garáž, sklep, zahrádka, chata, provozovna podnikatelské činnosti, sídlo právnické osoby apod.). Zde bude třeba interpretovat výraz "obydlí".

Omezením základního práva pak rozumíme situace, kdy předpisy upravující příslušné základní právo zasah do takto vymezeného chráněného okruhu výjimečně přípouštějí. Jen málokteré základní právo je chráněno zcela a absolutně, bez možnosti omezení. Většina jich může být omezena za stanovených podmínek. Etickým ospravedlněním takového omezení může být jeho **potřeba** z důvodů

ochrany jiného, stejně hodnotného nebo hodnotnějšího právního statku (zejména jiného základního práva). Lze např. omezit osobní svobodu (čl. 8 I LPS) člověka, který se dopustil trestného činu, aby tím byla chráněna práva ostatních lidí na život, osobní nedotknutelnost, majetek apod.

Při omezování základního práva je ovšem třeba dbát příslušných pravidel:

- Základní právo lze omezit pouze tehdy, jestliže právní předpisy, které toto právo definují, takové omezení **připouštějí**. U některých práv je takové omezení vyloučeno (např. čl. 3, 5, 6 LPS).
- Tam kde je zásah do chráněného okruhu přípustný, platí **výhrada zákona** (čl. 4 II LPS). To znamená, že jedině zákon může určit, v jakých případech, jakým způsobem a v jaké míře může veřejná moc takový zásah uskutečnit.
- Při zásahu do chráněného okruhu musí být **šetřeno podstaty a smyslu** základních práv (čl. 4 IV LPS). Při posuzování této podmínky je třeba zohlednit tři otázky:
 - Je zásah **účelný**? Nepřípustný by byl takový zásah, jehož provedení by nevedlo ani výrazně nepřispělo k dosažení účelu, pro který byl tento zásah umožněn.
 - Je zásah **nezbytný**? Lze-li stejného efektu vzhledem k sledovanému účelu dosáhnout i jinými, mírnějšími prostředky, je třeba využít těchto prostředků.
 - Je zásah **přiměřený**? I v případě, že zásah představuje nejmírnější možný prostředek k dosažení sledovaného účelu, je třeba poměřovat závažnost následků v obou myslitelných variantách. Jsou-li následky zásahu do chráněného okruhu zjevně závažnější, než následky nedosažení sledovaného účelu, nelze zásah provést.

obr. Přípustnost zásahu do základního práva

Příklad:

Na místnosti používané osobou k bydlení se právo na nedotknutelnost obydlí (čl. 12 I LPS) jednoznačně vztahuje. I do nich však státní orgány mohou vstoupit za účelem provedení domovní prohlídky (čl. 12 II LPS). Předpokladem je, že podmínky a postup při provádění domovní prohlídky stanoví zákon (ten tak činí v § 83 TrŘ), který musí respektovat podmínky stanovené v čl. 12 II 1 LPS (písemný odůvodněný příkaz soudce). Navíc je třeba posoudit, zda provedení prohlídky skutečně může pomoci při obstarávání důkazu pro provedení trestního řízení, zda důkaz není možné opatřit jiným způsobem a zda zásah do domovní svobody není horší "zlo" než neprovedení předmětného důkazu (bude zřejmě záležet na závažnosti deliktu a také na tom, zda se jedná o důkaz ve prospěch či v neprospěch obviněného).

4. Ochrana základních práv v právním řádu ČR

Primárním prostředkem ochrany základních práv je v podmínkách právního státu úprava postupu jejich uplatnění před státními orgány. Zde hraje nejvýznamnější roli Ústavní soud. Ten podle čl. 87 I d Ústavy rozhoduje o ústavních stížnostech proti

pravomocným rozhodnutím a jiným zásahům orgánů veřejné moci do ústavně zaručených práv a svobod. Tuto ústavní stížnost může podat jakákoliv fyzická nebo právnická osoba a může směřovat proti jakémukoliv zásahu veřejné moci do základních práv. Nejčastěji je předmětem stížnosti individuální právní akt, rozhodnutí soudu nebo správního orgánu. Může jím však být i faktický zásah (např. provedení domovní prohlídky, odposlechu apod.) nebo dokonce nečinnost orgánu, který je povinen jednat (např. zbytečné průtahy soudního řízení mohou představovat odepření práva na soudní ochranu, čl. 36 I a 38 II LPS).

Ústavní soud posuzuje stížnost z hlediska její *přípustnosti a odůvodněnosti*. Pro přípustnost stížnosti je kromě podmínek vyplývajících z výše uvedené charakteristiky ústavní stížnosti významné také vyčerpání všech přípustných opravných prostředků (§ 75 I ZÚS) a podání stížnosti v šedesátidenní lhůtě od právní moci posledního opravného prostředku (§ 72 II ZÚS). Odůvodněná je stížnost tehdy, jestliže směřuje proti nepřipustnému zásahu do základního práva. Je-li stížnost přípustná a odůvodněná, Ústavní soud jí vyhoví a zruší napadené rozhodnutí, popř. zakáže příslušnému orgánu, aby pokračoval v porušování základního práva nebo, pokud je to možné, aby obnovil předešlý stav (§ 82 III ZÚS).

obr. Postup při zkoumání ústavní stížnosti

Došlo-li k zásahu do základního práva uplatněním zákona nebo jiného právního předpisu, je možné současně s ústavní stížností podat návrh na zrušení tohoto právního předpisu (§ 74 ZÚS), případně může tento návrh podat senát Ústavního soudu, který o stížnosti rozhoduje (§ 78 II ZÚS). O takovém návrhu rozhoduje Ústavní soud v plénu a svým nálezem právní předpis zruší nebo návrh zamítne.

Návrh na zrušení zákona nebo jiného právního předpisu, který je v rozporu s ústavním pořádkem je možné podat i samostatně, bez vztahu k určitému konkrétnímu zásahu veřejné moci do základních práv. Takový návrh však již nemůže podat kdokoliv, ale pouze subjekty uvedené v § 64 ZUS. Toto omezení má zabezpečit, aby se Ústavní soud zabýval pouze těmi návrhy, u kterých lze předpokládat jejich kvalitní zpracování. Stejný účel má i povinné zastoupení účastníků řízení před Ústavním soudem (fyzických a právnických osob) advokátem nebo notářem podle § 30 I ZÚS.

Prvotní institucí povolanou k ochraně základních práv jsou však obecné soudy. Těm přísluší podle čl. 36 I LPS a čl. 90 věta 1. Ústavy poskytovat ochranu právům fyzických a právnických osob. Jelikož LPS je součástí ústavního pořádku, zavazuje tedy veškerou veřejnou moc, včetně obecných soudů.

I když soud není sám oprávněn posoudit soulad zákona s LPS, jeho možnosti při poskytování ochrany základním právům jsou nezanedbatelné:

- může se při interpretaci právního předpisu přiklonit k variantě, která více dbá ochrany základních práv;
- může posoudit soulad podzákoného předpisu se zákonem nebo ústavním pořádkem a vadný podzákoný předpis nepoužít;

- může posoudit soulad zákona se self-executing mezinárodní smlouvou;
- může podat k Ústavnímu soudu návrh na zrušení zákona, dojde-li k závěru, že zákon, jehož má použít, je v rozporu s ústavním pořádkem;

Dá se říci, že pokud by obecné soudy důsledně dbaly ochrany základních práv, nemuseli by se občané sami na Ústavní soud vůbec obracet; tam, kde by obecný soud nemohl jejich práva ochránit sám, podal by on příslušné návrhy k Ústavnímu soudu. Ústavní stížnost tady však je jako pojistka proti selhání tohoto mechanismu.

5. Mezinárodní ochrana lidských práv

Přestože značnou část mezinárodních smluv týkajících se lidských práv je možné považovat za přímo aplikovatelné a práva v nich definovaná jsou tedy chráněna mechanismy vnitrostátního práva, mezinárodní právo vytváří vlastní mechanismy ochrany základních práv, které jsou nezávislé na momentální politické situaci v dotčené zemi. Tyto kontrolní mechanismy jsou dvojího typu: soudního a mimosoudního.

Kontrola soudního typu je zavedena Evropskou úmluvou o lidských právech a zdá se být velmi účinným mechanismem. Smluvní státy zde uznaly pravomoc Evropské komise pro lidská práva přijímat stížnosti osob, které se považují za poškozené v důsledku porušení práv přiznaných touto úmluvou a pravomoc Evropského soudu pro lidská práva rozhodnout o takových stížnostech, nedojde-li k smírnému urovnání sporu.

Dojde-li soud k závěru, že došlo k porušení práv přiznaných Úmluvou, vydá rozsudek, který má ovšem odlišný charakter od rozsudků vnitrostátních soudů:

- Soud v rozsudku konstatuje, že došlo k porušení Úmluvy; není však oprávněn závadný akt zrušit. Platí zde zásada suverenity států: nápravu může sjednat pouze samotný stát, pod jehož svrchovaností k porušení práva došlo.
- Soud může státu uložit povinnost zajistit nápravu v individuálním projednaném případě, nemůže však státu určit, jaké prostředky má k tomu použít. Je tedy na rozhodnutí státu, zda pouze zruší napadené rozhodnutí nebo půjde nad rámec této povinnosti a provede příslušné legislativní změny.
- Soud může uložit státu povinnost poskytnout spravedlivé zadostiučinění. Toto rozhodnutí může soud učinit také dodatečně, poté, co vyhodnotí, do jaké míry zajistil nápravu následků stát sám.

Kontrola mimosoudního typu má podobu dohledu nad stížnostmi (oznámeními) nebo dohledu nad zprávami. Kontrolu formou dohledu nad stížnostmi zřizuje Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (MPOPP) spolu s Opčním protokolem a několik dalších úmluv se specifickou působností. Většina ostatních smluv používá jako kontrolní mechanismus metodu dohledu nad zprávami.

Podnětem pro zahájení činnosti příslušného kontrolního orgánu je u těchto metod buď stížnost (oznámení) podané jednotlivcem nebo jiným státem nebo zpráva, kterou vypracovává v pravidelných intervalech, popř. na vyžádání, dotčený stát a informuje v ní o opatřeních uskutečněných na podporu lidských práv. Tyto podněty pak

kontrolní orgán zpracuje, porovná s vyjádřením druhé strany, popř. se zprávami nevládních organizací (Amnesty International a jiné). Výsledný dokument, označovaný jako *názor*, *závěr* apod. má charakter spíše dobrozdání než rozsudku. Někdy může obsahovat doporučení k nápravě, která jsou sice nezávazná, avšak podložená autoritou závazné smlouvy, z níž vycházejí.

Jak vidět, možnost donucení státu k respektování lidských práv na základě čistě právních kontrolních mechanismů mezinárodního práva je značně omezená. Ve spojení s dalšími, mimoprávními systémy (politické a ekonomické sankce vůči zemím porušujícím lidská práva) je však jejich účinnost značně vyšší. Zejména autorita rozsudků Evropského soudu pro lidská práva značně překračuje původní význam těchto rozsudků.¹

Podrobněji srv. Spirit, M. a kol.: Základy práva pro neprávnický po rekodifikaci soukromého práva, 4. vyd., Aleš Čeněk, Plzeň, 2015, str. 44 a násl.

Zkratky právních předpisů pro I. část.:

Seznam právních předpisů je seřazen podle zkratk použitých v textu.

[1] [LPS] - Listina základních práv a svobod, usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb.

[2] [MPOPP] - Mezinárodní pakt o občanských a politických právech,

[3] [OSŘ] - Občanský soudní řád, zákon č. 99/1963 Sb.

[4] [TrŘ] - Trestní řád, zákon č. 141/1961 Sb.

[5] [Ústava] - Ústava České republiky, ústavní zákon č. 1/1993 Sb.

[6] [ZoPř] - Zákon o přestupcích, zákon č. 200/1990 Sb.

[7] [ZPr] - Zákoník práce, zákon č. 262/2006 Sb.

[8] [ZSS] - Zákon o soudech a soudcích, zákon č. 6/2002 Sb.

[9] [ZÚS] - Zákon o Ústavním soudu, zákon č. 182/1993 Sb.

Právní předpisy jsou v textu citovány tak, že za číslem paragrafu nebo článku uvedeným arabskými číslicemi následuje číslo odstavce uvedené římskými číslicemi, písmeno označující odrážku nebo variantu a v případě potřeby pořadové číslo věty, na kterou text odkazuje.

¹ Text vychází z distanční studijní opory (Kučera, R. Základy práva, MU, Brno 2006), která byla k datu 1. 1. 2014 revidována z důvodu rekodifikace soukromého práva a dalších změn v právní úpravě.

II. NOZ – OBECNÁ ČÁST

Kap. 1

SYSTEMATIKA, PŘEDMĚT A ZÁSADY

1. Systematika NOZ

Nový občanský zákoník (dále též pouze "zákon", či "NOZ") má složitou vnitřní strukturu (systematiku) se vzájemnými propojeními mezi jednotlivými částmi. Skládá se z těchto pěti částí:

Část první, nazvaná "Obecná část", pojednává o obecných otázkách. Sestává se z pěti hlav. Hlava první obsahuje předmět úpravy a základní zásady. Hlava druhá upravuje osoby, které rozděluje na osoby fyzické a právnické. Hlava třetí upravuje zastoupení, hlava čtvrtá upravuje věci a hlava pátá právní skutečnosti.

Část druhá, nazvaná "Rodinné právo", upravuje, jak název napovídá, rodinně právní vztahy. Skládá se ze tří hlav. První hlava upravuje manželství, druhá hlava příbuzenství a švagrovství a třetí hlava poručenství a jiné formy péče o dítě.

Část třetí, nazvaná "Absolutní majetková práva", upravuje práva působící vůči všem (např. vlastnické právo, zástavní právo atp.). Skládá se ze tří hlav. První upravuje obecné otázky, druhá věcná práva a třetí dědické právo.

Část čtvrtá, nazvaná "Relativní majetková práva", upravuje tzv. závazky (např. ze smluv, z deliktů). Skládá se ze čtyř hlav. První hlava upravuje obecné otázky relativních majetkových práv, druhá hlava závazky z právních jednání, třetí upravuje závazky z deliktů a čtvrtá závazky z jiných právních důvodů.

Část pátá, nazvaná "Ustanovení společná, přechodná a závěrečná" uzavírá občanský zákoník. Skládá se ze dvou hlav. První upravuje společná ustanovení, druhá ustanovení přechodná a závěrečná, tedy mj. vztahy původní právní úpravy (zákona č. 40/1964, občanský zákoník, zákona č.513/1991 Sb., obchodní zákoník atp.). V této souvislosti je třeba doplnit, že NOZ ruší několik desítek právních předpisů, resp. jejich částí (k tomu srv. § 3080 NOZ).

Jednotlivé hlavy se dále člení do dílů, ty do oddílů, ty do pododdílů, ty do paragrafů. Celkem NOZ obsahuje 3081 paragrafů.

2. Předmět a základní zásady

Předmět úpravy a základní zásady jsou upraveny v hlavě první NOZ, která se skládá ze tří dílů. V prvním dílu je upraveno soukromé právo, ve druhém pravidla pro používání předpisů občanského práva a ve třetím ochrana soukromých práv.

Legální **definice soukromého práva** je obsažena v § 1 odst. 1 NOZ. Podle označeného ustanovení platí, že ustanovení právního řádu upravující vzájemná práva a povinnosti osob vytvářejí ve svém souhrnu soukromé právo. Uplatňování soukromého práva je nezávislé na uplatňování práva veřejného.

Definici veřejného práva přitom NOZ (jakož ani žádný jiný právní předpis) nepodává. V obecné rovině lze uvést, že charakteristickým znakem veřejného práva je nadřazenost jedněch subjektů (orgánů veřejné moci) nad jinými (občané, podnikatelé atp.). Hranice mezi veřejným a soukromým právem přitom nemusí být vždy zcela jednoznačná. V praxi vznikají časté spory o to, je-li určitý právní vztah veřejnoprávní nebo soukromoprávní.

Je třeba doplnit, že podle NOZ rozpor s právem veřejným nemusí znamenat rozpor s právem soukromým a opačně. Např. neplatnost soukromého smluvního vztahů nemusí mít za následek nemožnost vyměření daně či poplatku podle předpisů veřejného práva. K tomu srv. rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 2. 12. 2010, č.j. 7 Afs 130/2009, přístupný na www.nssoud.cz.

Nový občanský zákon podobně jako původní právní úprava (zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník) zachovává princip tzv. autonomie vůle (smluvní volnosti). Tato autonomie je omezena pouze ve výslovně uvedených případech. Srv. § 1 odst. 2, podle něhož nezakazuje-li to zákon výslovně, mohou si osoby **ujednat práva a povinnosti odchylně od zákona**.

Příklad: Smluvní strany smlouvy o dílo (stavba rodinného domu) si mohou sjednat záruku delší, než stanoví zákon. Nemohou si však (z důvodu porušení dobrých mravů) sjednat, že v případě prodlení budou povinni platit sankční úrok v nepřiměřené výši.

Obecně jsou zakázána pouze ujednání porušující **dobré mravy, veřejný pořádek nebo právo týkající se postavení osob, včetně práva na ochranu osobnosti** (§ 1 odst. 2).

Příklad: Ujednáním porušujícím postavení osob by byla např. smlouva mezi mužem a ženou, která jednoho z partnerů uvádí do otrockého postavení, nebo smlouva, jíž se jeden z partnerů vzdává své svéprávnosti.

NOZ obsahuje i pravidla pro **výklad** (interpretaci) soukromého práva, resp. jeho **používání** (§ 2 odst. 1, 2 a 3). Ustanovení soukromého práva je třeba vykládat pouze ve shodě s Listinou základních práv a svobod a ústavním pořádkem vůbec, se zásadami, na nichž spočívá tento zákon (k tomu viz § 2 až § 8), jakož i s trvalým zřetelem k hodnotám, které se tím chrání. Rozejde-li se výklad jednotlivého ustanovení pouze podle jeho slov s tímto příkazem, musí mu ustoupit. Zákonnému ustanovení nelze přikládat jiný význam, než jaký plyne z vlastního smyslu slov v

jejich vzájemné souvislosti a z jasného úmyslu zákonodárce; nikdo se však nesmí dovolávat slov právního předpisu proti jeho smyslu. Výklad a použití právního předpisu nesmí být v rozporu s dobrými mravy a nesmí vést ke krutosti nebo bezohlednosti urážející obyčejné lidské cítění. V souvislosti s výkladem je třeba zmínit i § 557 NOZ, který upravuje výklad právních jednání. Připouští-li použitý výraz různý výklad, vyloží se v pochybnostech k tíži toho, kdo výrazu použil jako první.

Zákon dále upravuje cíl, resp. **zásady** soukromého práva. Podle § 3 odst. 1 **soukromé právo chrání důstojnost a svobodu člověka i jeho přirozené právo brát se o vlastní štěstí a štěstí jeho rodiny nebo lidí jemu blízkých** takovým způsobem, jenž nepůsobí bezdůvodně újmu druhým. Podle § 3 odst. 2 spočívá soukromé právo na těchto **zásadách**:

- a. každý má právo na ochranu svého života a zdraví, jakož i svobody, cti, důstojnosti a soukromí,
- b. rodina, rodičovství a manželství požívají zvláštní zákonné ochrany,
- c. nikdo nesmí pro nedostatek věku, rozumu nebo pro závislost svého postavení utrpět nedůvodnou újmu; nikdo však také nesmí bezdůvodně těžit z vlastní neschopnosti k újmě druhých,
- d. daný slib zavazuje a smlouvy mají být splněny,
- e. vlastnické právo je chráněno zákonem a jen zákon může stanovit, jak vlastnické právo vzniká a zaniká, a
- f. nikomu nelze odepřít, co mu po právu náleží.

Soukromé právo přitom podle NOZ vyvěrá i z dalších obecně uznaných **zásad spravedlnosti a práva** (§ 3 odst. 3).

NOZ přiznává každé **svéprávné osobě** (k té viz dále kapitola o subjektech) **rozum průměrného člověka** i schopnost užívat jej s běžnou péčí a opatrností a že to každý od ní může v právním styku důvodně očekávat. Činí-li právní řád určitý následek závislým na něčí vědomosti, má se na mysli **vědomost**, jakou si důvodně osvojí osoba případu znalá při zvážení okolností, které jí musely být v jejím postavení zřejmé. To platí obdobně, pokud právní řád spojuje určitý následek s existencí pochybnosti.

V této souvislosti je třeba zmínit i § 5, který upravuje tzv. **odbornou péči**. Kdo se veřejně nebo ve styku s jinou osobou přihlásí k odbornému výkonu jako příslušník určitého povolání nebo stavu, dává tím najevo, že je schopen jednat se znalostí a pečlivostí, která je s jeho povoláním nebo stavem spojena. Jedná-li bez této odborné péče, jde to k jeho tíži. Proti vůli dotčené strany nelze zpochybnit povahu nebo platnost právního jednání jen proto, že jednal ten, kdo nemá ke své činnosti potřebné oprávnění, nebo komu je činnost zakázána.

Příklad: Pokud např. někdo vlastníku nemovitosti nabídne, že mu sepíše smlouvu o prodeji nemovitosti – přičemž se předtím sám označí za vynikajícího právníka, který vystudoval tři právnické fakulty – a ta se následně ukáže neplatnou, z čehož vznikne povinnost náhrady škody, jde to k tíži právníka.

V § 6 až 8 jsou upraveny **další zásady**. Podle § 6 má každý povinnost jednat v právním styku **poctivě**. Nikdo nesmí těžit ze svého nepoctivého nebo protiprávního činu. Nikdo nesmí těžit ani z protiprávního stavu, který vyvolal nebo nad kterým má

kontrolu. Podle § 7 se má za to, že ten, kdo jednal určitým způsobem, jednal **poctivě a v dobré víře**. Podle § 8 **zjevné zneužití práva** nepožívá právní ochrany.[1]

Příklad: Pokud by kupní smlouva obsahovala všechny zákonné náležitosti, avšak její aplikace by vedla ke zneužití práva, nepožívala by právní ochrany.

Ve druhém dílu části první (§ 9 až § 11) je pak upraveno užití předpisů občanského práva.

Soukromá práva a povinnosti osobní a majetkové povahy se řídí občanským zákoníkem **v tom rozsahu, v jakém je neupravují jiné právní předpisy.**

Nelze-li právní případ rozhodnout na základě výslovného ustanovení, posoudí se podle ustanovení, které se týká právního případu **co do obsahu a účelu posuzovanému právnímu případu nejbližšího.**

Není-li takové ustanovení, posoudí se právní případ podle **principů spravedlnosti a zásad**, na nichž spočívá tento zákon, tak, aby se dospělo se zřetelem k zvyklostem soukromého života a s přihlédnutím k stavu právní nauky i ustálené rozhodovací praxi k dobrému uspořádání práv a povinností.

Zákon tedy stanoví pravidla posuzování (rozhodování) právních případů (sporů). Primárně je třeba při rozhodování vycházet z dikce zákona, neexistuje-li, posoudí se spor podle ustanovení, které se týká právního případu co do obsahu a účelu posuzovanému právnímu případu nejbližšího (princip analogie legis) a není-li ani toto možné posoudí se spor podle principů spravedlnosti a zásad, na kterých spočívá NOZ (viz výše).

K **zvyklostem** lze hledět tehdy, dovolává-li se jich zákon (§ 10). Zákon se zvyklostí dovolává např. v § 511, kde se uvádí, že jsou-li pochybnosti, zda je něco příslušenstvím věci, posoudí se případ podle zvyklostí. V této souvislosti je třeba zmínit i § 558, podle něhož v právním styku podnikatelů se přihlíží **k obchodním zvyklostem** zachovávaným obecně, anebo v daném odvětví, ledaže to vyloučí ujednání stran nebo zákon. Není-li jiné ujednání, platí, že obchodní zvyklost má přednost před ustanovením zákona, jež nemá donucující účinky, jinak se může podnikatel zvyklosti dovolat, prokáže-li, že druhá strana určitou zvyklost musela znát a s postupem podle ní byla srozuměna.

NOZ dále stanoví, že obecná ustanovení o vzniku, změně a zániku práv a povinností ze závazků (k tomu srv. část čtvrtou zákona) se použijí přiměřeně i **na vznik, změnu a zánik jiných soukromých práv a povinností** (§ 11).

Ve třetím dílu části první (§ 12 až § 14) je upravena ochrana soukromých práv.

Podle § 12 každý, kdo se cítí ve svém právu zkrácen, může se domáhat ochrany u orgánu vykonávajícího veřejnou moc (dále jen „**orgán veřejné moci**“). Není-li v zákoně stanoveno něco jiného, je tímto orgánem veřejné moci **soud**.

Jinak řečeno, k ochraně soukromých práv jsou povolány primárně soudy, resp. orgány vykonávající veřejnou moc. Výjimkou je **svépomoc** (§ 14). Toto ustanovení

umožňuje každému přiměřeným způsobem pomoci si k svému právu sám, je-li jeho právo ohroženo a je-li zřejmé, že by zásah veřejné moci přišel pozdě. Hrozí-li neoprávněný zásah do práva bezprostředně, může jej každý, kdo je takto ohrožen, odvrátit úsilím a prostředky, které se osobě v jeho postavení musí jevit vzhledem k okolnostem jako přiměřené. Směřuje-li však svépomoc jen k zajištění práva, které by bylo jinak zmařeno, musí se ten, kdo k ní přikročil, obrátit bez zbytečného odkladu na příslušný orgán veřejné moci.

Příklad: Pokud např. tatínek zaparkuje kočárek s miminkem před obchodem a při nakupování zjistí, že mu kočárek odváží cizí osoba, je oprávněn (pokud není v blízkosti policista) jí v tom zabránit vlastními silami.

Soudy (orgány veřejné moci) jsou přitom povinny postupovat při ochraně soukromých práv v souladu se zásadou **předvídatelnosti, resp. legitimního očekávání (§ 13)**. Podle tohoto ustanovení je totiž každý, kdo se domáhá právní ochrany, oprávněn důvodně očekávat, že jeho právní případ bude rozhodnut obdobně jako jiný právní případ, který již byl rozhodnut a který se s jeho právním případem shoduje v podstatných znacích; byl-li právní případ rozhodnut jinak, má každý, kdo se domáhá právní ochrany, právo na přesvědčivé vysvětlení důvodu této odchylky.

Příklad: Pokud např. soud již dříve rozhodoval majetkový spor, který se shoduje (v podstatných znacích) se sporem, který má být řešen na základě návrhu jiného navrhovatele, může navrhovatel očekávat, že spor bude rozhodnut obdobně. Pokud by byl rozhodnut jinak, má navrhovatel právo znát důvod této odchylky.

Kap. 2

OSOBY

NOZ osoby rozděluje osoby do dvou základních skupin, a to na **fyzické osoby** a **právní osoby** (§ 18).

Za **fyzickou osobu** zákon považuje člověka; každý člověk má vrozená, již samotným rozumem a citem poznatelná přirozená práva, a tudíž se považuje za osobu (§ 19 a § 23).

Právní osoba je pak organizovaný útvar, o kterém zákon stanoví, že má právní osobnost, nebo jehož právní osobnost zákon uzná. Právní osoba může bez zřetele na předmět své činnosti mít práva a povinnosti, které se slučují s její právní povahou (§ 20). Právní osoba je tedy na rozdíl od člověka umělým útvarem. Právní osoby mohou sloužit jak soukromým tak i veřejným zájmům. Za právní osobu (v oblasti soukromého práva) se považuje i stát (§ 21).

Každá osoby disponuje určitými **právy a povinnostmi**. Podle § 17 odst. 1 a 2 NOZ může mít práva a vykonávat je jen osoba. Povinnost lze uložit jen osobě a jen vůči ní lze plnění povinnosti vymáhat.[2]

V souvislosti s osobami je nutno vymezit i způsobilost mít práva a povinnosti (**právní osobnost**), resp. právně jednat (**svéprávnost**). Původní občanský zákoník tyto pojmy neznal; upravoval tzv. způsobilost k právům a povinnostem a způsobilost k právním úkonům.

Právní osobnost je způsobilost mít v mezích právního řádu práva a povinnosti.

Svéprávnost je způsobilost nabývat pro sebe vlastním právním jednáním práva a zavazovat se k povinnostem (právně jednat). Podle § 16 NOZ se právní osobnosti ani svéprávnosti nikdo nemůže vzdát ani zčásti; učiní-li tak, nepřihlíží se k tomu.

Plně svéprávným se člověk stává **zletilostí**. Zletilosti se nabývá dovršením osmnáctého roku věku. Před nabytím zletilosti se plně svéprávnosti nabývá **přiznáním svéprávnosti** (srv. § 37) nebo **uzavřením manželství**. Svěprávnost nabytá uzavřením manželství se neztrácí ani zánikem manželství, ani prohlášením manželství za neplatné (§ 30).

1. Fyzické osoby

Jak již bylo výše uvedeno, každý člověk má vrozená, již samotným rozumem a citem poznatelná přirozená práva. Zákon stanoví jen meze uplatňování přirozených práv člověka a způsob jejich ochrany. Přirozená práva spojená s osobností člověka nelze zcizit a nelze se jich vzdát; stane-li se tak, nepřihlíží se k tomu. Nepřihlíží se ani k

omezení těchto práv v míře odporující zákonu, dobrým mravům nebo veřejnému pořádku (§ 19 odst. 1 a 2 NOZ)

Člověk má **právní osobnost od narození až do smrti** (§ 23). Každý člověk odpovídá za své jednání, je-li s to posoudit je a ovládnout. Kdo se vlastní vinou přivede do stavu, v němž by jinak za své jednání odpovědný nebyl, odpovídá za jednání v tomto stavu učiněná (§ 24).

Na počaté dítě se hledí jako na již **narozené**, pokud to vyhovuje jeho zájmům. Má se za to, že se dítě narodilo živé. Nenarodí-li se však živé, hledí se na ně, jako by nikdy nebylo (§ 25).

Smrt člověka se prokazuje veřejnou listinou vystavenou po prohlédnutí těla mrtvého stanoveným způsobem. Nelze-li tělo mrtvého prohlédnout stanoveným způsobem, prohlásí člověka za mrtvého i bez návrhu soud, pokud byl člověk účasten takové události, že se jeho smrt vzhledem k okolnostem jeví jako jistá. V rozhodnutí určí soud den, který platí za den smrti. Závisí-li právní následek na skutečnosti, že určitý člověk přežil jiného člověka, a není-li jisto, který z nich zemřel jako první, má se za to, že všichni zemřeli současně. Není-li známo, kde člověk zemřel, má se za to, že se tak stalo tam, kde bylo nalezeno jeho tělo. Za místo, kde zemřel člověk prohlášený za mrtvého, platí to, kde naposledy pobýval živý (podrobněji srv. § 26 až § 28).

Na rozdíl od dřívější právní úpravy, zákon explicitně upravuje i možnost změny **pohlaví**. Změna pohlaví člověka nastává chirurgickým zákrokem při současném znemožnění reprodukční funkce a přeměně pohlavních orgánů. Má se za to, že dnem změny pohlaví je den uvedený v potvrzení vydaném poskytovatelem zdravotních služeb. Změna pohlaví nemá vliv na osobní stav člověka, ani na jeho osobní a majetkové poměry; manželství nebo registrované partnerství však zaniká.

Zákon dále upravuje i **omezení svéprávnosti člověka** (zákon neumožňuje úplně zbavit svéprávnosti člověka). Omezit svéprávnost člověka může **jen soud**, který je povinen vyvinout potřebné úsilí, aby zjistil názor člověka, o jehož svéprávnosti rozhoduje, a to i za použití takového způsobu dorozumívání, který si člověk zvolí. K omezení svéprávnosti lze přistoupit jen v zájmu člověka, jehož se to týká, po jeho zhlédnutí a s plným uznáváním jeho práv a jeho osobní jedinečnosti. Přitom musí být důkladně vzaty v úvahu rozsah i stupeň neschopnosti člověka postarat se o vlastní záležitosti. Omezit svéprávnost člověka lze jen tehdy, hrozila-li by mu jinak závažná újma a nepostačí-li vzhledem k jeho zájmům mírnější a méně omezující opatření. Omezit svéprávnost člověka lze jen v rozsahu, v jakém člověk není pro duševní poruchu, která není jen přechodná, schopen právně jednat, a vymezí rozsah, v jakém způsobilost člověka samostatně právně jednat omezil. Má-li člověk obtíže dorozumívat se, není to samo o sobě důvodem k omezení svéprávnosti. Soud může v průběhu řízení o omezení svéprávnosti svěřit třetí osobě provedení určitých jednotlivých právních jednání nebo správu majetku, je-li to nutné, aby se zabránilo závažné újmě (§ 58). Soud může svéprávnost omezit v souvislosti s určitou záležitostí na dobu nutnou pro její vyřízení, nebo na jinak určenou určitou dobu, **nejdéle však na tři roky**; uplynutím doby právní účinky omezení zanikají. Změní-li se okolnosti, soud své rozhodnutí bezodkladně změní nebo zruší, a to i bez návrhu (podrobněji srv. § 55 až 60).

V rozhodnutí o omezení svéprávnosti jmenuje soud člověku **opatrovníka**, tedy osobu, která by měla chránit (opatrovat) zájmy člověka, jehož svéprávnost byla omezena. Při výběru opatrovníka přihlídnou soud k přáním opatrovance, k jeho potřebě i k podnětům osob opatrovanci blízkých, sledují-li jeho prospěch, a dbá, aby výběrem opatrovníka nezaložil nedůvěru opatrovance k opatrovníkovi (§ 62).[3] Rozhodnutí o omezení svéprávnosti nezabavuje člověka práva samostatně právně jednat v běžných záležitostech každodenního života, např. při nakupování potravin atp. (§ 64).[4]

Zákon rovněž upravuje i tzv. **podpůrná opatření při narušení schopnosti zletilého právně jednat** - předběžné prohlášení, nápomoc při rozhodování, zastoupení členem domácnosti (podrobněji srv. § 38 a násl.).

Zákon podrobně upravuje i pravidla pro tzv. **prohlášení nezávěstnosti osoby** (§ 66 a násl.). Za nezávěstného může **soud** prohlásit svéprávného člověka, který *opustil své bydliště, nepodal o sobě zprávu a není o něm známo, kde se zdržuje*. Prohlášení za nezávěstného se může stát na návrh *osoby, která na tom má právní zájem*, zejména manžela nebo jiné blízké osoby, spoluvlastníka, zaměstnavatele nebo korporace, na níž má tento člověk účast. *Příklad: Pokud např. manžel opustí společnou domácnost a nepodal o sobě po delší zprávu, přičemž není známo, kde se zdržuje, může manželka učinit návrh na prohlášení nezávěstnosti manžela.*

V této souvislosti je třeba zmínit i **tzv. prohlášení za mrtvého** (domněnka smrti - § 71 a násl.). Na *návrh osoby, která na tom má právní zájem*, prohlásí soud za mrtvého člověka, o němž lze mít důvodně za to, že *zemřel*. Soud současně určí den, který se pokládá za den jeho smrti. Na člověka, který byl prohlášen za mrtvého, se hledí, jako by zemřel.[7]

Byl-li člověk prohlášen za nezávěstného (k tomu viz výše), a vyplývají-li z okolností vážné *pochybnosti, zda je ještě živ*, ačkoli jeho smrt není nepochybná, může ho soud prohlásit za mrtvého *na návrh osoby, která na tom má právní zájem*, a určí den, který nezávěstný zřejmě nepřežil. Má se za to, že tento den je dnem smrti nezávěstného. Člověka, který byl prohlášen za nezávěstného lze prohlásit za mrtvého nejdříve po uplynutí **5 let** počítaných od konce roku, v němž došlo k prohlášení za nezávěstného; nelze to však učinit, objeví-li se v průběhu této doby zpráva, z níž lze soudit, že nezávěstný je dosud naživu.

Člověka, který se stal nezávěstným tím, že opustil své bydliště, nepodal o sobě zprávu a není o něm známo, kde se zdržuje, **avšak nebyl za nezávěstného prohlášen**, lze prohlásit za mrtvého nejdříve po uplynutí **7 let** od konce roku, v němž se objevila poslední zpráva, z níž lze usuzovat, že byl ještě naživu.[8]

Člověka, který se stal nezávěstným jako účastník události, při níž byl v **ohrožení života větší počet osob**, lze prohlásit za mrtvého nejdříve po uplynutí **3 let** od konce roku, v němž se objevila poslední zpráva, z níž lze usuzovat, že byl v průběhu těchto událostí ještě naživu (§ 75). Byl-li člověk prohlášen za mrtvého, nevylučuje to důkaz, že zemřel dříve nebo později, anebo že je ještě naživu. **Zjistí-li se, že je naživu, k prohlášení za mrtvého se nepřihlíží**; manželství nebo registrované partnerství se však neobnovuje. Stejně tak se nepřihlíží k mylnému důkazu smrti (§ 76).

Příklad: Cestovatel byl při své zahraniční cestě unesen a nejsou o něm žádné informace. Po uplynutí zákonné doby může být na návrh např. jeho matky prohlášen za mrtvého. Pokud se cestovatel poté vrátí domů, k prohlášení se nepřihlíží.

Zákon rovněž upravuje i **jméno a bydliště člověka** (§ 77 až 79). **Jméno člověka** je jeho osobní jméno a příjmení, popřípadě jeho další jména a rodné příjmení, která mu podle zákona náleží. Každý člověk má právo užívat své jméno v právním styku, stejně jako právo na ochranu svého jména a na úctu k němu. Člověk, který v právním styku užívá jiné jméno než své vlastní, nese následky omylů a újmu z toho vzniklých. Člověk, který byl dotčen zpochybněním svého práva ke jménu nebo který utrpěl újmu pro neoprávněný zásah do tohoto práva, zejména neoprávněným užitím jména, se může domáhat, aby bylo od neoprávněného zásahu upuštěno nebo aby byl odstraněn jeho následek.[9] Člověk může pro určitý obor své činnosti nebo i pro soukromý styk přijmout **pseudonym**. Právní jednání pod pseudonymem není na újmu platnosti, je-li zřejmé, kdo jednal, a nemůže-li druhá strana mít pochybnost o osobě jednajícího. Vejde-li pseudonym ve známost, požívá stejné ochrany jako jméno.

Bydliště má člověk v místě, kde se zdržuje s úmyslem žít tam s výhradou změny okolností trvale; takový úmysl může vyplývat z jeho prohlášení nebo z okolností případu. Uvádí-li člověk jako své bydliště jiné místo než své skutečné bydliště, může se každý dovolat i jeho skutečného bydliště. Proti tomu, kdo se v dobré víře dovolá uvedeného místa, nemůže člověk namítat, že má své skutečné bydliště v jiném místě. Nemá-li člověk bydliště, považuje se za ně místo, kde žije. Nelze-li takové místo zjistit, anebo lze-li je zjistit jen s neúměrnými obtížemi, považuje se za bydliště člověka místo, kde má majetek, popřípadě místo, kde měl bydliště naposledy (§ 80).

V § 81 a násl. zákon zakotvuje **ochranu osobnosti**. Chráněna je osobnost člověka včetně všech jeho přirozených práv. Každý je povinen ctít svobodné rozhodnutí člověka žít podle svého. Ochrany požívají zejména život a důstojnost člověka, jeho zdraví a právo žít v příznivém životním prostředí, jeho vážnost, čest, soukromí a jeho projevy osobní povahy (§ 81). Člověk, jehož osobnost byla dotčena, má právo domáhat se toho, aby bylo od neoprávněného zásahu upuštěno nebo aby byl odstraněn jeho následek. Po smrti člověka se může ochrany jeho osobnosti domáhat kterákoli z osob jemu blízkých (§ 82).

Zákon umožňuje, aby se ochrany před zásahem do osobnosti člověka se domáhala i **právnícká osoba**. Souvisí-li neoprávněný zásah do osobnosti člověka s jeho činností v právnícké osobě, může právo na ochranu jeho osobnosti uplatnit i tato právnícká osoba; za jeho života však jen jeho jménem a s jeho souhlasem. Není-li člověk schopen projevit vůli pro nepřítomnost nebo pro neschopnost úsudku, není souhlasu třeba. Po smrti člověka se právnícká osoba může domáhat, aby od neoprávněného zásahu bylo upuštěno a aby byly odstraněny jeho následky (§ 83).

Zákon dále zakotvuje ochranu **podoby člověka a soukromí**. Zachytit jakýmkoli způsobem podobu člověka tak, aby podle zobrazení bylo možné určit jeho totožnost, resp. rozšiřovat podobu člověka, je možné jen s jeho svolením. Svolí-li někdo k zobrazení své podoby za okolností, z nichž je zřejmé, že bude šířeno, platí, že svoluje i k jeho rozmnožování a rozšiřování obvyklým způsobem, jak je mohl vzhledem k okolnostem rozumně předpokládat (§ 84 a 85).

Nikdo nesmí zasáhnout do **soukromí** jiného, nemá-li k tomu zákonný důvod. Zejména nelze bez svolení člověka narušit jeho soukromé prostory, sledovat jeho soukromý život nebo pořizovat o tom zvukový nebo obrazový záznam, využívat takové či jiné záznamy pořízené o soukromém životě člověka třetí osobou, nebo takové záznamy o jeho soukromém životě šířit. Ve stejném rozsahu jsou chráněny i soukromé písemnosti osobní povahy (§ 86).[10]

Svolení není třeba, pokud se podobizna nebo zvukový či obrazový záznam pořídí nebo použijí k výkonu nebo ochraně jiných práv nebo právem chráněných zájmů jiných osob. Svolení není třeba ani v případě, když se podobizna, písemnost osobní povahy nebo zvukový či obrazový záznam pořídí nebo použijí na základě zákona k úřednímu účelu nebo v případě, že někdo veřejně vystoupí v záležitosti veřejného zájmu. Podobizna nebo zvukový či obrazový záznam se mohou bez svolení člověka také pořídít nebo použít přiměřeným způsobem též k vědeckému nebo uměleckému účelu a pro tiskové, rozhlasové, televizní nebo obdobné zpravodajství (§ 89). Zákonný důvod k zásahu do soukromí jiného nebo k použití jeho podobizny, písemnosti osobní povahy nebo zvukového či obrazového záznamu nesmí být využit nepřiměřeným způsobem v rozporu s oprávněnými zájmy člověka (§ 90).

Zákon ve vztahu k fyzickým osobám rovněž zakotvuje **právo na duševní a tělesnou integritu**. Člověk je nedotknutelný. Lidské tělo je pod právní ochranou i po smrti člověka. Naložit s lidskými pozůstatky a s lidskými ostatky způsobem pro zemřelého nedůstojným se zakazuje (§ 91 a 92).[11]

Zákon stanoví i povinnosti při provádění **lékařských a jiných zákroků** (§ 93). Mimo případ stanovený zákonem nesmí nikdo zasáhnout do integrity jiného člověka **bez jeho souhlasu** uděleného s vědomím o povaze zásahu a o jeho možných následcích. Souhlasí-li někdo, aby mu byla způsobena závažná újma, nepřihlíží se k tomu; to neplatí, je-li zásah podle všech okolností nutný v zájmu života nebo zdraví dotčeného.[12] Kdo chce provést na jiném člověku zákrok (např. lékař), je povinen vysvětlit mu srozumitelně povahu tohoto zákroku. Vysvětlení je řádně podáno, lze-li rozumně předpokládat, že druhá strana pochopila způsob a účel zákroku včetně očekávaných následků i možných nebezpečí pro své zdraví, jakož i to, zda přichází v úvahu případně i jiný postup. Uděluje-li souhlas za jiného jeho zákonný zástupce, podá se vysvětlení i tomu, kdo má být zákroku podroben, je-li schopen úsudku, způsobem přiměřeným schopnosti dotčeného vysvětlení pochopit (§ 94).[13] Souhlas k zásahu do integrity člověka vyžaduje písemnou formu, má-li být oddělena část těla, která se již neobnoví. Tento souhlas je třeba udělit např. v případě amputace končetiny. Písemnou formu vyžaduje i souhlas k lékařskému pokusu na člověku, nebo zákroku, který zdravotní stav člověka nevyžaduje; to neplatí, jedná-li se o kosmetické zákroky nezanechávající trvalé nebo závažné následky (§ 96). Udělený souhlas může být odvolán v jakékoli formě, i když se pro udělení souhlasu vyžaduje písemná forma. Nevyžaduje-li se pro souhlas písemná forma, má se za to, že byl udělen. Při nejistotě, zda byl souhlas odvolán v jiné než písemné formě, se má za to, že k odvolání nedošlo (§ 97).[14] Je-li život člověka v náhlém a patrném nebezpečí (např. došlo ke zranění při dopravní nehodě) a nelze-li souhlas ve stavu nouze získat ani v jiné než stanovené formě, lze **okamžitě zakročit**, pokud to je ve prospěch zdraví dotčené osoby nezbytné (§ 99).[15] [16]

Příklad: Pokud při vážné dopravní nehodě dojde ke zranění ohrožujícím na životě řidiče vozidla, který je v bezvědomí, může zachraňující lékař zakročit (zachránit mu život) i bez souhlasu řidiče.

Zákon dále upravuje **práva člověka převzatého do zdravotnického zařízení** (§ 104 až 110). Převzít člověka bez jeho souhlasu do zařízení poskytujícího zdravotní péči nebo ho v něm bez jeho souhlasu držet lze jen z důvodu stanoveného zákonem a **za podmínky, že nezbytnou péči o jeho osobu nelze zajistit mírnějším a méně omezujícím opatřením.**[17] Převzetí člověka do zařízení poskytujícího zdravotní péči **oznámí poskytovatel zdravotních služeb neprodleně** zákonnému zástupci (opatrovníku nebo podpůrci a jeho manželu nebo jiné známé osobě blízké), resp. **do 24 hodin soudu.** Soud o učiněném opatření rozhodne **do 7 dnů** (§ 105).[18] [19] Rozhodl-li soud o přípustnosti učiněného opatření, **schvaluje se tím nucený pobyt v zařízení poskytujícím zdravotní péči,** tím však neodnímá právo odmítnout určitý zákrok nebo léčebný výkon (§ 110).

Zákon nově upravuje i nakládání **s částmi lidského těla (§ 111 a násl.).** Naložit s odňatou částí lidského těla způsobem pro člověka nedůstojným nebo způsobem ohrožujícím veřejné zdraví se zakazuje. Člověk, jemuž byla odňata část těla, má právo dozvědět se, jak s ní bylo naloženo. Odňatou část těla člověka lze za jeho života použít k účelům zdravotnickým, výzkumným nebo vědeckým, pokud k tomu dal souhlas. K použití odňaté části těla člověka k účelu svou povahou neobvyklému se vyžaduje jeho výslovný **souhlas** vždy. O tom, co má původ v lidském těle (např. kostní dřeň, spermie), platí obdobně to, co o částech lidského těla. Člověk může přenechat část svého těla jinému jen za podmínek stanovených jiným právním předpisem. To neplatí, jedná-li se o vlasy nebo podobné části lidského těla, které lze bezbolestně odejmout bez znecitlivění a které se přirozenou cestou obnovují; ty lze přenechat jinému i za odměnu a hledí se na ně jako na věc movitou (k tomu viz dále).

Příklad: Pokud někomu bude lékařem v zájmu zachování života amputována končetina, má právo být informován o tom, jak s ní bylo naloženo.

Ve vztahu k fyzickým osobám zákon upravuje i **ochranu lidského těla po smrti člověka** (§ 113 a násl.). Člověk má právo rozhodnout, jak bude po jeho smrti naloženo s jeho tělem. Provést pitvu nebo použít lidské tělo po smrti člověka pro potřeby lékařské vědy, výzkumu nebo k výukovým účelům bez **souhlasu** zemřelého lze jen, pokud tak stanoví jiný zákon (§ 113). Člověk je oprávněn rozhodnout, jaký má mít pohřeb.[20] Náklady pohřbu a opatření pohřebiště se hradí z pozůstalosti. Pokud pozůstalost nestačí ke krytí nákladů toho způsobu pohřbu, jaký si zesnulý přál, musí být pohřben alespoň slušným způsobem podle místních zvyklostí. Jiný právní předpis stanoví, jakým způsobem a na čí náklady bude pohřben člověk, jehož pozůstalost ke krytí nákladů pohřbu nestačí a není-li nikdo ochoten uhradit náklady pohřbu dobrovolně (§ 114). Zemře-li člověk, aniž projeví souhlas s pitvou nebo s použitím svého těla po smrti způsobem podle § 113, platí, že s provedením pitvy nebo s takovým použitím svého těla **nesouhlasí** (§ 115).

Zákon tedy na rozdíl od původní právní úpravy zavádí **presumpci nesouhlasu s pitvou nebo s použitím svého těla po smrti.** Kdo souhlasí, aby po jeho smrti bylo jeho tělo pitváno nebo použito způsobem podle § 113, zapíše své stanovisko

do **rejstříku** vedeného podle jiného právního předpisu; tento souhlas lze projevit i ve veřejné listině, nebo vůči poskytovateli zdravotních služeb s účinky vůči tomuto poskytovateli (§116). Souhlas s pitvou nebo s použitím svého těla po smrti pro potřeby lékařské vědy, výzkumu nebo k výukovým účelům **lze odvolat** (§ 117).

Zákon obsahuje i podrobnou úpravu nezletilců, tj. osob, které nedosáhly 18 let věku.

Každý nezletilý, který nenabyl plné svéprávnosti, je způsobilý k právním jednáním co do povahy přiměřeným rozumové a volní vyspělosti nezletilých jeho věku (§ 31). Nezletilý, který nenabyl plné svéprávnosti, není nikdy, bez ohledu na obsah ostatních ustanovení, způsobilý jednat samostatně v těch záležitostech, k nimž by i jeho zákonný zástupce potřeboval přivolení soudu (§ 36).

Příklad: 10 letý nezletilec je zcela jistě oprávněn nakoupit si v obchodě zmrzlinu. Nebude však oprávněn koupit si rodinný dům.

Udělal-li zákonný zástupce nezletilému, který nenabyl plné svéprávnosti, ve shodě se zvyklostmi soukromého života **souhlas k určitému právnímu jednání nebo k dosažení určitého účelu**, je nezletilý schopen v mezích souhlasu sám právně jednat, pokud to není zákonem zvlášť zakázáno; souhlas může být následně omezen i vzat zpět. Je-li zákonných zástupců více, postačí, projeví-li vůči třetí osobě vůli alespoň jeden z nich. Jedná-li však vůči další osobě více zástupců společně a odporují-li si, nepřihlíží se k projevu žádného z nich (§ 32).

Udělí-li zákonný zástupce nezletilého, který nenabyl plné svéprávnosti, souhlas k samostatnému **provozování obchodního závodu nebo k jiné obdobné výdělečné činnosti**, stává se nezletilý způsobilý k jednáním, jež jsou s touto činností spojena. K platnosti souhlasu se vyžaduje přivolení soudu. Přivolení soudu nahrazuje podmínku určitého věku, je-li stanovena pro výkon určité výdělečné činnosti jiným právním předpisem. Souhlas může zákonný zástupce odvolat jen s přivolením soudu (§ 33).

Příklad: Pokud nadaný 17 letý informatik získá souhlas svých rodičů k podnikání (např. tvorba webových stránek) a přivolení soudu, může provozovat předmětnou činnost ještě před dosažením zletilosti.

V této souvislosti je třeba zmínit i **možnost přiznání svéprávnosti nezletilému (emancipace)**. Navrhne-li nezletilý, který není plně svéprávný, aby mu soud přiznal svéprávnost, soud návrhu vyhoví, pokud nezletilý dosáhl věku šestnácti let, pokud je osvědčena jeho schopnost sám se živit a obstarat si své záležitosti a pokud s návrhem souhlasí zákonný zástupce nezletilého. V ostatních případech soud vyhoví návrhu, je-li to z vážných důvodů v zájmu nezletilého (§ 37 odst. 1).[21]

Příklad: 17 letý informatik může požádat soud, aby mu přiznal i plnou svéprávnost, tj. nikoliv pouze souhlas k provozování podnikatelské činnosti, ale ke všem činnostem, které je možno samostatně vykonávat až po dosažení svéprávnosti.

Zákon dále zakazuje závislou práci nezletilých mladších než patnáct let nebo nezletilých, kteří neukončili povinnou školní docházku (srv. § 34 a násl.). Tito nezletilí

mohou vykonávat jen uměleckou, kulturní, reklamní nebo sportovní činnost za podmínek stanovených jiným právním předpisem.[22]

Příklad: 13 letý nezletilec je oprávněn inkasovat odměny za trénování tenisu, není však oprávněn uzavřít pracovněprávní smlouvu v továrně.

V souvislosti s fyzickými osobami je třeba zmínit i tzv. **osoby blízké**. Takovou osobou je příbuzný v řadě přímé, sourozenec a manžel nebo partner podle jiného zákona upravujícího registrované partnerství („partner“); jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném se pokládají za osoby sobě navzájem blízké, pokud by újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá důvodně pociťovala jako újmu vlastní. Má se za to, že osobami blízkými jsou i osoby sešvagřené nebo osoby, které spolu trvale žijí.

2. Právnícké osoby

Jak již bylo uvedeno výše, **právnícká osoba** je organizovaný útvar, o kterém zákon stanoví, že má právní osobnost, nebo jehož právní osobnost zákon uzná. Právnícká osoba může bez zřetele na předmět své činnosti mít práva a povinnosti, které se slučují s její právní povahou (§ 20 NOZ). Za právníckou osobu (v oblasti soukromého práva) se považuje i stát (§ 21 NOZ). Právnícké osoby mohou sloužit jak soukromým tak i veřejným zájmům.

Právnícká osoba má **právní osobnost od svého vzniku do svého zániku** (§ 118 NOZ).

Před vznikem je třeba ustavit právníckou osobu. Právníckou osobu lze **ustavit** zakladatelským právním jednáním[23], zákonem, rozhodnutím orgánu veřejné moci, popřípadě jiným způsobem, který stanoví jiný právní předpis (§ 122 NOZ). Neuvede-li se, na jaký čas se právnícká osoba ustavuje, platí, že je ustavena na dobu neurčitou (§ 124 NOZ).

Více zakladatelů zakládá právníckou osobu přijetím stanov nebo uzavřením jiné smlouvy. Zákon stanoví, ve kterých případech lze právníckou osobu založit i právním jednáním jedné osoby obsaženým v zakladatelské listině (§ 125).

Při ustavení právnícké osoby se určí její **sídlo**. Nenaruší-li to klid a pořádek v domě, může být sídlo i v bytě. Zapisuje-li se právnícká osoba do veřejného rejstříku, postačí, pokud zakladatelské právní jednání uvede název obce, kde je sídlo právnícké osoby; do veřejného rejstříku však právnícká osoba navrhne zapsat plnou adresu sídla (§ 136).

Právnícká osoba **vzniká** dnem zápisu do veřejného rejstříku. Je-li právnícká osoba zřízena zákonem, vzniká dnem nabytí jeho účinnosti, nestanoví-li zákon den pozdější. Zákon stanoví, ve kterých dalších případech není zápis do veřejného rejstříku potřebný ke vzniku právnícké osoby. Zákon stanoví, ve kterých případech je

k založení nebo ke vzniku právnické osoby potřebné rozhodnutí orgánu veřejné moci (§ 126 NOZ).

Jménem právnické osoby je její **název**. Název musí odlišit právnickou osobu od jiné osoby a obsahovat označení její právní formy. Název nesmí být klamavý (§ 132 NOZ). Název může obsahovat jméno člověka, k němuž má právnická osoba zvláštní vztah.[24] [25]

Právnickou osobu lze ustavit **ve veřejném nebo v soukromém zájmu**. Tato její povaha se posuzuje podle hlavní činnosti právnické osoby. Zákon stanoví, ke kterým účelům lze ustavit právnickou osobu jen při splnění zvláštních podmínek (§ 144 NOZ).[26]

Orgány právnické osoby jsou obecně upraveny v § 151 a násl. NOZ.[27] Právnická osoba si tvoří orgány o jednom členu (individuální) nebo o více členech (kolektivní). Kdo právnickou osobu **zastupuje**, dá najevo, co ho k tomu opravňuje, neplyne-li to již z okolností. Kdo za právnickou osobu **podepisuje**, připojí k jejímu názvu svůj podpis, popřípadě i údaj o své funkci nebo o svém pracovním zařazení (§ 161 NOZ). **Statutárnímu orgánu** náleží veškerá působnost, kterou zakladatelské právní jednání, zákon nebo rozhodnutí orgánu veřejné moci nesvěří jinému orgánu právnické osoby (§ 163). **Člen statutárního orgánu** může zastupovat právnickou osobu ve všech záležitostech. Náleží-li působnost statutárního orgánu více osobám, tvoří kolektivní statutární orgán. Neurčí-li zakladatelské právní jednání, jak jeho členové právnickou osobu zastupují, činí tak každý člen samostatně. Vyžaduje-li zakladatelské právní jednání, aby členové statutárního orgánu jednali společně, může člen právnickou osobu zastoupit jako zmocněnec samostatně, jen byl-li zmocněn k určitému právnímu jednání (§ 164).

Právnická osoba se **zrušuje** právním jednáním, uplynutím doby, rozhodnutím orgánu veřejné moci nebo dosažením účelu, pro který byla ustavena, a z dalších důvodů stanovených zákonem. O dobrovolném zrušení právnické osoby rozhoduje její příslušný orgán (§ 168). Právnickou osobu může zrušit i soud (§ 172).

Po zrušení právnické osoby se vyžaduje **její likvidace**, ledaže celé její jmění nabývá právní nástupce, nebo stanoví-li zákon jinak. Neplyne-li z právního jednání o zrušení právnické osoby, zda je rušena s likvidací nebo bez likvidace, platí, že je zrušena s likvidací (§ 169).[28] [29]

Co se týče **zániku** právnické osoby, stanoví zákon, že právnická osoba zapsaná do veřejného rejstříku zaniká dnem výmazu z veřejného rejstříku (§ 185). Právnická osoba, která nepodléhá zápisu do veřejného rejstříku, zaniká skončením likvidace (§ 186).[30]

Závěrem je třeba doplnit i **typy právnických osob**. **NOZ rozlišuje tři základní typy právnických osob: korporace, fundace a ústavy**.

Korporaci vytváří společenství osob (členové nebo společníci). Jedná se tedy o právnickou osobu s personálním základem (corpus). Zákon za korporaci považuje např. spolek. Zakladatelé založí **spolek**, shodnou-li se na obsahu stanov; stanovy obsahují alespoň: název a sídlo spolku, účel spolku, práva a povinnosti členů vůči

spolku, popřípadě určení způsobu, jak jim budou práva a povinnosti vznikat, určení statutárního orgánu. Podrobněji srv. § 210 a násl.

Fundace je na rozdíl od korporace právnická osoba vytvořená majetkem vyčleněným k určitému účelu. Její činnost se váže na účel, k němuž byla zřízena. Základ fundací (fundus) tedy tvoří majetek určený k určitému účelu. Fundací mohou být např. nadace. Zakladatel zakládá nadaci k trvalé službě společensky nebo hospodářsky užitečnému účelu. **Nadace** se zakládá nadační listinou, kterou může být zakládací listina nebo pořízení pro případ smrti. Zakládací listinu nadace pořizuje jedna osoba nebo více osob. Nadační listina vyžaduje formu veřejné listiny. Nadace vzniká dnem zápisu do veřejného rejstříku. Stejně tak je třeba zmínit i **nadační fond**, ten to se zakládá k účelu užitečnému společensky nebo hospodářsky. Nadační fond se zakládá zakládací listinou nebo pořízením pro případ smrti. Nadační fond vzniká dnem zápisu do veřejného rejstříku. Podrobněji lze odkázat na § 303 a násl.

Ústav je právnická osoba ustavená za účelem provozování činnosti užitečné společensky nebo hospodářsky s využitím své osobní a majetkové složky. Ústav provozuje činnost, jejíž výsledky jsou každému rovnocenně dostupné za podmínek předem stanovených. Základ ústavů tedy tvoří jak osobní tak i majetková složka; na rozdíl od korporací nemá členy jako korporace ale zaměstnance, přičemž majetek ústavu není tak chráněn jako u fundací. Příkladem ústavu může být např. **obecně prospěšná společnost**. Ústav se zakládá zakládací listinou nebo pořízením pro případ smrti. Ústav vzniká zápisem do veřejného rejstříku. Podrobněji lze odkázat na § 402 a násl.

3. Spotřebitel a podnikatel

V souvislosti s osobami je třeba zmínit i **spotřebitele** a **podnikatele** (díl 4 a 5 části první).

Spotřebitelem je každý člověk, který mimo rámec své podnikatelské činnosti nebo mimo rámec samostatného výkonu svého povolání uzavírá smlouvu s podnikatelem nebo s ním jinak jedná (§ 419).

Spotřebitelem tedy může být pouze fyzická osoba, která (aniž by tak činila v rámci své podnikatelské činnosti nebo výkonu svého povolání) uzavírá smlouvu s podnikatelem nebo s ním jinak jedná.[31]

Příklad: Spotřebitelem může být např. maminka nakupující svým dětem jogurty v obchodě. Spotřebitelem naopak nebude podnikatel, který odebírá zboží od jiného podnikatele.

Zákon dále podává definici **podnikatele**. Kdo samostatně vykonává na vlastní účet a odpovědnost výdělečnou činnost živnostenským nebo obdobným způsobem se záměrem činit tak soustavně za účelem dosažení zisku, je považován se zřetelem k této činnosti za podnikatele (§ 420).[32]

Podnikatele tedy je osoba (1. znak), která samostatně (2. znak) vykonává na vlastní účet a odpovědnost (3. znak) výdělečnou činnost (4. znak) živnostenským nebo obdobným způsobem (5. znak) se záměrem činit tak soustavně (6. znak) za účelem dosažení zisku (7. znak).

Příklad: Podnikatelem bude např. živnostník provozující opravnu deštníků, který tuto činnost vykonává soustavně a samostatně na vlastní účet a odpovědnost a za účelem dosažení zisku.

Pro účely ochrany spotřebitele se **za podnikatele považuje také** každá osoba, která uzavírá smlouvy související s vlastní obchodní, výrobní nebo obdobnou činností či při samostatném výkonu svého povolání, popřípadě osoba, která jedná jménem nebo na účet podnikatele (§ 420)[33].

Za podnikatele se považuje i **osoba zapsaná v obchodním rejstříku**. Za jakých podmínek se osoby zapisují do obchodního rejstříku, stanoví jiný zákon. Má se za to, že podnikatelem je osoba, která má k podnikání **živnostenské nebo jiné oprávnění podle jiného zákona** (§ 421). V souvislosti s podnikatelem je třeba zmínit i obchodní firmu a sídlo podnikatele.

Obchodní firma je jméno, pod kterým je podnikatel zapsán do obchodního rejstříku. Podnikatel nesmí mít víc obchodních firem. Ochrana práv k obchodní firmě náleží tomu, kdo ji po právu použil poprvé. Kdo byl dotčen ve svém právu k obchodní firmě, má stejná práva jako při ochraně před nekalou soutěží (§ 423) Obchodní firma nesmí být zaměnitelná s jinou obchodní firmou ani nesmí působit klamavě (§ 424).

Sídlo podnikatele se určí adresou zapsanou ve veřejném rejstříku. Nezapisuje-li se fyzická osoba jako podnikatel do veřejného rejstříku, je jeho sídlem místo, kde má hlavní obchodní závod, popřípadě kde má bydliště. Uvádí-li podnikatel jako své sídlo jiné místo než své sídlo skutečné, může se každý dovolat i jeho skutečného sídla. Proti tomu, kdo se dovolá sídla podnikatele zapsaného ve veřejném rejstříku, nemůže podnikatel namítat, že má skutečné sídlo v jiném místě (§ 429).

Kap. 3

ZASTOUPENÍ

Zastoupení je upraveno v hlavě třetí části první (§ 436 a násl.), která se člení do tří dílů: **všeobecná ustanovení, smluvní zastoupení a zákonné zastoupení a opatrovnictví.**

Ve všeobecných ustanoveních jsou upraveny obecné otázky zastoupení, tj. definice zástupce, vznik práv a povinností, přenos práv ze zastoupení na další osobu, vyloučení zastoupení, překročení zástupčího oprávnění atp.

Zástupcem je ten, kdo je oprávněn právně jednat jménem jiného. Ze zastoupení přitom vznikají **práva a povinnosti přímo zastoupenému**. Není-li zřejmé, že někdo jedná za jiného, platí, že jedná vlastním jménem.

Je-li zástupce v **dobré víře** nebo musel-li vědět o určité okolnosti, přihlíží se k tomu i u zastoupeného; to neplatí, jedná-li se o okolnost, o které se zástupce dozvěděl před vznikem zastoupení. Není-li zastoupený v dobré víře, nemůže se dovolat dobré víry zástupce (§ 436).

Dalšího zástupce může pověřit, je-li to se zastoupeným ujednáno nebo vyžaduje-li to nutná potřeba, odpovídá však za řádný výběr jeho osoby (§ 438). Má-li zastoupený pro tutéž záležitost více zástupců, má se za to, že každý z nich může jednat samostatně (§ 439).

Zastoupit jiného nemůže ten, jehož zájmy jsou v rozporu se zájmy zastoupeného, ledaže při smluvním zastoupení zastoupený o takovém rozporu věděl nebo musel vědět. Jednal-li zástupce, jehož zájem je v rozporu se zájmem zastoupeného, s třetí osobou a věděla-li tato osoba o této okolnosti nebo musela-li o ní vědět, může se toho zastoupený dovolat. Má se za to, že tu je rozpor v zájmech zástupce a zastoupeného, pokud zástupce jedná i za tuto třetí osobu nebo pokud jedná ve vlastní záležitosti (§ 437). Zástupce jedná osobně.

Překročil-li zástupce zástupčí oprávnění, zavazuje právní jednání zastoupeného, pokud překročení schválí bez zbytečného odkladu. To platí i v případě, kdy za jiného právně jedná osoba, která k tomu není oprávněna. Není-li právní jednání bez zbytečného odkladu schváleno, je osoba, která právně jednala za jiného, zavázána sama. Osoba, se kterou bylo jednáno a která byla v dobré víře, může na jednajícím požadovat, aby splnil, co bylo ujednáno, anebo aby nahradil škodu (§ 440).

1. Smluvní zastoupení

Ve druhém dílu (§ 441 a násl.) je upraveno tzv. **smluvní zastoupení zmocnitele zmocněncem**. Zákon tedy upouští dosavadní terminologii zastoupení „na základě plné moci“.

Ujednají-li si to strany, zastupuje jedna z nich druhou v ujednaném rozsahu jako **zmocněnec**. **Zmocnitel** uvede rozsah zástupčího oprávnění v **plné moci**. Netýká-li se zastoupení jen určitého právního jednání, udělí se plná moc v **písemné formě**. Vyžaduje-li se pro právní jednání zvláštní forma, udělí se v téže formě i plná moc. Zmocnitel se nemůže vzdát práva odvolat zmocnění, ujednají-li si však strany pro jeho odvolání určité důvody, nelze zmocnění odvolat z jiného důvodu. To neplatí, má-li zmocnitel pro odvolání zmocnění zvlášť závažný důvod. Při zmocnění právnické osoby náleží výkon zástupčího oprávnění do působnosti jejího statutárního orgánu. K výkonu zastoupení je oprávněna i osoba, kterou statutární orgán určí (§ 441 až § 443).[34]

Překročil-li zmocněnec zástupčí oprávnění a nesouhlasí-li s tím zmocnitel, oznámí to osobě, se kterou zmocněnec právně jednal, bez zbytečného odkladu poté, co se o právním jednání dozvěděl. Neučiní-li to, platí, že překročení **schválil**; to neplatí, pokud osoba, s níž zástupce právně jednal, měla a mohla z okolností bez pochybností poznat, že zmocněnec zástupčí oprávnění zjevně překračuje (§ 446).[35]

Zmocnění **zanikne** vykonáním právního jednání, na které bylo zastoupení omezeno; zmocnění zanikne i v případě, že je zmocnitel odvolá nebo zmocněnec vypoví. Zemře-li zmocněnec nebo zmocnitel, nebo je-li některým z nich právnická osoba a zanikne-li, zanikne i zmocnění, ledaže bylo ujednáno něco jiného. Dokud není odvolání zmocněnci známo, má jeho právní jednání tytéž účinky, jako by zmocnění ještě trvalo. Toho se však nemůže dovolat strana, která o odvolání zmocnění věděla, nebo měla a mohla vědět (§ 448). Zemře-li zmocnitel nebo vypoví-li zmocněnec zmocnění, učiní zmocněnec ještě vše, co nesnese odkladu, aby zmocnitel nebo jeho právní nástupce neutrpěl újmu. Jeho právní jednání má tytéž účinky, jako by zmocnění ještě trvalo, neodporuje-li tomu, co nařídil ještě zmocnitel nebo jeho právní nástupce. Zmocněnec vydá bez zbytečného odkladu po zániku zmocnění vše, co mu zmocnitel propůjčil, popřípadě co pro zmocnitele získal. Zemřel-li zmocněnec, má vůči zmocniteli tuto povinnost každý, kdo má tyto věci u sebe (§ 449).

V souvislosti se smluvním zastoupením je třeba zmínit i tzv. **prokuru** (§ 450 a násl.), tedy speciální typ zastoupení při podnikání. Zákon zakazuje udělit prokuru právnické osobě. Udělením prokury zmocňuje podnikatel zapsaný v obchodním rejstříku (k tomu viz výše) prokuristu **k právním jednáním, ke kterým dochází při provozu obchodního závodu, popřípadě pobočky**, a to i k těm, pro která se jinak vyžaduje zvláštní plná moc. Zcizit nebo zatížit nemovitou věc však může prokurista jen tehdy, je-li to výslovně uvedeno.[36] Při udělení prokury musí být výslovně uvedeno, že jde o prokuru. Prokurista **není oprávněn přenést prokuru** na někoho jiného ani udělit další prokuru; k opačným ujednáním se nepřihlíží (§ 451). **Omezení prokury** vnitřními pokyny nemá účinky vůči třetím osobám, i když bylo zveřejněno (§ 453). Prokurista vykonává prokuru s **péčí řádného hospodáře** (§ 454). Prokurista se **podepisuje** tak, že k firmě podnikatele připojí svůj podpis a údaj označující prokuru; byla-li prokura udělena pro jednotlivou pobočku nebo jeden z více obchodních závodů, připojí také údaj označující pobočku nebo obchodní závod (§ 455).[37] Prokura **zaniká** i převodem nebo pachtěním obchodního závodu nebo pobočky, pro které byla udělena. Smrtí podnikatele prokura nezaniká, ledaže bylo ujednáno něco jiného (§ 456).

2. Zákonné zastoupení a opatrovnictví

Zákonné zastoupení i opatrovnictví sleduje ochranu zájmů zastoupeného a naplňování jeho práv (§ 457 a násl.)

Zákonné zastoupení vzniká ze zákona (zákonným zástupcem nezletilého je např. jeho rodič).

Opatrovníka jmenuje soud; současně určí rozsah opatrovníkových práv a povinností. Osoba, které byl opatrovník jmenován, se na dobu trvání opatrovnictví stává **opatrovancem**. Požádá-li o to opatrovník, soud ho **odvolá**; soud opatrovníka odvolá i v případě, že neplní své povinnosti. Zároveň opatrovanci jmenuje nového opatrovníka (§ 463). Nejedná-li se o správu jmění, lze osobě jmenovat pouze jediného opatrovníka[38].

Zákonný zástupce ani opatrovník není oprávněn za zastoupeného právně jednat v záležitostech týkajících se vzniku a zániku manželství, výkonu rodičovských povinností a práv, jakož i pořízení pro případ smrti nebo prohlášení o vydědění a jejich odvolání (§ 458).[39]

Dojde-li ke střetu zájmu zákonného zástupce nebo opatrovníka se zájmem zastoupeného či ke střetnutí zájmů těch, kteří jsou zastoupeni tímž zákoným zástupcem nebo opatrovníkem, anebo hrozí-li takový střet, jmenuje soud zastoupenému **kolizního opatrovníka** (§ 460).

Spravuje-li zákoný zástupce nebo opatrovník jmění zastoupeného, náleží mu **běžná správa** takového jmění. Nejedná-li se o běžnou záležitost (např. prodej nemovitostí ve vlastnictví zastoupeného), vyžaduje se k naložení se jměním zastoupeného schválení soudu. Dar, dědictví nebo odkaz určené pro zastoupeného s podmínkou, že jej bude spravovat třetí osoba, jsou ze správy vyloučeny. Zákoný zástupce nebo opatrovník však může přijetí takového daru, dědictví nebo odkazu odmítnout; k odmítnutí se však vyžaduje schválení soudu (§ 461).

Zákoný zástupce ani opatrovník nemůže požadovat od zastoupeného **odměnu za zastoupení**. Má-li však povinnost spravovat jmění, lze za správu přiznat odměnu. O její výši rozhodne soud s přihlédnutím k nákladům správy, k hodnotě spravovaného majetku a k výnosům z něho, jakož i k časové i pracovní náročnosti správy (§ 462).

Zákon dále explicitně upravuje tzv. **opatrovnictví člověka (§ 465 a násl.)** a **opatrovnictví právnické osoby (§ 486 a násl.)**.

Opatrovníka člověku jmenuje soud, je-li to **potřeba k ochraně jeho zájmů, nebo vyžaduje-li to veřejný zájem** (např. tomu, kdo je omezen ve svéprávnosti, tomu, o kom není známo, kde pobývá, tomu, jehož zdravotní stav mu působí obtíže při správě jmění nebo hájení práv atp.).[40] [41] Rozhoduje-li soud o jmenování opatrovníka člověku, může tak učinit **až po jeho zhlédnutí**, nebrání-li tomu nepřekonatelná překážka; musí též vyslechnout jeho vyjádření nebo jinak zjistit jeho stanovisko a vycházet z něho. **Soud jmenuje opatrovníkem osobu, kterou navrhl opatrovanec**. Není-li to možné, jmenuje soud opatrovníkem zpravidla příbuzného

nebo jinou osobu opatrovanci blízkou, která osvědčí o opatrovance dlouhodobý a vážný zájem a schopnost projevovat jej i do budoucna. Není-li možné ani to, jmenuje soud opatrovníkem jinou osobu, která splňuje podmínky pro to, aby se stala opatrovníkem, nebo veřejného opatrovníka podle jiného zákona. Způsobnost být veřejným opatrovníkem má obec, kde má opatrovanec bydliště, anebo právnická osoba zřízená touto obcí k plnění úkolů tohoto druhu; jmenování veřejného opatrovníka podle jiného zákona není vázáno na jeho souhlas (§ 470).

Je-li jmenován opatrovník, může opatrovanec nebo každá osoba opatrovanci blízká žádat o ustavení **opatrovnícké rady**; opatrovník svolá schůzi osob blízkých opatrovanci a jeho přátel, jsou-li mu známi, tak, aby se schůze konala do třiceti dnů po obdržení žádosti. Není-li schůze včas svolána nebo nekoná-li se z jiného důvodu, anebo není-li na ní zvolena opatrovnícká rada, svolá schůzi soud, a to i bez návrhu. Schůze se může zúčastnit opatrovanec, každá osoba opatrovanci blízká a kdokoli z jeho přátel, třebaže nebyl pozván; každý z nich má jeden hlas. Zúčastní-li se schůze alespoň pět osob, může být opatrovnícká rada zvolena (§ 472). Opatrovnícká rada zasedá **nejméně jednou za rok**; k zasedání ji svolá její předseda, nebo opatrovník, jinak kterýkoli člen opatrovnícké rady, popřípadě soud na návrh osoby, která osvědčí vážný zájem o opatrovance, anebo i bez návrhu (§ 478). Opatrovnícká rada na svém pravidelném zasedání projedná zprávu opatrovníka o jeho činnosti v záležitostech opatrovance, vyjadřuje se k soupisu jmění opatrovance a k vyúčtování jeho správy i k vyúčtování případné odměny opatrovníka za správu jmění (§ 479). **Bez souhlasu opatrovnícké rady nesmí opatrovník rozhodnout o:** a) změně bydliště opatrovance, b) umístění opatrovance do uzavřeného ústavu nebo podobného zařízení v případě, kdy to zdravotní stav opatrovance zjevně nevyžaduje, nebo c) zásazích do integrity opatrovance, nejedná-li se o zákroky bez závažných následků. **Bez souhlasu opatrovnícké rady nesmí opatrovník naložit s majetkem opatrovance, jedná-li se o:** a) nabytí nebo zcizení majetku v hodnotě převyšující částku odpovídající stonásobku životního minima jednotlivce podle jiného právního předpisu, b) nabytí nebo zcizení majetku převyšující jednu třetinu opatrovanceva majetku, ledaže tato třetina představuje hodnotu jen nepatrnou, nebo c) přijetí nebo poskytnutí zápůjčky, úvěru nebo jistoty v hodnotách uvedených v písmenu a) nebo b), ledaže se k takovým rozhodnutím vyžaduje i souhlas soudu. Je-li to v zájmu opatrovance, může se opatrovnícká rada usnést, jaká další rozhodnutí opatrovníka o opatrovanci podléhají jejímu souhlasu; taková usnesení nesmí omezovat opatrovníka nad míru přiměřenou okolnostem (§ 480).[42] Zemře-li opatrovník, vydá soudu, který jej jmenoval, listiny a další doklady týkající se opatrovance a jeho záležitostí každý, kdo má tyto listiny a doklady u sebe (§ 485).

K povinností opatrovníka náleží mj. udržovat s opatrovancem vhodným způsobem a v potřebném rozsahu pravidelné spojení, projevovat o opatrovance skutečný zájem, jakož i dbát o jeho zdravotní stav a starat se o naplnění opatrovancevých práv a chránit jeho zájmy. Rozhoduje-li opatrovník o opatrovancevých záležitostech, vysvětlí opatrovanci srozumitelně povahu a následky rozhodnutí (§ 466). Opatrovník při plnění svých povinností naplňuje opatrovanceva právní prohlášení a dbá jeho názorů, i když je opatrovanec projevil dříve, včetně přesvědčení nebo vyznání, soustavně k nim přihlíží a zařizuje opatrovancevy záležitosti v souladu s nimi. Není-li to možné, postupuje opatrovník podle zájmů opatrovance. Opatrovník dbá, aby způsob opatrovanceva života nebyl v rozporu s jeho schopnostmi a aby, nelze-li tomu rozumně odporovat, odpovídal i zvláštním

opatrovancovým představám a přáním (§ 467). Smrtí opatrovníka nebo jeho odvoláním opatrovnictví **nezaniká** a dokud soud nejmenuje opatrovanci nového opatrovníka, přechází na veřejného opatrovníka podle jiného zákona (§ 468). Člověku, jemuž působí zdravotní stav při správě jeho jmění nebo při hájení jeho práv obtíže, jmenuje soud na jeho návrh opatrovníka a ve shodě s takovým návrhem určí opatrovníkovi rozsah působnosti. Na návrh opatrovance soud opatrovníka také **odvolá**. Opatrovník jedná zpravidla společně s opatrovancem; jedná-li opatrovník samostatně, jedná v souladu s vůlí opatrovance. Nelze-li vůli opatrovance zjistit, rozhodne na návrh opatrovníka soud (§ 469).

NOZ nově upravuje i tzv. **opatrovnictví právnické osoby**. Soud jmenuje opatrovníka právnické osobě, která to potřebuje, aby mohly být spravovány její záležitosti nebo aby mohla být hájena její práva. Opatrovníkem právnické osoby může soud jmenovat jen osobu, která splňuje podmínky stanovené pro způsobilost být členem statutárního orgánu. Přestane-li opatrovník tyto podmínky splňovat, oznámí to soudu bez zbytečného odkladu. Dozví-li se soud, že opatrovník uvedené podmínky nespĺňuje, nahradí ho bez zbytečného odkladu novým opatrovníkem (§ 486).

Kap. 4

VĚCI

Věci v právním slova smyslu jsou upraveny v hlavě IV části první NOZ. Zákon podává pozitivní a negativní výčet věcí v právním slova smyslu (dále též „věci“).

Podle § 489 je **věcí vše, co je rozdílné od osoby a slouží potřebě lidí.**

Negativně pak zákon vypočítává, že **lidské tělo ani jeho části**, třebaže byly od těla odděleny, **nejsou věcí** (§ 493).

Živé zvíře rovněž není věcí a ustanovení o věcech se na živé zvíře použijí obdobně jen v rozsahu, ve kterém to neodporuje jeho povaze. Živé zvíře má zvláštní význam a hodnotu již jako smysly nadaný živý tvor (§ 494).

Zákon věci rozděluje do několika **kategorií**. Na věci hmotné a nehmotné, movité, nemovité, zastupitelné a nezastupitelné atp.

Hmotná věc je ovladatelná část vnějšího světa, která má povahu samostatného předmětu (§ 496 odst. 1). Na ovladatelné přírodní síly, se kterými se obchoduje, se použijí přiměřeně ustanovení o věcech hmotných (§ 497). **Nehmotné věci** jsou práva, jejichž povaha to připouští, a jiné věci bez hmotné podstaty (§ 496 odst. 2).

Nemovité věci jsou pozemky a podzemní stavby se samostatným účelovým určením, jakož i věcná práva k nim, a práva, která za nemovité věci prohlásí zákon. Stanoví-li jiný právní předpis, že určitá věc není součástí pozemku, a nelze-li takovou věc přenést z místa na místo bez porušení její podstaty, je i tato věc nemovitá. Zákon tedy za nemovitosti považuje vedle pozemků a podzemních staveb i věcná práva k nim, k tomu viz dále, a práva, která za nemovité věci prohlásí zákon.[43]

Veškeré další věci, ať je jejich podstata hmotná nebo nehmotná, jsou **movité** (§ 498).[44]

Movitá věc, která může být nahrazena jinou věcí téhož druhu, je **zastupitelná**; ostatní věci jsou **nezastupitelné**. V pochybnostech se případ posoudí podle zvyklost (§ 499).

Movitá věc, jejíž běžné použití spočívá v jejím spotřebování, zpracování nebo zcizení, je **zůživatelná**; zůživatelné jsou i ty movité věci, které náleží ke skladu nebo k jinému souboru, pokud jejich běžné užití spočívá v tom, že jsou prodávány jednotlivě. Ostatní věci jsou **nezůživatelné** (§ 500). Soubor jednotlivých věcí náležejících téže osobě, považovaný za jeden předmět a jako takový nesoucí společné označení, pokládá se za celek a tvoří **hromadnou věc** (§ 501).

V souvislosti s věcmi je třeba zmínit i plody a užitky. **Plod** je to, co věc pravidelně poskytuje ze své přirozené povahy, jak je dáno jejím obvyklým účelovým určením a přiměřeně k němu, ať s přičiněním člověka nebo bez něho (§ 491 odst. 1

NOZ). **Užitky** jsou to, co věc pravidelně poskytuje ze své právní povahy (§ 491 odst. 2 NOZ).

V souvislosti s výše uvedeným je třeba zmínit i součást věci a její příslušenství. **Součást** věci je vše, co k ní podle její povahy náleží a co nemůže být od věci odděleno, aniž se tím věc znehodnotí (§ 505). **Součástí pozemku je prostor nad povrchem i pod povrchem, stavby zřízené na pozemku a jiná zařízení** (dále jen „stavba“) s výjimkou staveb dočasných, včetně toho, co je zapuštěno v pozemku nebo upevněno ve zdech. Není-li **podzemní stavba** nemovitou věcí, je součástí pozemku, i když zasahuje pod jiný pozemek (§ 506). Součástí pozemku je rostlinstvo na něm vzešlé (§ 507). **Stroj nebo jiné upevněné zařízení** (dále jen „stroj“) není součástí nemovité věci zapsané do veřejného seznamu, byla-li se souhlasem jejího vlastníka zapsána do téhož seznamu výhrada, že stroj jeho vlastnictvím není. [45] **Inženýrské sítě**, zejména vodovody, kanalizace nebo energetické či jiné vedení, nejsou součástí pozemku. Má se za to, že součástí inženýrských sítí jsou i stavby a technická zařízení, která s nimi provozně souvisí (§ 509).

Jak vidno, NOZ se vrací (platila u nás do roku 1950) k zásadě **superficies solo cedit, tedy zásadě, podle níž „povrch ustupuje půdě“**. [46] Nemovitostí tedy budou v podstatě pouze pozemky; stavby budou až na výjimky jejich součástí. Výjimkou jsou například podzemní stavby se samostatným účelovým určením nebo inženýrské sítě. Nemovitostí jsou i věcná práva k nim a práva, o nichž to stanoví zákon (k tomu viz dále).

Příslušenství věci je vedlejší věc vlastníka u věci hlavní, je-li účelem vedlejší věci, aby se jí trvale užívalo společně s hlavní věcí v rámci jejich hospodářského určení. Byla-li vedlejší věc od hlavní věci přechodně odloučena, nepřestává být příslušenstvím. Má se přitom za to, že se právní jednání a práva i povinnosti týkající se hlavní věci týkají i jejího příslušenství (§ 510). Je-li stavba součástí pozemku, jsou vedlejší věci vlastníka u stavby příslušenstvím pozemku, je-li jejich účelem, aby se jich se stavbou nebo pozemkem v rámci jejich hospodářského účelu trvale užívalo (§ 512).

Příslušenstvím pohledávky jsou úroky, úroky z prodlení a náklady spojené s jejím uplatněním (§ 513). Jsou-li pochybnosti, zda je něco příslušenstvím věci, posoudí se případ podle zvyklostí (§ 511).

Zákon rovněž podává zákonnou definici **veřejného statku a majetku**. Pokud je věc určená k obecnému užívání jedná se o veřejný statek (§ 490). Souhrn všeho, co osobě patří, tvoří její majetek. Jmění osoby tvoří souhrn jejího majetku a jejích dluhů (§ 495).

Stejně tak zákon definuje cenu věci a mimořádnou cenu věci (§ 492). **Cenou** je hodnota věci (lze-li ji vyjádřit v penězích). Cena věci se určí jako cena obvyklá, ledaže je něco jiného ujednáno nebo stanoveno zákonem. **Mimořádná cena věci** se stanoví, má-li se její hodnota nahradit, s přihlédnutím ke zvláštním poměrům nebo ke zvláštní oblibě vyvolané náhodnými vlastnostmi věci.

Zákon podává i definici obchodního závodu, pobočky a obchodního tajemství (§ 502 až § 504). **Obchodní závod** (dále jen „závod“) je organizovaný soubor jmění, který

podnikatel vytvořil a který z jeho vůle slouží k provozování jeho činnosti. Má se za to, že závod tvoří vše, co zpravidla slouží k jeho provozu. **Pobočka** je taková část závodu, která vykazuje hospodářskou a funkční samostatnost a o které podnikatel rozhodl, že bude pobočkou. Je-li pobočka zapsána do obchodního rejstříku, jedná se o odštěpný závod; to platí i o jiné organizační složce, pokud o ní jiný právní předpis stanoví, že se zapíše do obchodního rejstříku. Vedoucí odštěpného závodu je oprávněn zastupovat podnikatele ve všech záležitostech týkajících se odštěpného závodu ode dne, ke kterému byl jako vedoucí odštěpného závodu zapsán do obchodního rejstříku. **Obchodní tajemství** tvoří konkurenčně významné, určitelné, ocenitelné a v příslušných obchodních kruzích běžně nedostupné skutečnosti, které souvisejí se závodem a jejichž vlastník zajišťuje ve svém zájmu odpovídajícím způsobem jejich utajení.

Zákon dále obsahuje úpravu **cenných papírů**. Za cenný papír považuje listinu, se kterou je právo spojeno takovým způsobem, že je po vydání cenného papíru nelze bez této listiny uplatnit ani převést. Podrobněji srv. § 514 až § 544 NOZ.

Kap. 5

PRÁVNÍ SKUTEČNOSTI

V hlavě páté (která se člení do tří dílů) jsou upraveny tzv. právní skutečnosti. **Právní skutečnost** je okolnost, se kterou právní norma spojuje vznik, změnu nebo zánik práv a povinností.

Právní skutečnosti lze členit na právní skutečnosti závislé na lidské vůli (právní jednání) a na právní skutečnosti na lidské vůli nezávislé (např. právní události – běh času atp.).

1. Právní jednání

NOZ se vrací k dřívějšímu pojmosloví a pojem **právní úkon nahrazuje pojmem právní jednání**.

Definice právního jednání je obsažena v § 545. Právní jednání vyvolává právní následky, které jsou v něm vyjádřeny, jakož i právní následky plynoucí ze zákona, dobrých mravů, zvyklostí a zavedené praxe stran.

Právně lze jednat **konáním** nebo **opomenutím**; může se tak stát výslovně nebo jiným způsobem nevzbuzujícím pochybnost o tom, co jednající osoba chtěla projevit (§ 546). Právní jednání musí obsahem a účelem odpovídat dobrým mravům i zákonu (§ 547).

Zákon upravuje i tzv. **zdánlivé právní jednání**. Ke zdánlivému právnímu jednání se nepřihlíží (§ 554). O právní jednání nejde, chybí-li vůle jednající osoby (§ 551). O právní jednání nejde, nebyla-li zjevně projevována vážná vůle (§ 552). O právní jednání nejde, nelze-li pro neurčitost nebo nesrozumitelnost zjistit jeho obsah ani výkladem (§ 553 odst. 1). Byl-li projev vůle mezi stranami dodatečně vyjasněn, nepřihlíží se k jeho vadě a hledí se, jako by tu bylo právní jednání od počátku (§ 553 odst. 2).

Právní jednání se **posuzuje podle svého obsahu** (§ 555 odst. 1). Má-li být určitým právním jednáním zastřeno jiné právní jednání, posoudí se podle jeho pravé povahy (§ 555 odst. 2). Co je vyjádřeno slovy nebo jinak, vyloží se podle úmyslu jednajícího, byl-li takový úmysl druhé straně znám, anebo musela-li o něm vědět. Nelze-li zjistit úmysl jednajícího, přisuzuje se projevu vůle význam, jaký by mu zpravidla přikládala osoba v postavení toho, jemuž je projev vůle určen. Při výkladu projevu vůle se přihlídnou k praxi zavedené mezi stranami v právním styku, k tomu, co právnímu jednání předcházelo, i k tomu, jak strany následně daly najevo, jaký obsah a význam právnímu jednání přikládají (§ 556 odst. 1 a 2). Připouští-li použitý výraz různý **výklad**, vyloží se v pochybnostech k tíži toho, kdo výrazu použil jako první (§ 557).

V právním styku s podnikatelem se výrazu připouštějícímu různý výklad přisoudí význam, jaký má v takovém styku pravidelně. Není-li však druhá strana

podnikatelem, musí ten, kdo se toho dovolává, prokázat, že druhé straně musel být takový význam znám.

V právním styku podnikatelů se přihlíží k obchodním zvyklostem zachovávaným obecně, anebo v daném odvětví, ledaže to vyloučí ujednání stran nebo zákon. Není-li jiné ujednání, platí, že obchodní zvyklost má přednost před ustanovením zákona, jež nemá donucující účinky, jinak se může podnikatel zvyklosti dovolat, prokáže-li, že druhá strana určitou zvyklost musela znát a s postupem podle ní byla srozuměna.

1.1. Obecné otázky právních jednání (forma, podmínky, pojmy)

Každý má právo zvolit si pro právní jednání **libovolnou formu**, není-li ve volbě formy omezen ujednáním nebo zákonem (§ 559)[47].

Písemnou formu vyžaduje právní jednání, kterým se zřizuje nebo převádí věcné právo k nemovité věci, jakož i právní jednání, kterým se takové právo mění nebo ruší (§ 560). K platnosti právního jednání učiněného v písemné formě se vyžaduje podpis jednajícího. Podpis může být nahrazen mechanickými prostředky tam, kde je to obvyklé. Jiný právní předpis stanoví, jak lze při právním jednání učiněném elektronickými prostředky písemnost elektronicky podepsat (§ 561 odst. 1). Jedná-li více osob, vyžadují se jejich projevy na téže listině při právním jednání, kterým se zřizuje nebo převádí věcné právo k nemovité věci, anebo kterým se takové právo mění nebo ruší (§ 561 odst. 2). Písemná forma je zachována i při právním jednání učiněném elektronickými nebo jinými technickými prostředky umožňujícími zachycení jeho obsahu a určení jednající osoby (§ 562 odst. 1). Má se za to, že záznamy údajů o právních jednáních v elektronickém systému jsou spolehlivé, provádějí-li se systematicky a posloupně a jsou-li chráněny proti změnám. Byl-li záznam pořízen při provozu závodu a dovolá-li se jej druhá strana k svému prospěchu, má se za to, že záznam je spolehlivý (§ 562 odst. 2). Pokud v písemné formě právně jedná ten, **kdo nemůže číst a psát**, ale je schopen seznámit se s obsahem právního jednání pomocí přístrojů či speciálních pomůcek nebo prostřednictvím jiné osoby, kterou si zvolí, opatří listinu podpisem; není-li s to se podepsat, učiní namísto podpisu před alespoň dvěma svědky na listině rukou nebo jinak vlastní znamení, ke kterému jeden ze svědků připíše jméno jednajícího (§ 563 odst. 1).[48] Podle § 563 odst. 3 nelze-li postupovat podle odstavce 1, vyžaduje se k jednání osoby, která nemůže číst a psát, forma veřejné listiny. Taková forma se vyžaduje i tehdy, stanoví-li zákon, že projev vůle jednajícího musí být na listině napsán vlastní rukou. Je-li toho jednající schopen, připojí na zápis o svém právním jednání vlastní znamení. Vyžaduje-li zákon pro právní jednání určitou formu, lze obsah právního jednání změnit projevem vůle v téže nebo přísnější formě; vyžaduje-li tuto formu jen ujednání stran, lze obsah právního jednání změnit i v jiné formě, pokud to ujednání stran nevyklučuje (§ 564).

Vznik, změnu nebo zánik práv lze vázat na splnění **podmínky**. Je-li zánik práva nebo povinnosti vázán na nemožnou podmínku, nepřihlíží se k ní (§ 548 odst. 1). Podmínka je **odkládací**, závisí-li na jejím splnění, zda právní následky jednání nastanou. Podmínka je **rozvazovací**, závisí-li na jejím splnění, zda právní následky již nastalé pominou. Neplyne-li z právního jednání nebo jeho povahy něco jiného, má se za to, že podmínka je odkládací (§ 548 odst. 2 a 3). K splnění podmínky se nepřihlíží, způsobí-li její splnění záměrně osoba, která není oprávněna tak učinit a které je splnění podmínky na prospěch. Zmaří-li záměrně, aniž je k tomu oprávněna,

splnění podmínky strana, které je nesplnění podmínky na prospěch, považuje se podmínka za splněnou (§ 549). Je-li k účinnosti právního jednání určena **počáteční doba**, použijí se obdobně ustanovení § 548 a 549 o odkládací podmínce. Omezí-li se účinnost právního jednání konečnou dobou, použijí se obdobně § 548 a 549 o rozvazovací podmínce.

Zákon dále definuje veřejnou a soukromou listinu. **Soukromá listina** je upravena v § 565 a násl. Je na každém, kdo se dovolává soukromé listiny, aby dokázal její pravost a správnost. Je-li soukromá listina použita proti osobě, která listinu zjevně podepsala, nebo proti jejímu dědici nebo proti tomu, kdo nabytí jmění při přeměně právnické osoby jako její právní nástupce, má se za to, že pravost a správnost listiny byla uznána (§ 565). Není-li soukromá listina podepsána, je na tom, kdo ji použil, aby dokázal, že pochází od osoby, o níž to tvrdí. Má se za to, že písemnosti týkající se právních skutečností, k nimž dochází při běžném provozu závodu, dokazují, dovolává-li se jich druhá strana k svému prospěchu, co je v listině obsaženo a že listina byla vystavena v době na ní uvedené; to platí i v případě, že listina nebyla podepsána (§ 566).

Veřejná listina je pak listina vydaná orgánem veřejné moci v mezích jeho pravomoci nebo listina, kterou za veřejnou listinu prohlásí zákon; to neplatí, pokud trpí takovými vadami, že se na ni hledí, jako by veřejnou listinou nebyla (§ 567). Je-li nějaká skutečnost potvrzena ve veřejné listině, zakládá to vůči každému plný důkaz o původu listiny od orgánu nebo osoby, které ji zřídily, o době pořízení listiny, jakož i o skutečnosti, o níž původce veřejné listiny potvrdil, že se za jeho přítomnosti udála nebo byla provedena, dokud není prokázán opak. Zachycuje-li veřejná listina projev vůle osoby při právním jednání a je-li jednajícím podepsána, zakládá to vůči každému plný důkaz o takovém projevu vůle. To platí i v případě, že byl podpis jednajícího nahrazen způsobem, který stanoví zákon (§ 568). Byla-li veřejná listina pořízena, aby popřela dřívější veřejnou listinu o právním jednání mezi týmiž osobami, nabývá vůči třetím osobám účinky, byl-li její obsah zveřejněn ve veřejném seznamu, anebo byla-li třetí osobě předložena (§ 569).

Zákon dále upravuje i **právní jednání vůči nepřítomné osobě**. Podle § 570 odst. 1 právní jednání působí vůči nepřítomné osobě od okamžiku, kdy jí projev vůle dojde; zmaří-li vědomě druhá strana dojití, platí, že řádně došlo. Podle § 570 odst. 2 právní jednání nepůsobí vůči osobě, která není plně svéprávná, dříve, než projev vůle dojde jejímu zákonnému zástupci nebo opatrovníkovi. Sleduje-li se však právním jednáním poskytnout takové osobě jen právní výhodu, působí právní jednání již od okamžiku, kdy je učiněno vůči této osobě. Dojde-li projev vůle změněn vlivem prostředků použitých tím, kdo jednal, anebo jiných okolností nastavších během přepravy, posoudí se právní případ podle ustanovení o omylu (§ 571).

Osoba jednající v písemné formě, může svůj projev vůle **odvolat**, dojde-li odvolání druhé straně nejpozději současně s původním projevem vůle (§ 572)

Stejně tak zákon upravuje i tzv. **domněnku doby dojití**. Má se za to, že došlá zásilka odeslaná s využitím provozovatele poštovních služeb došla třetí pracovní den po odeslání, byla-li však odeslána na adresu v jiném státu, pak patnáctý pracovní den po odeslání (§ 573).

1.2. Neplatnost právních jednání

Neplatnost právních jednání je upravena v § 574 a násl. Zákon stanoví zásady, jak je třeba nahlížet na právní jednání.[49] Základní zásadou je hledět na právní jednání **jako na platné než jako na neplatné**.

Zákon stanoví i další zásady. Má-li neplatné právní jednání **náležitosti jiného právního jednání**, které je platné, platí toto jiné právní jednání, pokud je z okolností zřejmé, že vyjadřuje vůli jednajících osoby (§ 575). Týká-li se důvod neplatnosti jen takové **části právního jednání**, kterou lze od jeho ostatního obsahu oddělit, je neplatnou jen tato část, lze-li předpokládat, že by k právnímu jednání došlo i bez neplatné části, rozpoznala-li by strana neplatnost včas (§ 576). Je-li důvod neplatnosti jen v nezákonném **určení množstevního, časového, územního nebo jiného rozsahu**, soud rozsah změní tak, aby odpovídal spravedlivému uspořádání práv a povinností stran; návrhy stran přitom vázán není, ale uváží, zda by strana k právnímu jednání vůbec přistoupila, rozpoznala-li by neplatnost včas (§ 577). **Chyby v psaní nebo v počtech** nejsou právnímu jednání na újmu, je-li jeho význam nepochybný (§ 578).

Způsobil-li někdo neplatnost právního jednání, nemá právo namítnout neplatnost nebo uplatnit z neplatného právního jednání pro sebe výhodu. Kdo způsobil neplatnost právního jednání, nahradí **škodu** z toho vzniklou straně, která o neplatnosti nevěděla (§ 579).

Zákon dále vypočítává hlavní důvody neplatnosti: Neplatné je právní jednání, které se přičítá **dobrym mravům**, jakož i právní jednání, které **odporuje zákonu**, pokud to smysl a účel zákona vyžaduje. Neplatné je i právní jednání, pokud má být podle něho plněno něco **nemožného** (§ 580). Není-li osoba plně **svéprávná**, je neplatné právní jednání, ke kterému není způsobilá. Neplatné je i právní jednání **osoby jednající v duševní poruše**, která ji činí neschopnou právně jednat (§ 581).

Není-li právní jednání učiněno ve **formě** ujednané stranami nebo stanovené zákonem, je neplatné, ledaže strany vadu dodatečně zhojí. Zahrnuje-li projev vůle současně **více právních jednání**, nepůsobí nedostatek formy vyžadované pro některé z nich sám o sobě neplatnost ostatních. Není-li dodržena **forma právního jednání ujednaná stranami**, lze neplatnost namítnout, jen nebylo-li již plněno. To platí i tehdy, vyžadují-li formu určitého právního jednání ustanovení části čtvrté tohoto zákona (§ 582). Jednal-li někdo v **omylu** o rozhodující okolnosti a byl-li v omyl uveden druhou stranou, je právní jednání neplatné (§ 583). Týká-li se omyl vedlejší okolnosti, kterou ani strany neprohlásily za rozhodující, je právní jednání platné, ale osoba uvedená v omyl má vůči původci omylu právo na přiměřenou náhradu. Bylo-li právně jednáno v omylu vyvolaném lstí, je právní jednání neplatné, třebaže se omyl týká jen vedlejší okolnosti (§ 584). Vyvolala-li omyl jednajících osoba třetí, je právní jednání platné. Měla-li však osoba, s níž se právně jednálo, na činu třetí osoby podíl, anebo o něm věděla či alespoň musela vědět, považuje se i tato osoba za původce omylu (§ 585).

Zákon dále upravuje **následky neplatnosti**. Je-li neplatnost právního jednání stanovena na ochranu zájmu určité osoby, může vznést námitku neplatnosti jen tato

osoba (§ 586 odst. 1). Nenamítne-li oprávněná osoba neplatnost právního jednání, považuje se právní jednání za platné (§ 586 odst. 2). Kdo byl k právnímu jednání přinucen hrozbou tělesného nebo duševního násilí vyvolávající vzhledem k významu a pravděpodobnosti hrozícího nebezpečí i k osobním vlastnostem toho, jemuž bylo vyhrožováno, jeho důvodnou obavu, má právo namítnout neplatnost právního jednání (§ 587 odst. 1). Kdo přivedl jiného k právnímu jednání hrozbou nebo lstí, nahradí vždy újmu z toho vzniklou (§ 587 odst. 2). Soud přihlídně i **bez návrhu k neplatnosti** právního jednání, které se zjevně **příčí dobrým mravům, anebo které odporuje zákonu a zjevně narušuje veřejný pořádek**. To platí i v případě, že právní jednání zavazuje k plnění od počátku **nemožnému** (§ 588).

Jak se uvádí v důvodové zprávě k NOZ, zákon zachovává bipartici absolutní a relativní neplatnosti. Opouští však výčtovou metodu uplatněnou v dosavadním § 40a platného občanského zákoníku a volí se - po vzoru standardních občanských kodexů - kritérium obecné. Zároveň se, rovněž ve shodě se standardními civilistickými přístupy evropské právní kultury preferuje hledisko relativní neplatnosti před neplatností absolutní. Osnova se vrací k zásadě *etsi coactus tamen voluit* (třebas donucen, přece jen to chtěl), neboť donutit lze osobu i k tomu, aby jednala k svému prospěchu nebo k užtku osoby sobě blízké apod. Pak není důvod konstruovat pro tyto případy absolutní neplatnost, nýbrž je věcí donuceného, aby sám uvážil, chce-li zachovat platnost toho, co učinil pod donucením. I tu se tedy dává přednost autonomii vůle, před hlediskem zákonné šablony (podrobněji srov. důvodovou zprávu k § 586 a násl.).

Namísto původního institutu odporovatelnosti (§ 42a občanského zákoníku) zavádí zákon tzv. **relativní neúčinnost**. Zkracuje-li právní jednání dlužníka uspokojení vykonatelné pohledávky věřitele, má věřitel právo domáhat se, aby soud určil, že právní jednání dlužníka není vůči věřiteli právně účinné. Toto právo má věřitel i tehdy, je-li právo třetí osoby již vykonatelné, anebo bylo-li již uspokojeno (§ 589 odst. 1). Podle § 589 odst. 2 se neúčinnost právního jednání dlužníka zakládá rozhodnutím soudu o žalobě věřitele, kterou bylo odporováno právnímu jednání dlužníka (odpůří žaloba).

Věřitel se může **dovolat neúčinnosti právního jednání**: a) které dlužník učinil v posledních pěti letech v úmyslu zkrátit své věřitele, byl-li takový úmysl druhé straně znám, b) kterým dlužník v posledních dvou letech zkrátil své věřitele, musel-li být druhé straně znám dlužníkům úmysl věřitele zkrátit, nebo c) kterým byl věřitel zkrácen a k němuž v posledních dvou letech došlo mezi dlužníkem a osobou jemu blízkou nebo které dlužník učinil ve prospěch takové osoby, ledaže druhé straně v době, kdy se právní jednání stalo, dlužníkům úmysl zkrátit věřitele znám nebyl a ani znám být nemusel (§ 590 odst. 1). Věřitel se může dovolat neúčinnosti kupní nebo směnné smlouvy uzavřené v posledním roce, musela-li druhá strana poznat v dlužníkově jednání mrhání majetkem, kterým je dlužníkům věřitel zkracován (§ 590 odst. 2).

Neúčinnosti **bezüplatného právního jednání** dlužníka se může věřitel dovolat tehdy, pokud k němu došlo v posledních dvou letech. To neplatí, jedná-li se o: a) plnění povinnosti uložené zákonem, b) obvyklé příležitostné dary, c) věnování učiněné v přiměřené výši na veřejně prospěšný účel, nebo d) plnění, kterým bylo vyhověno mravnímu závazku nebo ohledům slušnosti (§ 591).

Stejně jako právní jednání uvedená v § 590 nebo 591 se posoudí i **opomenutí**, kterým dlužník pozbyl majetkové právo nebo kterým jiné osobě vůči sobě vznik, zachování nebo zajištění jejího práva majetkové povahy způsobil. To platí i tehdy, odmítl-li dlužník dědictví, ledaže bylo předluženo.

Vyhradí-li si věřitel dříve, než se jeho pohledávka stane vykonatelnou, právo **dovolat se neúčinnosti** právního jednání tím, že výhradu prostřednictvím notáře, exekutora nebo soudu oznámí tomu, vůči komu se neúčinnosti právního jednání může dovolat, pak věřiteli lhůta k dovolání se neúčinnosti právního jednání neběží, dokud se pohledávka vykonatelnou nestane (§ 593). Neúčinnosti právního jednání se lze dovolat proti tomu, kdo s dlužníkem právně jednal, nebo kdo z právního jednání přímo nabyl prospěch, vůči jeho dědici nebo vůči tomu, kdo nabyl jmění při přeměně právnické osoby jako její právní nástupce (§ 594 odst. 1). Vůči jinému právnímu nástupci se lze neúčinnosti dovolat jen tehdy, jestliže: a) právnímu nástupci musely být známy okolnosti, pro něž by se věřitel mohl dovolat neúčinnosti právního jednání, b) právní nástupce nabyl právo bezúplatně, anebo c) je právním nástupcem osoba blízká, ledaže jí v době, kdy právo po předchůdci nabyta, nemusely být známy okolnosti, pro něž by se věřitel mohl dovolat neúčinnosti právního jednání (§ 594 odst. 2). Neúčinnost právního jednání zakládá věřitelovo právo domáhat se uspokojení pohledávky i z toho, co neúčinným jednáním z dlužníkovra majetku ušlo. Není-li to dobře možné, náleží věřiteli odpovídající náhrada (§ 595 odst. 1).

Kdo je zavázán plnit, považuje se za **nepoctivého držitele** (§ 595 odst. 2)[50]. **Poctivý příjemce** bezúplatného plnění uspokojí věřitele z tohoto plnění v rozsahu, v němž jím byl obohacen. To neplatí, mohl-li se věřitel dovolat neúčinnosti právního jednání, i kdyby se stalo za úplatu (§ 595 odst. 3).[51]

Kdo má vůči věřiteli povinnost podle § 595 nebo 596, může od dlužníka požadovat **vrácení vzájemného plnění** nebo splnění pohledávky oživé následkem toho, že se věřitel dovolal neúčinnosti (§ 597 odst. 2). Dovolává-li se neúčinnosti téhož právního jednání **více věřitelů**, nemůže být od povinné osoby požadováno v souhrnu více, než stanoví § 595 a 596 (§ 598). Dovolá-li se věřitel neúčinnosti právního jednání týkajícího se **věci zapsané ve veřejném seznamu**, může spolu s předložením odpůrčí žaloby a důkazu o jejím podání žádat orgán pověřený vedením takového seznamu, aby v něm poznamenal dovolání se neúčinnosti právního jednání. Vyhoví-li soud žalobě, má rozsudek účinky i proti osobám, které po provedení poznámky nabyly věc nebo právo k věci v takovém seznamu zapsané (§ 599).

2. Právní události

Ve druhém dílu hlavy páté jsou upraveny tzv. právní události. Právní událost je právní skutečností nastalou nezávisle na vůli člověka (např. běh času, narození, smrt atp.). Zákon stanoví, která práva a které povinnosti vznikají, mění se nebo zanikají z právních skutečností nezávislých na vůli osoby. Takový následek může též určit ujednání stran (§ 600).

Jak bylo naznačeno, ve vztahu k právním událostem má významný vliv běh času. V § 601 a násl. je proto upraven **význam času**.

Nabývá-li se právo nebo vzniká-li povinnost v určitý den, nabude se nebo vznikne počátkem toho dne; zaniká-li právo nebo povinnost v určitý den, **zanikne koncem toho dne**. To neplatí, vylučuje-li to povaha právního případu. Podmiňuje-li zánik určitého práva vznik jiného práva ve vzájemné návaznosti, nastává oboje v též okamžik. Není-li ujednáno nebo stanoveno něco jiného, nastane takový právní účinek koncem dne. Má-li se právo vykonat nebo povinnost splnit v určitý den nebo do určitého dne, vyžaduje se, aby se tak stalo **v obvyklou denní dobu**, ledaže něco jiného plyne ze zvyklostí, ze zavedené praxe stran, popřípadě ze zvláštních okolností případu (§ 602). Práva a povinnosti zaniknou uplynutím doby, na kterou byly omezeny (§ 603). Změna v osobě věřitele nebo dlužníka nemá vliv na běh doby nebo lhůty (§604).

Zákon obsahuje několik pravidel počítání času (§ 605 a násl.).

Lhůta nebo doba určená podle dnů počíná dnem, který následuje po skutečnosti rozhodné pro její počátek (§ 605 odst. 1).

Příklad: Pokud má výpovědní doba u nájemní smlouvy skončit 15 den ode dne udělení výpovědi (která byla pronajímateli ze strany nájemce doručena dne 1. 7. 2013), začne běžet 15 denní lhůta dne 2. 7. 2013 a skončí dne 16. 7. 2013.

Lhůta nebo doba určená v kratších časových jednotkách, než jsou dny, se počítá od okamžiku, kdy začne, do okamžiku, kdy skončí (§ 608).

Příklad: Pokud byla stanovena výpovědní doba na 10 hodin od jejího udělení, začne běžet výpovědní lhůta hned v první okamžik po udělení výpovědi (např. v 8:00 hod.) a skončí v 18:00.

Konec lhůty nebo doby určené podle týdnů, měsíců nebo let připadá na den, který se pojmenováním nebo číslem shoduje se dnem, na který připadá skutečnost, od níž se lhůta nebo doba počítá. Není-li takový den v posledním měsíci, případně konec lhůty nebo doby na poslední den měsíce (§ 605 odst. 2).

Příklad: Pokud má např. výpovědní doba u nájemní smlouvy skončit za dva měsíce ode dne udělení výpovědi, (která byla pronajímateli ze strany nájemce doručena dne 1. 7. 2013), začne běžet 2. 7. 2013 a skončí 1. 8. 2013.

Případně-li poslední den lhůty na sobotu, neděli nebo svátek, je posledním dnem lhůty pracovní den nejbliže následující (§ 607).

Příklad: Pokud by ve výše uvedeném příkladu byla stanovena např. výpovědní doba u nájemní smlouvy tříměsíční ode dne udělení výpovědi, (která byla pronajímateli ze strany nájemce doručena dne 1. 7. 2013), neskončila by tato lhůta v neděli 1. 9. 2013, ale až v pondělí 2. 9. 2013.

Zákon dále obsahuje i **další pravidla**, která však nebudou v praxi příliš využívána. Např. stanoví, kolik dní je polovinou měsíce, kdy nastává střed měsíce (polovinou měsíce se rozumí patnáct dnů a středem měsíce jeho patnáctý den), či upravuje, jak se počítá jeden celý měsíc a část měsíce (je-li lhůta nebo doba určena na jeden nebo více měsíců a část měsíce, počítá se část měsíce naposled - § 606).

3. Promlčení a prekluze

Promlčení a prekluze mají významné právní následky. **Prekluze** je upravena v § 654. Nebylo-li právo vykonáno ve stanovené lhůtě, **zanikne jen v případech stanovených zákonem výslovně. K zániku práva soud přihlídně, i když to dlužník nenamítne.** Zákon tedy ukládá soudům přihlížet ex offo k prekluzi práva. K prekluzi (zániku práva) přitom dojde jen tehdy, pokud tak výslovně stanoví zákon.

Promlčení je pak upraveno v § 609 a násl. Nebylo-li právo vykonáno v promlčecí lhůtě, **promlčí se** a dlužník není povinen plnit. Plnil-li však dlužník po uplynutí promlčecí lhůty, nemůže požadovat vrácení toho, co plnil (§ 609). **K promlčení soud přihlídně, jen namítne-li dlužník, že je právo promlčeno.** Vzdá-li se někdo předem práva uplatnit námitku promlčení, nepřihlíží se k tomu. [52]K promlčení tedy soud může přihlídnout jen, pokud to bude dlužník namítat, přičemž nikdo se nesmí vzdát práva uplatnit námitku promlčení.

Promlčují se všechna majetková práva s výjimkou případů stanovených zákonem. **Jiná práva se promlčují, pokud to zákon stanoví** (§ 611). V případě práva na život a důstojnost, jméno, zdraví, vážnost, čest, soukromí nebo obdobného osobního práva **se promlčují jen práva na odčinění újmy způsobené na těchto právech** (§ 612).

Nepromlčují se např. tato práva: Právo vlastnické (§ 613), právo na výživné (§ 613 - práva na jednotlivá opětuující se plnění však promlčení podléhají, právo domáhat se rozdělení společné věci, právo na zřízení nezbytné cesty a právo na vykoupení reálného břemene (§ 614).

Je-li splnění dluhu zajištěno zástavním právem, **nepromlčí se zástavní právo** dříve než pohledávka. Promlčení pohledávky nebrání zástavnímu věřiteli v uspokojení ze zástavy. **Zástavní právo se nepromlčí**, dokud má zástavní věřitel movitou zástavu u sebe, popřípadě dokud ji pro něho opatruje třetí osoba (§ 615). To samé platí i pro **zadržovací právo** (§ 615 odst. 3). Při poskytnutí jistoty převodem práva není promlčení pohledávky důvodem pro zpětný převod práva osobě, která jistotu poskytla (§ 616). I po uplynutí promlčecí lhůty se strana může dovolat svého práva při obraně proti právu uplatněnému druhou stranou, pokud se obě práva vztahují k téže smlouvě nebo k několika smlouvám uzavřeným co do účelu v závislosti na sobě. I po uplynutí promlčecí lhůty se strana může dovolat svého práva při započtení, pokud mohlo být k započtení přistoupeno kdykoli před uplynutím promlčecí lhůty (§ 617). Promlčí-li se právo zapsané ve veřejném seznamu nebo v rejstříku zástav, vymaže z něj promlčené právo ten, kdo veřejný seznam nebo rejstřík zástav vede, na návrh osoby, která má na výmazu právní zájem (§ 618).

Zákon dále upravuje **začátek běhu promlčecí lhůty**. Jedná-li se o právo vymahatelné u orgánu veřejné moci, počne promlčecí lhůta běžet ode dne, kdy právo mohlo být uplatněno poprvé. Právo může být uplatněno poprvé, pokud se oprávněná osoba dozvěděla o okolnostech rozhodných pro počátek běhu promlčecí lhůty, anebo kdy se o nich dozvědět měla a mohla (§ 619). Okolnosti rozhodné pro počátek běhu promlčecí lhůty u práva na náhradu škody zahrnují vědomost o škodě a osobě povinné k její náhradě. To platí obdobně i pro odčinění újmy.[53] Okolnosti rozhodné pro počátek běhu promlčecí lhůty u práva na vydání bezdůvodného obohacení zahrnují vědomost, že k bezdůvodnému obohacení došlo, a o osobě povinné k jeho vydání (§ 620 a § 621). Jedná-li se o újmu na zdraví nezletilého, který není plně svéprávný, počne promlčecí lhůta nejdříve běžet, až se nezletilý stane plně svéprávným. Nenabude-li plné svéprávnosti, nepočne promlčecí lhůta běžet, dokud mu po dovršení zletilosti nebude jmenován opatrovník (§ 622). Při dílčích plněních dluhu počne promlčecí lhůta běžet u každého dílčího plnění ode dne jeho dospělosti. Dospěje-li pro nesplnění některého dílčího plnění celý dluh, počne pro celý dluh běžet promlčecí lhůta ode dne dospělosti nesplněného dílčího plnění (§ 623). U práva na vydání peněžních prostředků uložených na účtu nebo představujících vklad počne promlčecí lhůta běžet ode dne, kdy smluvní závazek zanikl (§ 624). U práva vzniklého z celkového zničení nebo ztráty dopravované věci počne promlčecí lhůta běžet ode dne, kdy zásilka měla být příjemci doručena. Byla-li však dopravovaná věc jen poškozena nebo byla-li doručena opožděně, počne promlčecí lhůta běžet ode dne doručení zásilky (§ 625). U práva na pojistné plnění počne promlčecí lhůta běžet za jeden rok od pojistné události. To platí i v případě, kdy poškozenému vzniklo přímé právo na pojistné plnění vůči pojistiteli, nebo v případě, kdy pojištěný uplatňuje vůči pojistiteli úhradu toho, co poškozenému poskytl při plnění povinnosti nahradit škodu nebo jinou újmu (§ 626). Má-li být podle zvyklosti nebo podle praxe, kterou strany mezi sebou zavedly, pohledávka vyrovnána na základě vyúčtování předkládaného koncem určitého období, počne promlčecí lhůta běžet ode dne následujícího po konci období, kdy vyúčtování mělo být předloženo (§ 627). U práva, které musí být uplatněno nejprve u příslušné osoby, počne promlčecí lhůta běžet ode dne, kdy u ní bylo právo takto uplatněno (§ 628).

Zákon dále upravuje i **délku promlčecí lhůty**. **Obecná promlčecí lhůta činí tři roky** (§ 629 odst. 1). Majetkové právo se promlčí nejpozději uplynutím deseti let ode dne, kdy dospělo, ledaže zákon zvlášť stanoví jinou promlčecí lhůtu (§ 629 odst. 2). Zákon tedy stanoví subjektivní tříletou lhůtu a objektivní desetiletou lhůtu (u majetkových práv).

Zákon umožňuje se od promlčecí lhůty **odchýlit**. Strany si mohou ujednat kratší nebo delší promlčecí lhůtu počítanou ode dne, kdy právo mohlo být uplatněno poprvé, než jakou stanoví zákon, nejméně však v trvání jednoho roku a nejdéle v trvání patnácti let (§ 630 odst. 1). Je-li však kratší nebo delší lhůta ujednána v neprospěch slabší strany, nepřihlíží se k ujednání. Nepřihlíží se ani k ujednání kratší promlčecí lhůty, jde-li o právo na plnění vyplývající z újmy na svobodě, životě nebo zdraví nebo o právo vzniklé z úmyslného porušení povinnosti (§ 630 odst. 2).

Zákon upravuje i **zvláštní (speciální) délky promlčecí lhůty** (§ 631 a násl.). Bylo-li právo zapsáno do veřejného seznamu, promlčí se za deset let ode dne, kdy mohlo být vykonáno poprvé. (§ 631). Bylo-li do veřejného seznamu zapsáno právo, které může být vykonáváno nepřetržitě nebo opakovaně, promlčí se, pokud není

vykonáváno po dobu deseti let. Bylo-li však do veřejného seznamu zapsáno právo, které se vykonává jen zřídka, vyžaduje se, aby osoba, které právo náleží, měla v průběhu deseti let alespoň třikrát příležitost je vykonat a nikdy je nevykonala; nevyskytne-li se v průběhu deseti let příležitost právo vykonat třikrát, prodlužuje se promlčecí lhůta, dokud nebude využita žádná ze tří příležitostí (§ 632). Brání-li osoba zavázaná z věcného břemene výkonu práva, promlčí se věcné břemeno, pokud oprávněná osoba neuplatní své právo do tří let. Právo na jednotlivé plnění z reálného břemene se promlčuje jako pohledávka (§ 633). Právo požadovat, aby soud určil na základě smlouvy o smlouvě budoucí obsah budoucí smlouvy, se promlčí za jeden rok od posledního dne lhůty, kdy měla být budoucí smlouva uzavřena. To platí i v případě, že bylo ujednáno, že určitou náležitost smlouvy určí třetí osoba nebo soud (§ 634). Jedná-li se o životní pojištění, promlčí se právo na pojistné plnění za deset let. Právo na pojistné plnění z pojištění odpovědnosti se promlčí nejpozději promlčením práva na náhradu škody nebo újmy, na kterou se pojištění vztahuje (§ 635). Právo na náhradu škody nebo jiné újmy se promlčí nejpozději za deset let ode dne, kdy škoda nebo újma vznikla (§ 636 odst. 1). Byla-li škoda nebo újma způsobena úmyslně, promlčí se právo na její náhradu nejpozději za patnáct let ode dne, kdy škoda nebo újma vznikla. To platí i v případě vzniku škody nebo újmy porušením povinnosti v důsledku úplatkářství spočívajícího v nabídce, slibu nebo dání úplatku jiným než poškozeným nebo v přímém či nepřímém vyžádání úplatku od poškozeného (§ 636 odst. 2). Pro právo vzniklé z újmy na svobodě, životě nebo na zdraví se odstavce 1 a 2 § 636 nepoužijí. Právo na náhradu škody způsobené vadou výrobku podle § 2939 se promlčí nejpozději za deset let ode dne, kdy výrobce uvedl vadný výrobek na trh (§ 637). Právo na vydání bezdůvodného obohacení se promlčí nejpozději za deset let ode dne, kdy k bezdůvodnému obohacení došlo. Bylo-li bezdůvodné obohacení nabyto úmyslně, promlčí se právo na jeho vydání nejpozději za patnáct let ode dne, kdy k bezdůvodnému obohacení došlo (§ 638). Uznal-li dlužník svůj dluh, promlčí se právo za deset let ode dne, kdy k uznání dluhu došlo. Určí-li však dlužník v uznání i dobu, do které splní, promlčí se právo za deset let od posledního dne určené doby (§ 639). Právo přiznané rozhodnutím orgánu veřejné moci se promlčí za deset let ode dne, kdy mělo být podle rozhodnutí plněno (§ 640). Bylo-li v uznání dluhu nebo v rozhodnutí orgánu veřejné moci plnění rozloženo na jednotlivá dílčí plnění, platí desetiletá promlčecí lhůta i pro tato dílčí plnění a počíná běžet ode dne dospělosti každého dílčího plnění. Dospěje-li nesplněním některého dílčího plnění celý dluh, počne promlčecí lhůta běžet ode dne dospělosti nesplněného dílčího plnění (§ 641). Byl-li dluh uznán nebo bylo-li právo přiznáno rozhodnutím orgánu veřejné moci, neplatí desetiletá promlčecí lhůta pro úroky a pro ta opětuující se plnění, které dospěly po uznání dluhu nebo po přiznání práva (§ 642). Přešla-li povinnost na dědice, skončí promlčecí lhůta nejdříve uplynutím šesti měsíců ode dne, kdy bylo dědici nabytí dědictví potvrzeno. Byla-li právnická osoba obnovena, skončí jejím věřitelům promlčecí lhůta nejdříve uplynutím šesti měsíců ode dne, kdy byl zápis právnické osoby ve veřejném rejstříku obnoven (§ 643). Splní-li věřitel dluh za dlužníka zástavní dlužník, nepromlčí se jeho právo vůči dlužníku dříve než za šest měsíců po splnění dluhu (§ 644).

Běh promlčecí lhůty je upraven v § 645 a násl. Vyžaduje-li se, aby osoba měla zákonného zástupce nebo opatrovníka, počne promlčecí lhůta běžet ohledně práva takové osoby nebo ohledně práva proti ní až ode dne, kdy zákonného zástupce nebo opatrovníka získá. Již započatá lhůta běží dále, avšak neskončí dříve, než uplyne jeden rok po odpadnutí překážky (§ 645). Mezi manžely nepočne promlčecí lhůta

běžet ani neběží, dokud manželství trvá. To platí obdobně i pro práva mezi osobami žijícími ve společné domácnosti, mezi zastoupeným a zákonným zástupcem, opatrovancem a opatrovníkem nebo mezi poručenecem a poručníkem (§ 646). V případě uzavření dohody o mimosoudním jednání věřitele a dlužníka o právu nebo o okolnosti, která právo zakládá, počne promlčecí lhůta běžet poté, co věřitel nebo dlužník výslovně odmítne v takovém jednání pokračovat; počala-li promlčecí lhůta běžet již dříve, po dobu jednání neběží (§ 647). Uplatní-li věřitel v promlčecí lhůtě právo u orgánu veřejné moci a pokračuje-li řádně v zahájeném řízení, promlčecí lhůta neběží. To platí i o právu již vykonatelném, pokud byl pro ně navržen výkon rozhodnutí nebo navrženo nařízení exekuce (§ 648). Uplatní-li věřitel u orgánu veřejné moci vzájemné právo a vztahují-li se obě práva k téže smlouvě nebo k několika smlouvám uzavřeným co do účelu v závislosti na sobě, přestává běžet promlčecí lhůta dnem, kdy bylo zahájeno řízení ohledně toho práva, proti němuž vzájemné právo směřuje. V ostatních případech přestává promlčecí lhůta běžet dnem, kdy bylo vzájemné právo uplatněno (§ 649). Promlčecí lhůta neběží po dobu, kdy se věřiteli hrozbou brání právo uplatnit. To platí i v případě, když věřitel právo neuplatnil, jsa dlužníkem nebo osobou dlužníku blízkou listivě uveden v omyl (§ 650). Promlčecí lhůta neběží po dobu, dokud trvá vyšší moc, která věřiteli v posledních šesti měsících promlčecí lhůty znemožnila právo uplatnit (§ 651). Pokračuje-li běh promlčecí lhůty po odpadnutí některé z překážek uvedených v § 646 až 651, neskončí promlčecí lhůta dříve než za šest měsíců ode dne, kdy začala znovu běžet (§ 652).

Zákon rovněž upravuje i tzv. obnovení nároku a běh nové promlčecí lhůty. Bylo-li právo již promlčeno a uznal-li dlužník svůj dluh, nárok se obnoví a počne běžet nová promlčecí lhůta ode dne, kdy k uznání dluhu došlo. Určí-li však dlužník v uznání i dobu, do které splní, promlčí se právo za deset let od posledního dne určené doby (§ 653 odst. 1). Bylo-li právo, ačkoli bylo již promlčeno, přiznáno rozhodnutím orgánu veřejné moci, použije se odstavec 1 obdobně (§ 653 odst. 2). Výše uvedená ustanovení o běhu promlčecí lhůty platí obdobně i pro **prekluzivní lhůtu** (§ 654 odst. 2).

Podrobněji srv. Spirit, M. a kol.: Základy práva pro nepravvníky po rekonifikaci soukromého práva, 4. Vyd., Aleš Čeněk, Plzeň, 2015

Poznámky k obecné části NOZ:

[1] Zneužití práva nebylo v původním občanském zákoníku explicitně upraveno. Zákaz zneužití subjektivních práv ve vztahu pouze k vlastnickému právu obsahuje čl. 11 odst. 3 Listiny základních práv a svobod. Institut zneužití práva se vyskytuje hojně v judikatuře správních soudů, srv. např. rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 10. 11. 2005, sp. zn. 1 Afs 107/2004, či rozsudek téhož soudu ze dne 12. 12. 2012, sp. zn. 5 Afs 75/2011.

[2] Zřídí-li někdo právo nebo uloží-li povinnost tomu, co osobou není, přičte se právo nebo povinnost osobě, které podle povahy právního případu náleží.

[3] Opatrovníkem nelze jmenovat osobu nezpůsobilou právně jednat nebo osobu, jejíž zájmy jsou v rozporu se zájmy opatrovance, ani provozovatele zařízení, kde

opatrovanec pobývá nebo které mu poskytuje služby, nebo osobu závislou na takovém zařízení (§ 63).

[4] Jednal-li opatrovanec samostatně, ač nemohl jednat bez opatrovníka, lze jeho právní jednání prohlásit za neplatné, jen působí-li mu újmu. Postačí-li však k nápravě jen změna rozsahu opatrovancových povinností, soud tak učiní, aniž je vázán návrhy stran. Jednal-li opatrovanec samostatně, ač nemohl jednat bez opatrovníka, považuje se opatrovancovo jednání za platné, pokud je opatrovník schválil. To platí i v případě, že takové právní jednání schválil jednající sám poté, co nabyl svéprávnosti (§ 65).

[5] Při posuzování jednání, k nimž je jinak potřebné udělení souhlasu, přivolení, odevzdání hlasu nebo jiného konání osoby prohlášené za nezvěstnou, se k této potřebnosti nepřihlíží; to však neplatí, jedná-li se o záležitost jeho osobního stavu.

[6] Na právní jednání, k němuž došlo bez souhlasu nebo jiného nezbytného projevu vůle nezvěstného poté, co opustil své bydliště, avšak dříve, než byl za nezvěstného prohlášen, přestože toto prohlášení bylo bez zbytečného odkladu navrženo, se hledí jako na jednání učiněné s odkládací podmínkou vydání rozhodnutí, jímž byl prohlášen za nezvěstného.

[7] Prohlášením manžela za mrtvého zaniká manželství dnem, který se pokládá za den jeho smrti; totéž platí o registrovaném partnerství.

[8] Člověka, který se stal nezvěstným před dovršením osmnáctého roku věku, nelze prohlásit za mrtvého před uplynutím roku, v němž uplyne dvacet pět let od jeho narození (§ 74).

[9] Je-li dotčený nepřítomen, nebo je-li nezvěstný, nesvéprávný či nemůže-li z jiné příčiny uplatnit právo na ochranu svého jména sám, může je uplatnit jeho manžel, potomek, předek nebo partner, ledaže dotčený, ač svéprávný, dal výslovně najevo, že si to nepřeje. Týká-li se neoprávněný zásah příjmení a je-li pro to důvod spočívající v důležitém zájmu na ochraně rodiny, může se ochrany domáhat samostatně manžel nebo jiná osoba dotčenému blízká, byť do jejich práva ke jménu přímo zasaženo nebylo (§ 78).

[10] Kdo svolil k použití písemnosti osobní povahy, podobizny nebo zvukového či obrazového záznamu týkajícího se člověka nebo jeho projevů osobní povahy, může svolení odvolat, třebaže je udělil na určitou dobu. Bylo-li svolení udělené na určitou dobu odvoláno, aniž to odůvodňuje podstatná změna okolností nebo jiný rozumný důvod, nahradí odvolávající škodu z toho vzniklou osobě, které svolení udělil (§ 87).

[11] Nejsou-li lidské ostatky uloženy na veřejném pohřebišti, má na jejich vydání právo osoba, kterou člověk před svou smrtí výslovně určil; jinak postupně jeho manžel, dítě nebo rodič, a není-li žádný z nich nebo odmítnou-li ostatky převzít, převezme je jeho dědic (§ 91 a 92).

[12] Zákonný zástupce může udělit souhlas k zásahu do integrity zastoupeného, je-li to k přímému prospěchu osoby, která není schopna dát souhlas sama.

[13] Nezletilý, který není plně svéprávný, může v obvyklých záležitostech udělit souhlas k zákroku na svém těle také sám, je-li to přiměřené rozumové a volní vyspělosti nezletilých jeho věku a jedná-li se o zákrok nezanechávající trvalé nebo závažné následky.

[14] Nemůže-li člověk udělit souhlas pro neschopnost projevit vůli, byť jen přechodnou, a nemá-li zákonného zástupce, vyžaduje se souhlas přítomného manžela, rodiče, nebo jiné osoby blízké. Není-li přítomna žádná z těchto osob, vyžaduje se souhlas manžela, a není-li, souhlas rodiče, popřípadě jiné osoby blízké, pokud je lze bez obtíží zjistit a zastihnout a pokud je zřejmé, že nehrozí nebezpečí z prodlení. Není-li možné získat souhlas žádným z výše uvedených způsobů, může souhlas udělit jiná přítomná osoba, která o dotčenou osobu osvědčí mimořádný zájem. Při zákroku i při udělení souhlasu se vezme zřetel na dříve vyslovená známá přání člověka, do jehož integrity má být zasaženo (§ 98).

[15] Má-li být zasaženo do integrity nezletilého, který dovršil čtrnáct let, nenabyl plné svéprávnosti, a který zákroku vážně odporuje, třebaže zákonný zástupce se zákrokem souhlasí, nelze zákrok provést bez souhlasu soudu. To platí i v případě provedení zákroku na zletilé osobě, která není plně svéprávná. Nesouhlasí-li zákonný zástupce se zásahem do integrity osoby uvedené v odstavci 1, ač si její tato osoba přeje, lze zákrok provést na její návrh nebo na návrh osoby jí blízké jen se souhlasem soudu (§ 100).

[16] Má-li být zasaženo do integrity člověka neschopného úsudku způsobem zanechávajícím trvalé, neodvratitelné a vážné následky nebo způsobem spojeným s vážným nebezpečím pro jeho život nebo zdraví, lze zákrok provést jen s přivolením soudu. Tím není dotčeno ustanovení § 99 (§ 101). Soud přivolí k zákroku podle § 100 nebo 101, je-li dotčené osobě podle rozumného uvážení k prospěchu, po jejím zhlédnutí a s plným uznáváním její osobnosti (§ 102). Bylo-li zasaženo do integrity člověka, který byl ve stavu, kdy nemohl posoudit, co se s ním děje, a nedal-li sám k zákroku souhlas, musí mu být, jakmile to jeho stav dovolí, vysvětleno způsobem, kterému bude schopen porozumět, jaký zákrok byl na něm proveden, a musí být poučen o jeho možných následcích i o riziku neprovedení zákroku (§ 103).

[17] Podání návrhu na omezení svéprávnosti (k tomu viz výše) nezakládá samo o sobě důvod, aby byl člověk bez svého souhlasu do takového zařízení převzat nebo v něm držen (§ 104).

[18] Poskytovatel zdravotních služeb zajistí, aby se člověku převzatému do zařízení poskytujícího zdravotní péči nebo zadržnému v takovém zařízení dostalo bez zbytečného odkladu náležitého vysvětlení jeho právního postavení, zákonného důvodu učiněného opatření a možností právní ochrany včetně práva zvolit si zmocněnce nebo důvěrníka. Vysvětlení se podá tak, aby mu člověk mohl dostatečně porozumět a uvědomit si povahu učiněného opatření a jeho následky; má-li takový člověk zákonného zástupce, opatrovníka nebo podpůrce, podá se vysvětlení bez zbytečného odkladu také jemu (§ 106). [18] Kdo byl do zařízení poskytujícího zdravotní péči převzat nebo kdo je v něm držen, má právo projednávat se svým zástupcem, důvěrníkem nebo podpůrcem vlastní záležitosti při osobním rozhovoru a bez přítomnosti třetích osob (§ 108).

[19] Člověk převzatý do zařízení poskytujícího zdravotní péči nebo držený v takovém zařízení má právo, aby jeho zdravotní stav, zdravotní dokumentaci nebo vyjádření ošetřujícího lékaře o neschopnosti úsudku a projevit přání samostatně přezkoumal lékař nezávislý na poskytovateli zdravotních služeb v tomto zařízení i na jeho provozovateli. Stejně právo má i důvěrník nebo podpůrce. Je-li právo na přezkoumání uplatněno ještě předtím, než soud rozhodne podle § 105 odst. 2, musí být umožněn jeho výkon tak, aby soud mohl zhodnotit výsledky přezkoumání v řízení o přípustnosti učiněného opatření (§ 109).

[20] Nezanedchá-li o tom výslovné rozhodnutí, rozhodne o jeho pohřbu manžel zemřelého, a není-li ho, děti zemřelého; není-li jich, pak rozhodnou rodiče a není-li jich, sourozenci zemřelého; nežijí-li, pak rozhodnou jejich děti a není-li ani jich, pak kterákoli z osob blízkých; není-li žádná z těchto osob, pak rozhodne obec, na jejímž území člověk zemřel.

[21] Za podmínek stanovených v § 37 odst. 1 soud přiznává nezletilému svéprávnost i na návrh jeho zákonného zástupce, pokud nezletilý s návrhem souhlasí (§ 36 odst. 2).

[22] Nezletilý, který dovršil patnáct let a ukončil povinnou školní docházku, se může zavázat k výkonu závislé práce podle jiného právního předpisu. Zákonný zástupce nezletilého, který nedosáhl věku šestnáct let, může rozvázat jeho pracovní poměr nebo smlouvu o výkonu práce zakládající mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem obdobný závazek, pokud to je nutné v zájmu vzdělávání, vývoje nebo zdraví nezletilého, způsobem stanoveným jiným právním předpisem (§ 35).

[23] Zakladatelské právní jednání určí alespoň název, sídlo právnické osoby, předmět činnosti, jaký má právnická osoba statutární orgán a jak se vytváří, nestanoví-li to zákon přímo. Určí též, kdo jsou první členové statutárního orgánu. Pro zakladatelské právní jednání se vyžaduje písemná forma. (§ 123 NOZ).

[24] Je-li člověk živ, lze užít jeho jméno v názvu právnické osoby jen s jeho souhlasem; zemřel-li, aniž dal souhlas, vyžaduje se souhlas jeho manžela, a pokud není, souhlas zletilého potomka, a pokud není on, souhlas předka. Bylo-li v názvu právnické osoby užito příjmení a je-li pro to důvod spočívající v důležitém zájmu na ochraně rodiny, použije se § 78 odst. 3 obdobně. Kdo má právo udělit souhlas k užití jména člověka v názvu právnické osoby, má právo jej kdykoli odvolat, a to i když jej udělil na určitou dobu; bylo-li ujednáno něco jiného, nepřihlíží se k tomu, odůvodňuje-li odvolání souhlasu podstatná změna okolností nebo jiný rozumný důvod. Byl-li souhlas udělený na určitou dobu odvolán, aniž to odůvodňuje podstatná změna okolností nebo jiný rozumný důvod, nahradí odvolávající právnické osobě škodu z toho vzniklou (§ 133)

[25] Název právnické osoby může obsahovat některý příznačný prvek názvu jiné právnické osoby, je-li pro to důvod v jejich vzájemném vztahu. I v tom případě musí být veřejnost s to oba názvy dostatečně rozlišit. Příznačný prvek názvu jiné právnické osoby nelze v názvu použít bez jejího souhlasu (§ 134)

[26] Zakazuje se založit právnickou osobu, jejímž účelem je porušení práva nebo dosažení nějakého cíle nezákonným způsobem, zejména je-li jejím účelem: a)

popření nebo omezení osobních, politických nebo jiných práv osob pro jejich národnost, pohlaví, rasu, původ, politické nebo jiné smýšlení, náboženské vyznání a sociální postavení, b) rozněcování nenávisti a nesnášenlivosti, c) podpora násilí nebo d) řízení orgánu veřejné moci nebo výkonu veřejné správy bez zákonného zmocnění. Zakazuje se založit právnickou osobu ozbrojenou nebo s ozbrojenými složkami, ledaže se jedná o právnickou osobu zřízenou zákonem, již zákon ozbrojení nebo vytvoření ozbrojené složky výslovně dovoluje nebo ukládá, nebo o právnickou osobu, která nakládá se zbraněmi v souvislosti se svým podnikáním podle jiného právního předpisu, anebo o právnickou osobu, jejíž členové drží nebo užívají zbraně pro sportovní nebo kulturní účely či k myslivosti nebo k plnění úkolů podle jiného právního předpisu (§ 145 NOZ).

[27] Zákon stanoví, popřípadě zakladatelské právní jednání určí, jakým způsobem a v jakém rozsahu členové orgánů právnické osoby za ni rozhodují a nahrazují její vůli (§ 151).

[28] S likvidací se právnická osoba zrušuje: a) uplynutím doby, na kterou byla založena, b) dosažením účelu, pro který byla založena, c) dnem určeným zákonem nebo právním jednáním o zrušení právnické osoby, jinak dnem jeho účinnosti, nebo d) dnem právní moci rozhodnutí orgánu veřejné moci, nestanoví-li se v rozhodnutí den pozdější (§ 171).

[29] Zrušuje-li se právnická osoba při přeměně (podle § 174 NOZ je přeměnou právnické osoby: fúze, rozdělení či změna právní formy), zrušuje se bez likvidace dnem účinnosti přeměny. Fúze se děje sloučením nebo splynutím nejméně dvou zúčastněných právnických osob. Sloučení nebo splynutí se považuje za převod činnosti zaměstnavatele. Při sloučení nejméně jedna ze zúčastněných osob zaniká; práva a povinnosti zanikajících osob přecházejí na jedinou ze zúčastněných osob jako na nástupnickou právnickou osobu. Při splynutí zanikají všechny zúčastněné osoby a na jejich místě vzniká nová právnická osoba jako osoba nástupnická; na ni přecházejí práva a povinnosti všech zanikajících osob (§ 178 NOZ).

[30] Účelem likvidace je vypořádat majetek zrušené právnické osoby (likvidační podstatu), vyrovnat dluhy věřitelům a naložit s čistým majetkovým zůstatkem, jenž vyplyne z likvidace (s likvidačním zůstatkem), podle zákona. Právnická osoba vstupuje do likvidace dnem, kdy je zrušena nebo prohlášena za neplatnou. Vstoupí-li právnická osoba zapsaná ve veřejném rejstříku do likvidace, navrhne likvidátor bez zbytečného odkladu zápis vstupu do likvidace do veřejného rejstříku. Po dobu likvidace užívá právnická osoba svůj název s dodatkem „v likvidaci“ (§ 187). Vstoupí-li právnická osoba do likvidace, nesmí za ni nikdo právně jednat mimo rozsah stanovený v § 196 od okamžiku, kdy se o jejím vstupu do likvidace dozvěděl nebo kdy se o něm dozvědět měl a mohl (§ 188).

[31] Důvodová zpráva ke spotřebiteli uvádí, že „Shodně s příslušnými směrnici i s trendy na nadnárodní úrovni (návrh evropského občanského zákoníku; Draft Common Frame of Reference) se proto navrhuje vzít za základ obecné úpravy pojetí, že spotřebitelem je člověk jako osoba fyzická, přirozená, která s podnikatelem uzavírá smlouvu nebo s ním jedná, přičemž jednáním se rozumí jak jednání faktické, tak jednání právní. Spotřebitelem je ovšem jen člověk, který takto s podnikatelem jedná mimo rámec vlastní podnikatelské činnosti. Z obdobného pojetí vychází právní

úprava německá (§ 13 BGB) nebo nizozemská (čl. 7:5 BW). Navržená úprava má vazbu na ustanovení o ochraně spotřebitele v dílu čtvrtém první hlavy čtvrté části návrhu. Tím samozřejmě není vyloučena ochrana právnických osob, zvláště právnických osob, které nepodnikají, ba ani ochrana těch podnikatelů, kteří se za určité situace ocitnou v postavení slabší strany (typicky uzavírá-li smlouvu právnická osoba nebo podnikatel v pozici neprofesionála s osobou, která je v daném oboru profesionálem). Těmto osobám bude náležet ochrana podle obecných ustanovení, nikoli podle zvláštní úpravy ochrany spotřebitele. Navržené ustanovení má podstatný význam pro soukromoprávní ochranu spotřebitele. Pokud jde o ochranu spotřebitele z pozice práva veřejného, zůstává nedotčeno pojetí spotřebitele z hlediska práva správního [zák. č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele definuje spotřebitele v § 2 odst. 1 písm. a) jako fyzickou osobu, která nejedná v rámci své podnikatelské činnosti nebo v rámci samostatného výkonu svého povolání], popřípadě práva trestního.“

[32] Důvodová zpráva k podnikání uvádí, že „Ve shodě s věcným záměrem jsou do osnovy zařazena ustanovení o podnikatelích. Důvod je zejména v tom, že zásadní unifikace úpravy soukromých obligací, včetně úpravy tzv. jednostranných obchodů a základní úpravy ochrany spotřebitele jako slabší smluvní strany, v občanském zákoníku vyžaduje pojmové vymezení podnikatele již zde. Samotný pojem „podnikatel“ se zachovává jako v praxi vžitý, osnova se nevrací k tradičnímu pojetí obchodníka. Navrhuje se opustit dosavadní koncepci § 2 obchodního zákoníku, opírající se jako o jednu z hlavních myšlenek, že podnikatelem je osoba nadaná podnikatelským oprávněním. Nově se navrhuje stanovit jako základní kritérium, že podnikatelem je ten, kdo provozuje podnikatelskou činnost, přičemž se vymezují charakteristické znaky této činnosti. Určitá osoba je ovšem považována za podnikatele jen se zřetelem ke své podnikatelské činnosti. Pojmové pojetí podnikatele se pro účely ochrany spotřebitele navrhuje rozšířit tak, aby pojem byl při ochraně spotřebitele vykládán konformně s evropským právem; spotřebitel musí být chráněn i v případech, kdy se ocitne v právním styku s osobou, pro kterou není kritériem zisku významné: např. při poskytování veřejné služby nebo při obecně prospěšné činnosti (např. při provozu nemocnic, veřejné dopravy, při provozování veřejně prospěšných ústavů) osobami, které ve vztahu k této činnosti status podnikatele nemají, např. proto, že náleží do veřejného sektoru.“

[33] Taková osoba se považuje za podnikatele rovněž pro účely § 1963 NOZ.

[34] Kdo vlastní vinou vyvolá u třetí osoby domněnku, že zmocnil někoho jiného k právnímu jednání, nemůže se dovolat nedostatku zmocnění, byla-li třetí osoba v dobré víře a mohla-li rozumně předpokládat, že zmocnění bylo uděleno. Dal-li zmocnitel jiné osobě najevo, že zmocněnce zmocnil k určitým právním jednáním, může se vůči ní dovolat, že zmocnění později zaniklo, jen pokud jí to před zmocněncovým jednáním oznámil, nebo pokud tato osoba při zmocněncově jednání o zániku věděla (§ 444). Jednala-li jako zástupce osoba nezpůsobilá v příslušné záležitosti sama právně jednat, nelze se toho dovolat vůči tomu, kdo o této skutečnosti nevěděl ani nemohl vědět (§ 445).

[35] Jsou-li pokyny zmocnitele obsaženy v plné moci a musely-li být známy osobě, vůči níž zmocněnec jednal, považuje se jejich překročení za porušení zástupčího oprávnění (§ 447).

[36] Uděluje-li podnikatel prokuru pro některou pobočku svého obchodního závodu nebo pro některý z několika svých obchodních závodů, označí výslovně pobočku nebo obchodní závod.

[37] Je-li prokura udělena několika osobám, zastupuje každá z nich podnikatele samostatně, ledaže je při udělení prokury určeno něco jiného (§ 452).

[38] Je-li jmenován zvláštní opatrovník pro správu jmění zastoupeného nebo pro správu části jeho jmění a zároveň opatrovník osoby, náleží druhému z nich výlučné zastoupení zastoupeného před soudem, a to i když se záležitost týká spravovaného jmění. Jmenuje-li soud více opatrovníků a nerozhodne-li, ve kterých záležitostech je každý z nich způsobilý právně jednat za opatrovance samostatně, jsou opatrovníci povinni jednat společně (§ 464)

[39] Zákonný zástupce nesmí odejmout zastoupenému věc zvláštní obliby, ledaže to odůvodňuje ohrožení jeho života či zdraví, a jedná-li se o nezletilého, který není plně svéprávný, také jiný závažný důvod. Věc zvláštní obliby musí být zastoupenému ponechána i při jeho umístění ve zdravotnickém zařízení, v zařízení sociálních služeb, zařízení sociálněprávní ochrany dětí nebo podobném zařízení (§ 459).

[40] Opatří-li si někdo správce svého jmění sám, nelze mu jmenovat opatrovníka pro správu jmění. To neplatí, není-li správce jmění znám, odmítne-li jednat v zájmu zastoupeného nebo zanedbává-li tuto povinnost, anebo nemůže-li jmění spravovat (§ 470).

[41] Odůvodňují-li to okolnosti, může soud opatrovníku uložit, aby se v přiměřeném rozsahu pojistil pro případ, že při výkonu své funkce způsobí opatrovanci nebo jiné osobě škodu (§ 465).

[42] Opatrovník, který spravuje jmění opatrovance, vyhotoví do dvou měsíců od svého jmenování soupis spravovaného jmění a doručí jej soudu, opatrovanci a opatrovnické radě. Za trvání opatrovnictví vyhotoví opatrovník vyúčtování správy jmění každoročně vždy do 30. června, ledaže se s členy opatrovnické rady dohodne, že vyúčtování předloží dříve. Je-li pro to důležitý důvod, může opatrovanec nebo opatrovnická rada navrhnout soudu, aby opatrovníkovi uložil povinnost vyhotovit mimořádné vyúčtování. Opatrovník doručí každé vyúčtování opatrovanci, opatrovnické radě a soudu. Opatrovník, jehož funkce končí, doručí konečné vyúčtování správy jmění opatrovanci, opatrovnické radě a soudu, popřípadě také dalšímu opatrovníkovi nebo soudnímu komisaři jmenovanému v řízení o dědictví.

[43] V této souvislosti je třeba zmínit § 1059, který uvádí, že „Jednotka zahrnuje byt jako prostorově oddělenou část domu a podíl na společných částech nemovité věci vzájemně spojené a neoddělitelné. Jednotka je věc nemovitá.

[44] Podrobněji lze k věcem odkázat např. na: STUNA, S., ŠVESTKA, J. K pojmu věc v právním smyslu v návrhu nového občanského zákoníku. Právní rozhledy, 2011, č. 10, s. 366 a násl.

[45] Výhrada bude vymazána, prokáže-li vlastník nemovité věci nebo jiná osoba oprávněná k tomu podle zápisu ve veřejném seznamu, že se vlastník nemovité věci

stal vlastníkem stroje. Má-li být takovým strojem nahrazen stroj, který je součástí nemovité věci, lze výhradu do veřejného seznamu zapsat, pokud proti tomu osoba zapsaná ve výhodnějším pořadí nevznesl odpor. Právo odporu však nemá osoba, jejíž právo nemůže být zápisem výhrady zkráceno, ani osoba, jejíž pohledávka byla již splněna; za tím účelem může být splněna i pohledávka dosud nedospělá (§ 508).

[46] Srv. § 120 občanského zákoníku, který stavbu nepovažoval za součást pozemku. Lze očekávat, že zavedení této zásady přinese řadu praktických potíží; bezproblémové sjednocení vlastnictví pozemku a stavby bude možné jen tehdy, kdy vlastníkem pozemku a stavby bude jeden subjekt (osoba).

[47] Např. v případě smlouvy o výstavbě (kterou se strany zavazují podílet se společně na výstavbě domu) zákon (§ 1170) vyžaduje písemnou formu.

[48] Zákon v § 563 odst. 2 dále uvádí, že o svědcích platí § 39 obdobně. Toto ustanovení uvádí, že svědky mohou být jen osoby, které na prohlášení a jeho obsahu nemají zájem a nejsou nevidomé, neslyšící, němé nebo neznalé jazyka, v němž je prohlášení učiněno. Svědci musí prohlášení podepsat a být schopni potvrdit schopnost prohlašujícího jednat a obsah jeho prohlášení.

[49] K neplatnosti srv. podrobněji např. Petrov, J.: Neplatnost právních jednání, in. Bulletin advokacie, 3/2011, str. 36.

[50] Jeho dědic nebo jiný všeobecný právní nástupce však jen tehdy, jestliže mu musely být známy okolnosti, pro něž by se věřitel mohl dovolat neúčinnosti právního jednání

[51] Nabyli-li třetí osoba k věci, z níž by se věřitel mohl jinak domoci uspokojení, takové právo, že se proti této osobě neúčinnosti dovolat nelze, má ten, proti němuž se věřitel neúčinnosti právního jednání mohl dříve dovolat a za jehož držby právo třetí osobě vzniklo, vůči věřiteli povinnost k náhradě škody (§ 596). Kdo má vůči věřiteli povinnost podle § 595 nebo 596, může se jí zprostit uspokojením věřitelovy pohledávky za dlužníkem. Může tak učinit i předtím, než se věřitel neúčinnosti dovolá (§ 597 odst. 1).

[52] Jsou-li si strany povinny vrátit, co nabyly podle neplatné smlouvy nebo ze zrušeného závazku, přihlédne soud k námitce promlčení, jen pokud by promlčení mohla namítnout i druhá strana. To platí i v případě, že bylo plněno na základě zdánlivého právního jednání (§ 610).

[53] Okolnosti rozhodné pro počátek běhu promlčecí lhůty u práva na náhradu škody způsobené vadou výrobku podle § 2939 zahrnují vědomost o škodě, vadě a totožnosti výrobce (§ 620).

III. NOZ - Závazkové právo

Kap. 1.

ZÁVAZKOVÉ PRÁVO - OBECNÁ ČÁST

1. Pojem a povaha závazkových vztahů

Závazkové vztahy jsou právní vztahy, které podle svého obsahu mají relativní povahu, neboť jsou tvořeny relativními právy a povinnostmi stran. Termín „relativní právo“ je teoretickou konstrukcí, která znamená odlišné uspořádání práv a povinností v právním vztahu (poměru) mezi stranami. Konkrétně jde o to, že relativní práva jsou obsahem takových právních vztahů (poměrů), které jsou založeny mezi konkrétními subjekty (inter partes) a nesměřují tedy – na rozdíl od absolutních práv – vůči všem (erga omnes). Problematika relativních práv v soukromoprávních poměrech je totožná s pojmem „závazkové právo“. V praxi se tedy spíše užívá pojem závazky či závazkové právní vztahy (poměry), čímž se myslí právě problematika tzv. relativních práv.

Závazkové právo (neboli relativní majetková práva) je upraveno v části IV. NOZ. Člení se na čtyři hlavy, které upravují základní segmenty problematiky závazků v duchu římskoprávní maximy omnis enim obligatio aut ex contractu aut ex delicto nascitur (tzn. závazky vznikají buď ze smluv, anebo z deliktu). V první řadě jde o všeobecná pravidla soukromoprávních závazkových vztahů (hlava I.), dále o jednotlivé smluvní typy závazkových vztahů (hlava II. – Závazky z právních jednání), za třetí závazky z deliktů (hlava III.) a konečně problematiku závazkových vztahů vznikajících z jiných právních důvodů (hlava IV.).

K samotnému pojmu závazkového práva je třeba poznamenat, že se jedná o pomyslný „pohon“ soukromoprávního života osob. Pokud mají být osobou realizován potenciál jejich absolutních majetkových práv (vlastnictví, držba, věcná práva k věci cizí), je k tomu většinou prostředků relativních práv majetkových (koupě-prodej, výprosa, pacht apod.).

Příklad: Chce-li pan Novák jako vlastník bytové jednotky, v níž nebydlí, využít své vlastnické právo tak, aby využil užitku tohoto majetku, může jej pronajmout a z nájmu pokrýt jednak náklady na opravy bytové jednotky, a jednak dosáhnout i určitého zisku.

Pojem **závazek** ve smyslu závazkového právního vztahu (poměru) je definován v ustanovení § 1721, kde se uvádí, že ze závazku má věřitel vůči dlužníku právo na určité plnění jako na pohledávku a dlužník má povinnost toto právo splněním dluhu uspokojit. Již ze samotné definice závazku vyplývá, že tu jde o určitou jednotu práv a povinností mezi stranami takového právního poměru, jimiž jsou obecně věřitel (nositel práva, tedy osoba či osoby, jimž svědčí určité relativní právo) a dlužník (nositel povinnosti, tedy osoba či osoby, jimž svědčí ze závazkového poměru určitá právní povinnost). Dále je třeba vymezit pojem „pohledávka“, tedy právo na plnění ze závazkového poměru, a pojem „dluh“, tedy povinnost poskytnout plnění.

Zjednodušeně řečeno, je možné si při vymezení závazku představit situaci, kdy si dva lidé podají ruce, to symbolizuje jednak určitou dohodu na vzájemných právech a povinnostech, ale také již zmíněnou jednotu práv a povinností v závazkovém vztahu.

Závazky, u nichž jsou práva a povinnosti mezi stranami rozloženy rovnoměrně, se nazývají synallagmatické. U těchto závazků mají všechny strany práva i povinnosti a v určitých situacích realizace závazku se stávají věřiteli či dlužníky.

Příklad: Závazek z titulu kupní smlouvy je synallagmatický, neboť prodávající má povinnost převést vlastnické právo k věci na kupujícího, ale má také právo na zaplacení kupní ceny. Naproti tomu kupující má právo na získání vlastnického práva k věci, ale má povinnost zaplatit kupní cenu. Jestliže prodávající nesplní svůj závazek předat předmět koupě, stává se dlužníkem. Pokud ovšem předá předmět koupě, ale kupující nezplatí, stává se věřitelem z titulu nezaplacené kupní ceny.

Závazky, u nichž jsou práva a povinnosti nerovnoměrně rozloženy mezi strany, jsou závazky asynallagmatické. U těchto závazků má jedna strana určité relativní právo, jemuž odpovídá povinnost či povinnosti druhé strany. V tomto typu právního poměru je jasné, kdo je věřitel a kdo je dlužník.

Příklad: Závazek z titulu smlouvy o zápůjčce peněz je typickým asynallagmatickým závazkem, neboť vzniká okamžikem předání peněz dlužníku, a proto má věřitel pouze právo na vrácení peněz (eventuálně s úroky, jsou-li sjednány) a dlužník má povinnost vrátit peníze. Podobný charakter má kupř. závazek z titulu náhrady škody či vrácení bezdůvodného obohacení (tzn. z deliktu).

Pojem plnění představuje stěžejní předmět závazkového vztahu, a to nejen v právním, ale i v ekonomickém (faktickém) ohledu. NOZ v § 1722 výslovně stanoví, že plnění, které je předmětem závazku, musí být **majetkové povahy** a odpovídat zájmu věřitele, i když tento zájem není jen majetkový. Majetkovou povahu plnění je třeba vykládat v kontextu pojmu majetek vymezeného v ustanovení § 495 NOZ jako souhrn všeho, co k osobě patří. Závazky tedy představují způsob, jakým lze právně relevantně a závazně nakládat (disponovat) se svým majetkem. Do majetku osoby náleží jak hmotné věci, tak i věci nehmotné (také určitá subjektivní práva), stejně tak ale třeba pohledávky (aktiva). Všechny tyto předměty tak mohou představovat plnění ze závazkového vztahu, navíc může plnění spočívat i v provedení určité činnosti nebo práce, která má penězi ocenitelnou hodnotu, a tedy i majetkovou povahu (např. vytvoření díla, provedení opravy věci apod.). Majetkovou povahu mají tedy v tomto smyslu jak závazky občanskoprávní (např. zápůjčka), obchodněprávní (např. komisionářská smlouva, bankovní akreditiv), pracovněprávní (např. pracovní poměr). Nicméně po sjednocení režimu občanskoprávních a obchodních závazků v právní úpravě občanského zákoníku již toto klasické dělení poněkud ztrácí na důležitosti.

2. Důvody vzniku závazků

Již od římského práva se traduje, že závazky vznikají ze smlouvy (ex contractu), z protiprávního činu (ex delicto), nebo z jiné právní skutečnosti (ex varii figuris), která je k tomu podle právního řádu způsobilá. Toto rozdělení důvodů vzniku závazkových

vztahů přijímá i nový občanský zákoník, přičemž primárně si všímá závazků vznikajících ze smluv.[2]

V této souvislosti je třeba připomenout, že NOZ se snaží důsledně odlišovat pojmy „smlouva“ a „dohoda“. Zatímco dohodou je možno závazky měnit či případně též rušit, zřizovat se mohou pouze smlouvou. Za smlouvy se považují buď ta právní jednání, která jako smlouvu pojmenovává přímo NOZ, dále též taková právní jednání, která jako smlouvu pojmenovává jiný zákon (tzv. smlouvy pojmenované či typové), a konečně také smlouvy nepojmenované (inominátní či netypové), které si mohou strany libovolně mezi sebou ujednat bez ohledu na to, zda zákon možnost takového ujednání předvídá.

Deliktem rozumíme takové porušení práva, s nímž zákon spojuje nějakou sankci, tedy nepříznivý právní následek. V soukromém právu mezi delikty tradičně patří způsobení majetkové újmy čili škody (sankcí je pak povinnost k její náhradě) a nemajetkové újmy. Po sjednocení obchodních a občanskoprávních závazkového režimu nelze zapomenout na delikt nekalé soutěže (§ 2976 a násl. NOZ).

Do třetí, takřkajíc sběrné kategorie závazků vznikajících z různých právních důvodů (skutečností), které jsou k tomu podle právního řádu způsobilé, můžeme tradičně zařadit zejm. rozhodnutí soudu nebo kupř. zpracování cizí věci. NOZ do této skupiny řadí také bezdůvodné obohacení. Pro závazky z deliktu i pro závazky vznikající z jiných právních důvodů platí, že použijí přiměřeně i na závazky vznikající na základě jiných právních skutečností (§ 1723).

3. Obsah závazků

Obsahem právního vztahu jsou vždy subjektivní práva a povinnosti osob u závazkových právních vztahů (závazků) tomu není jinak. NOZ, stejně jako tak činil dříve starý občanský zákoník z roku 1964, výslovně definuje typologii povinností, které mohou ze závazku smluvním stranám vyplývat. Ze závazku je dlužník povinen:

- a) něco dát (dare),
- b) něco konat (facere),
- c) něčeho se zdržet (omittere)
- d) nebo něco strpět (pati).

Subjektivní povinnosti vyplývající ze závazku odpovídá právo věřitele požadovat její splnění (tzv. pohledávka). Principem výstavby obsahu závazku je tedy jednota práva a povinnosti, resp. jejich vzájemné sepětí spočívající v tom, že pokud má jedna osoba právo na určité plnění, má jiná osoba povinnost toto plnění (aktivní či pasívní) poskytnout.

Závazky jsou z hlediska svého obsahu ovládány principem smluvní volnosti (dohody), což znamená, že závazek nelze změnit bez ujednání věřitele a dlužníka, ledaže zákon stanoví jinak (§ 1790 NOZ). Až na zákonné výjimky je tedy vyloučeno, aby byl obsah závazku měněn jednostranným právním jednáním některé ze

smluvních stran; to se však netýká zániku závazku (kupř. jednostranným započtením, výpovědí, odstoupením atd.).

Poměrně podstatné je dělení závazků z hlediska vyjádření jejich **právního důvodu** (tzn. kauzy), což je úzce spojeno s problémem dokazování tohoto právního důvodu. Abstraktní závazky jsou ty, které nemají vyjádřenu kauzu, naproti tomu závazky kauzální (konkrétní) ji v sobě vyjádřenu mají. Obecně platí, že vzniku a trvání závazku nebrání, není-li vyjádřen právní důvod, na jehož základě má dlužník povinnost plnit; věřitel je však povinen **prokázat důvod závazku**. Naproti tomu, jedná-li se o závazek z cenného papíru, věřitel důvod závazku **neprokazuje**, ledaže to zákon zvlášť stanoví (§ 1791 odst. 2 NOZ).

NOZ upravuje i způsob **náhradního určení úplaty** za plnění pro úplatné smlouvy. I tam, kde je cena (úplata) základní náležitostí určitého smluvního typu, je možné absenci či neurčitost ujednání o ní nahradit tzv. cenou obvyklou, tedy úplata byla ujednána ve výši obvyklé v době a v místě uzavření smlouvy. Nepodaří-li se takto výši úplaty určit, určí ji soud s přihlédnutím k obsahu smlouvy, povaze plnění a zvyklostem. Byla-li úplata ujednána v rozporu s právními předpisy o cenách, platí za ujednanou ta, která je podle těchto předpisů přípustná. V tomto ohledu dřívější předpisy (občanský zákoník z roku 1964) zakládaly částečnou relativní neplatnost takového ujednání.

Následující dva instituty jsou spojeny s vyrovnávací funkcí soukromého práva a chrání tak určitou spravedlnost uspořádání práv a povinností mezi stranami (srv. k tomu výklad také k zákazu zneužití práva). **Společně mají to, že nesvědčí podnikateli, jedná-li při výkonu své podnikatelské činnosti**. Jde o neúměrné zkrácení a lichvu.

Neúměrné zkrácení (*laesio enormis*) spočívá v tom, že zavází-li se strany k vzájemnému plnění a je-li plnění jedné ze stran v **hrubém nepoměru** k tomu, co poskytla druhá strana, může zkrácená strana požadovat zrušení smlouvy a navrácení všeho do původního stavu, ledaže jí druhá strana doplní, oč byla zkrácena, se zřetelem k ceně obvyklé v době a místě uzavření smlouvy. To neplatí, pokud se nepoměr vzájemných plnění zakládá na skutečnosti, o které druhá strana nevěděla ani vědět nemusela (§ 1793 NOZ). Účelem neúměrného zkrácení je tedy primárně zamezit situacím, kdy protiplnění jedné ze stran není dostatečně hodnotné vůči poskytnutému protiplnění (zejména peněžní úplatě), a smluvní strana poskytující toto méně hodnotné plnění o tom musela vědět. Tento ochranný mechanismus však nemá místo při obchodech na komoditní burze, při obchodu s investičním nástrojem podle jiného zákona, v dražbě či způsobem postaveným veřejné dražbě naroveň, ani pro případ sázky nebo hry, anebo při narovnání nebo novaci, pokud byly **pocitivě** učiněny.

Na první pohled by se zdálo, že se jedná vyjma uvedených případů logických výjimek o jednoznačnou ochranu smluvní strany před vypočítavým jednáním druhé smluvní strany. Nicméně neúměrné zkrácení má svá četná úskalí, která se skrývají v ustanovení § 1794 NOZ a která jeho užití značně limitují. V první řadě je zde časový limit představovaný **prekluzivní lhůtou** jednoho roku ode dne uzavření smlouvy, jejímž marným uplynutím právo z neúměrného zkrácení **zaniká**. Dalšími omezeními jsou situace, kdy důvod nepoměru vzájemných plnění vyplývá ze

zvláštního vztahu mezi stranami, zejména pokud zkrácená strana měla úmysl plnit zčásti za úplatu a zčásti bezúplatně, nebo jestliže již nelze výši zkrácení zjistit (§ 1794 NOZ). Stejně tak neúměrné zkrácení nemá místo tam, kde se zkrácená strana výslovně tohoto práva vzdá a prohlásí, že plnění přijímá za mimořádnou cenu ze zvláštní obliby, anebo souhlasila-li s neúměrnou cenou, ač jí skutečná cena plnění byla nebo musela být známa. To znamená, že prakticky je třeba při uplatnění práva z neúměrného zkrácení musí zkrácená strana minimálně tvrdit, že s cenou nesouhlasila a ani jí skutečná cena plnění nebyla a nemohla být známa. Při sjednávání smluv je třeba dát pozor na různé vylučující doložky. Při sjednávání smluv je třeba dát pozor na různé vylučující doložky či prohlášení, která mohou dopad neúměrného zkrácení vyloučit.

Oproti neúměrnému zkrácení představuje lichva institut, který byl přítomný v našem právním řádu i před zavedením NOZ, jenže nebyl výslovně definován právními předpisy soukromého práva, jen byl obsažen v trestním zákoníku. I zde je základním pojmovým znakem tohoto institutu „hrubý nepoměr“ mezi vzájemným plněním stran. NOZ zavádí skutkovou podstatu lichvy, která stíhá **neplatností** takovou smlouvu, při jejímž uzavírání někdo zneužije tísně, nezkušenosti, rozumové slabosti, rozrušení nebo lehkomyšlnosti druhé strany a dá sobě nebo jinému slíbit či poskytnout plnění, jehož majetková hodnota je k vzájemnému plnění v hrubém nepoměru. Současná právní úprava lichvy v NOZ tedy do značné míry odpovídá vymezení trestného činu lichvy v trestním zákoníku.[7] V těchto případech lze uvažovat o tom, že neplatnost by měla ve většině případů absolutní charakter (srv. k tomu § 588 NOZ).

Kap. 2.

SMLOUVA A KONTRAKTACE

Podle NOZ platí, že smlouvou projevují strany vůli zříditi mezi sebou závazek a řídit se obsahem smlouvy (§ 1724 odst. 1). V tom se odráží zejména princip autonomie vůle, na němž je založeno svým způsobem celé soukromé právo. Smluvní mechanismus tedy představuje kromě legislativy další nástroj, kterým je možno subjektům ukládat právní povinnosti na základě principu autonomie vůle (tzv. autonomní normotvorba). V prostředí smluvního práva se tak však může stát pouze na základě souhlasu subjektu projeveného takovým způsobem, aby z něho bylo možno dovodit vůli být takovou povinností vázán a nést v případě jejího nesplnění právní následky. Ustanovení o smlouvách se použijí přiměřeně i na projev vůle, kterým se jedna osoba obrací na osoby jiné, ledaže to vylučuje povaha projevu vůle nebo zákon (§ 1724).

Smlouva je uzavřena, jakmile si strany ujednaly její obsah. V mezích právního řádu je stranám ponecháno na vůli svobodně si smlouvu ujednat a určit její obsah (§ 1725). NOZ se všemi prostředky snaží chránit takové právní jednání stran, které není v rozporu s právem (tzv. lege artis) a je z něho patrné, že strany chtějí mezi sebou zříditi závazek, nicméně opomněly při svém jednání dohodnout určitou náležitost, kterou vyžaduje zákon či okolnosti jednání stran. Taková smlouva pak může být považována za platně uzavřenou, i když si chybějící náležitost strany dodatečně neujednají. Pokud však některá ze stran při uzavírání smlouvy dala najevo, že dosažení shody o této náležitosti je nezbytné pro uzavření smlouvy, pak se má za to, že smlouva uzavřena nebyla (§ 1726).

NOZ řeší i poměrně v praxi časté situace, kdy strany spolu v jeden okamžik uzavírají vícero smluv, které mohou být někdy (jsou-li uzavírány písemně) i na téže listině. Zásadně platí, že každá taková smlouva se posuzuje samostatně. Plyne-li však z povahy několika smluv nebo z jejich účelu známého stranám při uzavření smlouvy, že jsou na sobě závislé, je vznik každé z nich podmínkou vzniku ostatních smluv. NOZ v tomto ohledu zakládá specifický důvod zániku závazku, a to pro případ, že některá z těchto smluv není splněna, má toto nesplnění za následek i zrušení ostatních závislých smluv, a to s obdobnými právními účinky (§ 1727).

Ze zásady autonomie vůle vyplývá, že nikdo nesmí být nucen uzavřít smlouvu a není tak odpovědný za to, že smlouvu neuzavře, a to ani poté, co proběhnou určitá předmluvní jednání. NOZ však na druhé straně v duchu zásady ochrany dobré víry posiluje ochranu té strany, která jednala v důvěře v to, že smluvní partner chce smlouvu uzavřít. Jestliže tedy smluvní strana zahájí nebo v takovém jednání pokračuje, aniž má úmysl smlouvu uzavřít (tzn. jedná nikoliv vážně, pouze takříkajíc „naoko“), pak může za určitých okolností odpovídat za škodu způsobenou druhé straně, která důvěřovala ve vážnost jejího jednání.

Důvěra mezi smluvními partnery má být posilována především vzájemnou informovaností. Při jednání o uzavření smlouvy si smluvní strany vzájemně sdělí všechny skutkové a právní okolnosti, o nichž ví nebo vědět musí, tak, aby se každá

ze stran mohla přesvědčit o možnosti uzavřít platnou smlouvu a aby byl každé ze stran zřejmý její zájem smlouvu uzavřít (§ 1728). Na druhé straně ale žádná ze stran nesmí takové informace o druhé straně zneužít, jsou-li to informace důvěrné či způsobilé některou ze stran poškodit (§ 1730).

Příklad: Smluvní partner může požadovat, aby protistrana předložila potvrzení banky o tom, že má na účtu dostatečné množství prostředků k úhradě smluvního plnění, příp. v rámci smluvních jednání požadovat jinou jistotu (tzn. důkaz solventnosti protistrany).

NOZ zavádí nově tradiční institut předsmluvní odpovědnosti (*culpa in contrahendo*), který zakládá povinnost strany jednající nepoctivě k náhradě škody. Dospějí-li strany při jednání o smlouvě tak daleko, že se uzavření smlouvy jeví jako vysoce pravděpodobné, jedná nepoctivě ta strana, která přes důvodné očekávání druhé strany v uzavření smlouvy jednání o uzavření smlouvy ukončí, aniž pro to má spravedlivý důvod. Tyto mechanismy kladou větší nároky na rozmysl stran při uzavírání smluv a zároveň představují konkrétní nástroje ochrany poctivosti a důvěry.

1. Průběh kontraktace (uzavírání smlouvy)

NOZ upravuje v ustanoveních § 1731 - § 1745 **obecná pravidla uzavírání smluv** (tzn. kontraktace). Důležité je si uvědomit, že tato pravidla jsou pouze podpůrná (dispozitivní) a uplatní se pouze tehdy, pokud z ujednání mezi stranami, zvyklostí či praxe, kterou mezi sebou strany zavedly, nevyplývá jiný postup (viz k tomu obecné vymezení následků právního jednání - § 545 NOZ).

1. Nabídka na uzavření smlouvy

Z návrhu na uzavření smlouvy (dále jen „nabídka“ či oferta) musí být zřejmé, že ten, kdo jej činí (tzv. oferent), má úmysl uzavřít určitou smlouvu s osobou, vůči níž nabídku činí (tzv. oblát). Důležité je poznat, zda se vůbec v daném případě nějakého úkonu jedná o nabídku na uzavření smlouvy, anebo o nějakou formu nezávazné předsmluvní či úplně mimosmluvní komunikace. V případě, že se nejedná o nabídku, ale obsahově jde o slib k plnění, může se jednat o tzv. veřejný příslib, anebo pouhou výzvu k podání nabídek (§ 1733 NOZ).

Proto NOZ upravuje náležitosti nabídky, která musí obsahovat podstatné náležitosti smlouvy tak, aby smlouva mohla být uzavřena jeho jednoduchým a nepodmíněným přijetím, a pokud z něho plyne vůle navrhovatele být smlouvou vázán, bude-li nabídka přijata. Nově NOZ upravuje častou běžnou obchodní podnikatelskou praxi, kdy je určité zboží či služba inzerována formou reklamy (např. cedule umístěné v provozovně podnikatele s uvedením ceny zboží nebo služby), v katalogu nebo vystavením zboží za výlohou obchodu představuje nabídku, která není závazná pouze za předpokladu, že dojde k vyčerpání zásob či ztráty schopnosti k plnění. V těchto případech se tak spotřebitel dostává do role obláta (tzn. toho, komu je adresována závazná nabídka), a je na něm, zda nabídku akceptuje za nabízenou cenu. Má tedy právo požadovat poskytnutí takto nabízeného plnění za uvedenou cenu, ledaže nastane situace zákonem předvídané výjimky z tohoto pravidla.

Nabídka představuje jednostranné právní jednání a jako taková může mít tyto formy:

2. Ústní nabídka (§ 1734)

Má-li nabídka ústní formu, pak musí být přijata **bezodkladně**, ledaže něco jiného plyne z jejího obsahu nebo z okolností, za nichž se stala. Standardně tedy ústně učiněná nabídka, příp. její písemná verze může obsahovat **lhůtu k přijetí**, ale pokud ani z okolností není taková lhůta odvoditelná, pak by měla být přijata bezodkladně, tedy buď při samotném jednání, anebo v krátkém časovém sledu po něm.p

3. Písemná nabídka (§ 1735)

Pro písemnou nabídku učiněnou vůči přítomné osobě platí obdobně to, co pro nabídku učiněnou v ústní formě. Je-li nabídka učiněna v písemné formě vůči **nepřítomné osobě**, musí být přijata ve lhůtě uvedené v nabídce. Není-li lhůta uvedena, lze nabídku přijmout v době přiměřené povaze navrhované smlouvy a rychlosti prostředků, jež navrhovatel použil pro zaslání nabídky.

4. Konkludentní nabídka (tzn. nabídka učiněná jinak než slovy)

O přijetí tohoto druhu nabídky NOZ nic konkrétního nestanoví, nicméně i tyto nabídky jsou v běžném životě časté. Jedná se kupř. o nabídky k drobným darům nebo koupím, eventuálně jiné nabídky vyplývající z kontextu běžného ekonomického styku, nestanoví-li zákon písemnou formu takových smluv. Přesto lze usuzovat, že se pro konkludentní nabídku uplatní analogicky to, co zákon stanoví pro nabídku ústní v přítomnosti obláta.

Odvolatelnost nabídky je upravena tak, že nabídka je **neodvolatelná**, je-li to v ní výslovně vyjádřeno, anebo dohodnou-li se tak strany. Nabídka je rovněž **neodvolatelná**, plyne-li to z jednání stran o uzavření smlouvy, z jejich předchozího obchodního styku, anebo ze zvyklostí. Z toho je patrné, že odvolatelnost nabídky záleží ve složitějším posouzení okolností právního jednání, nikoliv pouze v samotném jazykovém vyjádření tohoto úkonu. Nabídku lze ovšem odvolat pouze do té doby, než odvolání dojde druhé straně dříve, než ta odeslala přijetí nabídky (odvolatelná nabídka). Jinak lze nabídku odvolat pouze tehdy, pokud zrušovací projev dojde druhé straně před doručením nabídky nebo alespoň současně s ním (neodvolatelná nabídka). Nabídku nelze odvolat, pokud je v ní vyjádřena neodvolatelnost (§ 1738 odst. 2 NOZ).

Odmítnutí nabídky může být dáno buď jejím nepřijetím ve stanovené či přiměřené lhůtě, anebo výslovným odmítnutím, příp. novou proti-nabídkou. V takovém případě nabídka zaniká bez náhrady, eventuálně je nahrazeno novou nabídkou (§ 1740 odst. 2 NOZ). Nová (proti) nabídka se obvykle týká téhož předmětu právního jednání, ale obsahuje určité dodatky, výhrady, omezení nebo jiné **obsahové** změny. Pokud jsou změny nabídky pouze formulačního charakteru a nemění nic na náležitostech nabídky zejména vzhledem k vymezení nutných náležitostí toho kterého typu právního jednání, pak se jedná naopak v zásadě o přijetí nabídky. Navrhovatel může přijetí nabídky s dodatkem nebo odchylkou předem vyloučit již v nabídce nebo jiným způsobem, který nezbuzuje pochybnost.

5. Přijetí nabídky (tzv. akceptace)

Akceptace (přijetí) nabídky spočívá v tom, že oblát projeví s jejím obsahem včas vůči navrhovateli souhlas. Důležité je, že mlčení nebo nečinnost samy o sobě přijetím nejsou (§ 1740 odst. 1 NOZ). To ovšem nemusí platit tehdy, pokud s mlčením smluvní strany spojuje určitý následek kupř. rámcová smlouva či obchodní podmínky jedné ze stran, které mezi nimi byly již dříve akceptovány. To potvrzuje i aktuální judikatura Nejvyššího soudu ČR.[3] Při nabídce určené více osobám je smlouva uzavřena, přijmou-li nabídku **všechny tyto osoby**, pokud z jejího obsahu vyplývá úmysl navrhovatele, aby se stranou smlouvy staly všechny osoby, jimž je nabídka určena, anebo lze-li takový úmysl rozumně předpokládat z okolností, za nichž byla nabídka učiněna. Akceptaci nabídky je možno odvolat, resp. zrušit, ale pouze tak, že zrušení nabídky dojde oferentovi nejpozději **zároveň s jejím přijetím**. V konkurenci přijetí a odmítnutí nabídky tedy dostává přednost odmítnutí, ale nejpozději se tak děje v okamžiku setkání obou projevů vůle. Podstatné je, aby oblát nebyl ještě ve stavu oprávněné důvěry v to, že přijetí nabídky je účinné.

Příklad: Jestliže by nabídka k uzavření kupní smlouvy zněla tak, že předmětem koupě je 10 ks židlí typu XY, dekor mahagon za 1500 Kč za kus, přičemž přijetí nabídky by znělo tak, že oblát přijímá nabídku 8 ks židlí typu XY, dekor olše v ceně 1500 Kč za kus, jednalo by se o novou nabídku, kterou by musel původní oferent přijmout, aby byla kupní smlouva uzavřena. Pokud by však přijetí nabídky znělo tak, že oblát kupuje 10 ks židlí typu XY, dekor mahagon v celkové ceně 15 000 Kč, nic se na původní nabídce obsahově nemění, takže se jedná o platné přijetí nabídky, nebyly-li ovšem dodatky či odchylky vyloučeny v nabídce či kupř. v obchodních podmínkách oferenta.

Je-li nabídka přijata **pozdě**, má i pozdní přijetí nabídky účinky včasného přijetí, pokud navrhovatel bez zbytečného odkladu alespoň ústně **vyrozumí** obláta, že přijetí považuje za včasné, nebo se začne chovat ve shodě s nabídkou. Plyne-li z písemnosti, která vyjadřuje přijetí nabídky, že byla odeslána za takových okolností, že by došla navrhovateli včas, kdyby její přeprava probíhala obvyklým způsobem, má pozdní přijetí účinky včasného přijetí, ledaže navrhovatel bez odkladu vyrozumí alespoň ústně osobu, které byla nabídka určena, že považuje nabídku za zaniklou. Taková situace může nastat v dnešní době zejména při selhání prostředků elektronické komunikace (e-mail, krátké textové zprávy, systém datových schránek), od nichž očekáváme doručení zprávy ve velmi krátkých časových intervalech, a tomu přizpůsobujeme své chování.

S přihlédnutím k obsahu nabídky nebo k praxi, kterou strany mezi sebou zavedly, nebo je-li to obvyklé, může oblát nabídku přijmout tak, že se podle ní zachová (tzn. **konkludentně**), zejména poskytne-li nebo přijme-li plnění. Přijetí nabídky je účinné v okamžiku, kdy k jednání došlo, došlo-li k němu včas (§ 1744 NOZ).

6. Vznik smlouvy

Smlouva je uzavřena okamžikem, kdy **přijetí nabídky nabývá účinnosti**. Tímto okamžikem dochází k setkání obou dílčích právních jednání (tzn. nabídky a jejího přijetí), a tímto setkáním vzniká dvou či vícestranná smlouva. Se vznikem smlouvy mezi stranami vzniká závazkové právní pouto, které představuje určitou síť obvykle vzájemných práv a povinností, která nejsou o nic méně závazná a vynutitelná než práva a povinnosti vyplývají z právních předpisů či rozhodnutí orgánů veřejné moci.

Je proto zapotřebí vnímat, že pokud je osoba smluvně vázána, představuje tento závazek součást jejích práv a povinností vůči ostatním osobám. Podle okolností pak může představovat buď určité **aktivum** (osoba má právo na určité plnění), anebo **pasivum** (osoba je povinna poskytnout určité plnění jiné osobě). Smluvní závazek proto svým významem spadá do definice jmění jako všeho, co k osobě patří.

2. Obsah smlouvy

Pro obsah smluv, jejichž základní náležitosti jsou upraveny v zákoně (tzv. typové či pojmenované smlouvy), platí, že zákonná ustanovení upravující jednotlivé typy smluv se použijí na smlouvy, jejichž obsah zahrnuje podstatné náležitosti smlouvy stanovené v základním ustanovení pro každou z těchto smluv.

Jak již bylo řečeno, závazkové právo ovládá zásada smluvní volnosti (autonomie vůle), z níž mj. vyplývá, že smluvní strany mohou jednat uzavřít smlouvu, která obsahuje náležitosti různých smluvních typů upravených v zákoně (**tzv. smíšená smlouva**). Strany mohou uzavřít i takovou smlouvu, která není zvláště jako typ smlouvy upravena. V takovém případě se jedná o tzv. **inominátní** (netypovou, nepojmenovanou) smlouvu. Pak se uplatní zásada použití analogické právní úpravy – na řešení otázek vznikajících z této smlouvy se uplatní právní úprava takového závazkového vztahu, který je svou povahou a účelem nejbližší (§ 10 NOZ). V praxi se jedná o dosti časté situace, které vyžadují značné právní vědomí smluvních stran, neboť inomínátní kontrakt může být některou smluvní stranou volen za účelem obejítí zákonné úpravy některého z obdobných pojmenovaných kontraktů, anebo čistě z praktických důvodů spočívajících ve společensko-ekonomických potřebách smluvních stran.

Příklad: Smlouva o úschově peněz u advokáta či notáře je smlouvou pojmenovanou (typovou), neboť její základní náležitosti jsou upraveny v ustanoveních § 2402 a násl. NOZ. Pokud však smluvní strany uzavřou tzv. svěřeneckou smlouvu, která není výslovně upravena v NOZ ani v jiném zákoně, jedná se o smlouvu netypovou (inominátní), která se svým obsahem podpůrně ve věcech výslovně neupravených smluvními stranami bude řídit právní úpravou smlouvy o úschově.

NOZ dále stanoví některá podpůrná pravidla pro určení obsahu smlouvy, která řeší nejčastější situace ekonomického života:

- Je-li smlouva bezúplatná, má se za to, že se dlužník chtěl zavázat spíše méně než více (§ 1747 NOZ).
- Má se za to, že ujednání, že určitá část obsahu smlouvy bude mezi stranami ujednána dodatečně, je podmínkou účinnosti uzavřené smlouvy (§ 1748 NOZ).
- Určitou náležitost smlouvy může určit třetí osoba (kupř. znalec z určitého oboru) nebo soud. Neurčí-li třetí osoba náležitost smlouvy v přiměřené lhůtě nebo odmítne-li ji určit, může kterákoli strana navrhnout, aby tuto náležitost určil soud. Nenavrhne-li oprávněná strana doplnění obsahu smlouvy v ujednané lhůtě, jinak do jednoho roku od uzavření smlouvy, má se za to, že se smlouva od počátku **ruší**.
- Při určení náležitosti se přihledne k účelu, který smlouva zřejmě sleduje, k okolnostem, za nichž byla smlouva uzavírána, jakož i k tomu, aby byly práva a povinnosti stran poctivě uspořádány.

- Strany se dopředu nemohou platně vzdát námitek vůči platnosti smlouvy (§ 1755 NOZ).

Pro určení obsahu většiny smluv užívaných v podnikatelském styku jsou velmi významné tzv. **obchodní podmínky**. Obchodní podmínky představují určitou zaužívanou obchodní praxi smluvní strany převedenou do pravidel, která jsou včleňována do smlouvy určitou doložkou, tedy ustanovením smlouvy, které obsahuje odkaz na tento dokument. Podmínkou je, že obchodní podmínky musejí být připojeny k nabídce (či smlouvě samotné) nebo musejí být stranám jinak známy. Samotná smlouva pak může mít poměrně stručnou či dokonce formulářovou podobu, avšak její obsah je dotvářen obchodními podmínkami. Odchylná ujednání ve smlouvě mají před zněním obchodních podmínek přednost.

Odkáží-li strany v nabídce i v přijetí nabídky na obchodní podmínky, které si odporují, je smlouva přesto uzavřena s obsahem určeným v tom rozsahu, v jakém obchodní podmínky nejsou v rozporu; to platí i v případě, že to obchodní podmínky vylučují. Vyloučí-li to některá ze stran nejpozději bez zbytečného odkladu po výměně projevů vůle, smlouva uzavřena není. Při uzavření smlouvy mezi podnikateli lze část obsahu smlouvy určit i pouhým odkazem na obchodní podmínky vypracované odbornými nebo zájmovými organizacemi. Toto je běžné zejména v mezinárodním obchodu, kde se používají tzv. INCOTERMS.

Příklad: Jestliže občan uzavře smlouvu o účtu (§ 2662 NOZ), je obvyklé, že její část bude tvořeno odkazem na obchodní podmínky upravující základní pravidla k vedení příslušného typu účtu (platební účet, spořicí účet apod.). Samotná smlouva bude zpravidla obsahovat pouze identifikační údaje stran a základní náležitosti vyžadované zákonem.

NOZ posiluje podstatným způsobem ochranu smluvní strany, která uzavřela smlouvu na základě nabídky obsahující odkaz na obchodní podmínky a vzhledem k běžné kontraktační praxi byla v určitém legitimním očekávání stran jejich obsahu. Ustanovení obchodních podmínek, které druhá strana nemohla rozumně očekávat, je neúčinné, nepřijala-li je tato strana **výslovně**; k opačnému ujednání se nepřihlíží. Zda se jedná o takové ustanovení, se posoudí nejen vzhledem k jeho obsahu, ale i ke způsobu jeho vyjádření (§ 1753 NOZ). Toto ustanovení má zjevně kogentní povahu (k opačným ujednáním se nepřihlíží, resp. jsou neúčinná)[4] a proto smluvní strana v obchodních podmínkách ani ve smlouvě nemůže dopad této ochranné klauzule platně vyloučit.

Zvláštním případem obchodních podmínek jsou tzv. **vykládací pravidla**. Jedná se v podstatě o zobecněné obchodní praktiky, které byly často na mezinárodní úrovni upraveny pro potřeby uzavírání obchodních kontraktů. Takové výkladové pravidlo je obvykle reprezentováno určitou zkratkou, která se pak používá v samotných smlouvách. Použijí-li strany ve smlouvě doložku upravenou v užívaných vykládacích pravidlech, má se za to, že touto doložkou zamýšlely vyvolat právní účinky stanovené vykládacími pravidly, na něž se ve smlouvě odvolaly, popřípadě těmi vykládacími pravidly, která se s přihlédnutím k povaze smlouvy obvykle používají (§ 1754 NOZ). Jak však NOZ výslovně připouští, jejich význam však není omezen jen na podnikatelské vztahy. Pokud se však podnikatel chce vůči spotřebiteli dovolávat významu doložky upravené v takových vykládacích pravidlech, musí prokázat, že byl význam této doložky spotřebiteli znám.

Příklad: V mezinárodním obchodě jsou tradičně užívány vykládací pravidla vypracovaná Mezinárodní obchodní komorou, tzv. International Commercial Terms (zkr. INCOTERMS). Jednotlivé doložky mají definované zkratky, které se užívají ve smlouvách v této podobě (např. DDP značí Delivered Duty Paid, tedy dodáno po zaplacení cla, doložka EXW značí dodání zboží tzv. ze závodu dodavatele apod.). Jakkoliv jsou tyto doložky určeny pro mezinárodní obchod, v případě výslovného odkazu ve smlouvě jich lze užít i ve vnitrostátní kontraktaci. Jejich užití ve vztahu se spotřebitelem je však limitováno režimem spotřebitelských smluv, tak i důkazním břemenem tížícím obchodníka, že použití takové doložky bylo spotřebiteli známo.

3. Forma smlouvy

Jak již bylo objasněno výše u problematiky procesu uzavírání smlouvy, smlouva může být uzavřena v zásadě třemi formami, které se liší mírou formálního vyjádření projevu vůle. Platí, že smluvní autonomie je ovládána zásadou bezformálnosti, tedy nestanoví-li zákon výslovně určitou formu, pak platí, že lze smlouvu uzavřít jakoukoliv formou. Přitom lze v podrobnostech odkázat na výklad k ustanovením § 559 a násl. NOZ k formám právního jednání:

- **Konkludentně** (tzn. jinak než slovy). Není-li smlouva uzavřena slovy, musí být z okolností zřejmá vůle stran ujednat její náležitosti; přitom se přihlédne nejen k chování stran, ale i k vydaným ceníkům, veřejným nabídkám a jiným dokladům.
- **Ústně** (Ústní podoba představuje nejčastěji situaci, kdy se smlouva dohoduje mezi přítomnými účastníky, ale zahrnuje různé formy ústní komunikace na dálku, které ovšem neumožňují samy o sobě zaznamenání informací na trvalý nosič (tzn. i domluvu telefonicky).
- **Písemně** (NOZ rozlišuje několik druhů písemné formy právního jednání, a to v následujících podobách (srv. k tomu § 3026 odst. 1 NOZ):
 - Listinná (zvláštním případem je situace, kdy smlouva musí být zaznamenána **na téže listině** (zejm. v případě smluv, jimiž se převádí věcná práva k nemovitostem)
 - Elektronická (např. e-mailem, přípisem do datové schránky, problematickým případem je textová zpráva)
 - Kvalifikovaná (tzn. notářský zápis či rozhodnutí orgánu veřejné moci o schválení smíru či jiného projevu vůle, jehož povaha to nevyklučuje - § 3026 odst. 2 NOZ)

Zatímco písemná forma již sama o sobě skýtá možnost uzavření smlouvy dokázat listinou či jinou obdobou písemné formy smlouvy (elektronickou písemností), ústní a konkludentní forma smlouvy má **důkazní funkci** velmi sníženou. Je na smluvních stranách, aby si zvolily formu smlouvy tak, aby v případě sporu unesly důkazní břemeno a prokázaly, co bylo jejím obsahem. Proto NOZ předpokládá, že smlouvy uzavřené konkludentně a ústně mohou být smluvními stranami dodatečně potvrzeny písemně. Tím se nijak nenahrazuje původní forma uzavření smlouvy, nýbrž se pouze potvrzuje obsah ujednání mezi stranami. Pro smluvní styk, jehož jednou stranou je podnikatel, NOZ stanoví výslovně, že v případě nepodstatných odchylek mezi obsahem potvrzení a obsahem původního smluvního ujednání platí to, co si strany potvrdily písemně.

Následky **nedodržení formy** smlouvy jsou různé (§ 582 NOZ). V případě nedodržení zákonem stanovené formy smlouvy se bude jednat o neplatnost, ale pouze tehdy, pokud nebude tato vada formy dodatečně zhojena (tzv. konvalidace). Jestliže tedy smluvní strany potvrdí později svou vůli uzavřít již dříve formálně vadně uzavřenou smlouvu, pak se na takovou smlouvu nahlíží jako na platnou od doby, kdy byla uzavřena. V případě nedodržení smluvené formy (tj. v případě, kdy zákon žádnou formu smlouvy nestanoví, ale strany si určitou formu dohodly) platí domněnka, že nechtějí smluvní strany být vázány, nebude-li tato forma dodržena. To platí i tehdy, projeví-li jedna ze stran vůli, aby smlouva byla uzavřena v písemné formě (§ 1758 NOZ). Neplatnost takové smlouvy lze namítat pouze do té doby, nebylo-li dosud plněno. To znamená, že plnění závazku může konvalidovat nedostatek zvolené formy smlouvy. V obou případech se sice může jednat o neplatnost absolutní či relativní (viz k tomu § 588 NOZ), v praxi ale půjde o absolutní neplatnost spíše v situacích nedodržení zákonem stanovené formy smlouvy (např. pro převod nemovitostí), která představovala důvod pro absolutní neplatnost i podle starého občanského zákoníku z roku 1964.

Příklad: Smluvní strany si v kupní smlouvě dohodnou, že všechny změny smlouvy mezi nimi budou prováděny formou písemných dodatků ke smlouvě. Poté ale v rámci fungujícího kontraktu dojde k mezi nimi k dohodě o změně druhu a množství zboží, které je předmětem plnění, a to pouze formou telefonické domluvy. Dodavatel zboží dodá podle telefonické domluvy a objednatel ho převezme a podle platebních podmínek zaplatí. Poté se dodavatel nemůže domáhat vrácení zboží, neboť nedostatek smluvené formy změny smlouvy byl konvalidován vzájemným plněním stran.

4. Účinky smlouvy

Je třeba znovu připomenout, že smlouva představuje právní důvod (titul, kauzu) vzniku závazku (právo a povinnosti) mezi smluvními stranami. Platí zásada, že smlouva strany zavazuje. Lze ji změnit nebo zrušit jen se souhlasem všech stran, anebo z jiných zákonných důvodů (např. odstoupení, výpověď, postoupení smlouvy atd.).

Dále je třeba rozlišit **účinnost** smlouvy od její platnosti. Často tyto pojmy splývají, ale NOZ důsledně rozlišuje, kdy je právní jednání neúčinné či kdy je neplatné. Účinnost smlouvy se může časově lišit od okamžiku, kdy smlouva nabývá platnosti, a to z několika důvodů:

Velmi podstatné pravidlo, které nutí smluvní strany ke vzájemné obezřetnosti, obsahuje § 1760 NOZ. Podle něho platí, že strana nebyla při uzavření smlouvy oprávněna nakládat s tím, co má být podle smlouvy plněno, sama o sobě neplatnost smlouvy nevyvolává. To znamená, že smluvní strany by si ve svém vlastním zájmu měly při uzavírání smlouvy prokazovat vzájemně tituly (právní důvody) nabytí práv, která jsou předmětem kontraktu.

Příklad: Pokud prodávající věci není jejím vlastníkem, neznamená to, že kupní smlouva je bez dalšího neplatná. Neplatí tedy stará římská zásada, že nikdo nemůže převést více práv, než sám má (nemo plus iuris transfere potest, quam ipse habet).

NOZ upravuje také pravidlo pro řešení situace, kdy majitel věci poskytne více osobám právo užívat tutéž věc v tutéž dobu, ať už ze zlého úmyslu (často v případě úplatných smluv), anebo z jiných důvodů. V takovém případě platí římská zásada **prior tempore potior iure** (první v čase získává právo), tedy osoba, které převodce poskytl věc k užívání nebo požívání nejdříve. Není-li nikdo takový, náleží právo osobě, s níž byla uzavřena smlouva, která nabyla účinnosti jako první.

5. Změna okolností

Zásada změny okolností (clausus rebus sic stantibus) je jedním ze základních principů nejen hmotného práva. Je úzce spojena s principy spravedlnosti a právní jistoty (legitimního očekávání). V prostředí smluvního práva tato zásada znamená stanovení okruhu situací, kdy neočekávaná změna skutečností změní původní podmínky na tolik, že může dojít k zásahu do plnění práv a povinností vyplývajících ze smlouvy.

Základní vymezení této zásady vyznívá ve prospěch principu legitimního očekávání, resp. ochrany projevené důvěry (dobré víry) smluvních stran. Změní-li se po uzavření smlouvy okolnosti do té míry, že se plnění podle smlouvy stane pro některou ze stran obtížnější, nemění to nic na její povinnosti splnit dluh.[5]

Dojde-li však ke změně okolností tak podstatné, že změna založí v právech a povinnostech stran **zvláště hrubý nepoměr** znevýhodněním jedné z nich buď **neúměrným zvýšením nákladů** plnění, anebo **neúměrným snížením hodnoty předmětu plnění**, má dotčená strana právo domáhat se vůči druhé straně obnovení jednání o smlouvě, prokáže-li, že změnu nemohla rozumně předpokládat ani ovlivnit a že skutečnost nastala až po uzavření smlouvy, anebo se dotčené straně stala až po uzavření smlouvy známou. Uplatnění tohoto práva neopravňuje dotčenou stranu, aby odložila plnění. V případě, že se smluvní strany nedohodnou v přiměřené lhůtě, může soud k návrhu kterékoli z nich rozhodnout, že závazek ze smlouvy změní obnovením rovnováhy práv a povinností stran, anebo že jej zruší ke dni a za podmínek určených v rozhodnutí. Návrhem stran soud není vázán (§ 1766 NOZ). Aktivní legitimace smluvní strany dotčené změnou okolností je omezena domněnkou subjektivní lhůty dvou měsíců.

6. Smlouva a třetí osoby

V zásadě platí, že smlouva váže pouze smluvní strany a působí tedy **inter partes** (mezi stranami). Nicméně zákon v obecné podobě umožňuje, aby smlouva měla určité účinky i vůči třetím osobám.

Smlouva může být v určitých případech uzavřena **ve prospěch třetí osoby** (§ 1767 NOZ). Má-li podle smlouvy dlužník plnit třetí osobě, může věřitel požadovat, aby jí dlužník splnil. Je však vždy otázkou zda, takové osobě vzniklo přímé právo požadovat plnění vůči povinnému ze smlouvy. Tato otázka se posuzuje podle obsahu, povahy a účelu smlouvy se posoudí, zda a kdy také třetí osoba nabyla přímé právo požadovat splnění. Má se za to, že třetí osoba takové právo nabyla, má-li být plnění hlavně k prospěchu právě jí. Námitky ze smlouvy má dlužník také proti třetí osobě. Podle § 1768 NOZ platí, že pokud odmítne-li třetí osoba právo nabyté ze smlouvy, hledí se na ni, jako by nebyla práva na plnění nabyta. Neodporuje-li to obsahu a účelu smlouvy, může věřitel plnění žádat pro sebe.

Poměrně novým případem je **smlouva o plnění třetí osoby** (§ 1769 NOZ). Ani v tomto případě však nejde o průlom do principu autonomie vůle, neboť závazek nese pouze ta smluvní strana, která přislíbila zajistit plnění třetí strany, a to sice ve dvou variantách. Buď se může jednat o tzv. přímluvu (dlužník na sebe nebere riziko, že třetí osoba nesplní věřiteli, o co má zájem), anebo může jít o převzetí rizika nesplnění třetí osobou (tzn. náhradu škody). V obou případech je tedy zavázán pouze dlužník, přičemž třetí osoba se může svobodně rozhodnout, zda plnění poskytne, či nikoliv.

7. Zvláštní způsoby uzavírání smlouvy

Od obecného procesu kontraktace, jak byl výše vysvětlen, se mohou odlišovat některé zvláštní situace uzavírání smluv, které jsou někdy navázány na specifické instituty hmotného práva.

Probíhá-li proces uzavírání smlouvy v rámci **tzv. dražby**, platí, že smlouva je uzavřena příklepem (§ 1771 NOZ). V rámci dražby probíhá kontraktace skrze tzv. licitátora, který přijímá nabídky a vybízí k jejich navyšování. Jde o to vydražit na věc za nejvyšší cenu. Dražby jsou ovšem předmětem častých spekulací a domluv mezi účastníky dražby, takže často se může stát, že dražebník nevydraží věc za adekvátní cenu. Dražbu je možné uskutečnit i elektronicky, pak se kontraktace odehrává v elektronickém prostředí internetových stránek dražebníka.[6] Dražby jsou časté při likvidaci právnických osob a jejich jmění, dále také při prodeji dědictví či při exekucích na movitý a nemovitý majetek.

Impuls k uzavření smlouvy může vzejít i od budoucího akceptanta, který chce nejprve získat přehled o situaci na trhu, resp. tedy o možných nabídkách plnění, které potřebuje získat. Může proto využít tzv. **veřejnou soutěž** o nejvhodnější nabídku, která představuje výzvu k podávání nabídek (§ 1773 NOZ). Vyhlašovatel soutěže vymezí v písemné formě alespoň obecným způsobem předmět plnění a zásady ostatního obsahu zamýšlené smlouvy, na němž trvá, a určí způsob podávání nabídek a lhůtu, do které lze nabídky podat, jakož i lhůtu pro oznámení vybrané nabídky. Obsah **podmínek soutěže** vhodným způsobem uveřejní. Vyhlašovatel vybere nejvhodnější z nabídek a oznámí její přijetí způsobem a ve lhůtě, které jsou určeny v podmínkách soutěže. Není-li v podmínkách soutěže stanoven způsob výběru nabídky, je vyhlašovatel oprávněn vybrat nabídku, která mu nejlépe vyhovuje (§ 1777

NOZ). Vyhlášovateľ však môže odmietnuť všetky predložené nabídky, vyhradil-li si to v podmíenkách súťaže.

Od predchodzej situácie je nutno odlišiť tzv. **verejnou nabídku**. Tá predstavuje jednostranné neadresované právni jednání (úkon) směřující vůči neurčitému počtu adresátů (oblátů). Navrhovateľ oznámí příjemci uzavření smlouvy bez zbytečného odkladu po přijetí veřejné nabídky. Ostatním oznámí, že neuspěli. Jestliže navrhovateľ potvrdí příjemci uzavření smlouvy později, smlouva nevznikne, odmítne-li příjemce uzavření smlouvy bez zbytečného odkladu poté, kdy mu došlo potvrzení navrhovatele o uzavření smlouvy. Splnění této oznamovací povinnosti je pro navrhovatele klíčové, protože jinak je vázán všemi přijetími veřejné nabídky, jejichž původcům vylsedeek neoznámil.

8. Smlouva o smlouvě budoucí

Jestliže smluvní strany chtějí z různých důvodů posečkat se samotným uzavřením smlouvy na předmětné plnění (převod věcného práva, poskytnutí určitého oprávnění, určitou činnost apod.), ale zároveň se chtějí vzájemně ujistit o tom, že jsou odhodlány takovou smlouvu mezi sebou uzavřít, mohou využít institut tzv. smlouvy o smlouvě budoucí (někdy nepřesně nazývané jako „před-smlouvy“), neboli **pactum de contrahendo**. Častým důvodem k využití smlouvy o smlouvě budoucí bývá zejména nedostatek finančních prostředků jedné ze stran, který chce tato smluvní strana řešit úvěrem u banky či jiné finanční instituce.

Smlouvou o smlouvě budoucí se nejméně jedna strana zavazuje uzavřít po vyzvání v ujednané lhůtě, jinak do jednoho roku, budoucí smlouvu, jejíž obsah je ujednan alespoň obecným způsobem. Z toho je patrné, že i smlouva o smlouvě budoucí představuje plnohodnotný soukromoprávní závazek a není tedy jen nějakou nezávaznou před-dohodou, od níž lze kdykoliv odstoupit, jak se často mezi lidmi mylně traduje. Mechanismus realizace tohoto závazku je takový, že zavázané straně vzniká povinnost uzavřít smlouvu (tzn. kontrakt, k němuž tato před-smlouva zavazuje) bez zbytečného odkladu poté, co jí k tomu vyzve oprávněná strana v souladu se smlouvou o smlouvě budoucí.

V případě, že na výzvu zavázaná strana odmítne uzavřít smlouvu, oprávněná strana požadovat, aby obsah budoucí smlouvy určil soud nebo osoba určená ve smlouvě (může se jednat o rozhodce, znalce apod.). Neurčí-li tato osoba obsah budoucí smlouvy v přiměřené lhůtě nebo odmítne-li jej určit, může oprávněná strana navrhnout, aby jej určil soud. Takové soudní rozhodnutí pak nahrazuje vůli smluvní strany potřebnou k uzavření smlouvy. Vodítkem pro třetí osobu či soud při určování obsahu smlouvy je **účel**, který má uzavření budoucí smlouvy zřejmě sledovat. Přitom se vychází z návrhů stran a přihlédne se k **okolnostem**, za kterých byla smlouva o smlouvě budoucí uzavřena, jakož i k tomu, aby práva a povinnosti stran byly poctivě uspořádány (§ 1787 odst. 2 NOZ).

Na druhé straně ovšem platí, že pokud oprávněná smluvní strana nevyzve zavázanou smluvní stranu ve sjednané lhůtě, resp. do jednoho roku (není-li lhůta sjednána), pak povinnost zavázané smluvní strany uzavřít smlouvu **zaniká**. V této souvislosti NOZ upravuje i další možnost, která je zvláštním případem použití zásady

změny okolností (viz k tomu kapitola 2.3.5). Změní-li se okolnosti, z nichž strany při vzniku závazku ze smlouvy o smlouvě budoucí zřejmě vycházely, do té míry, že na zavázané straně nelze **rozumně požadovat**, aby smlouvu uzavřela, povinnost uzavřít budoucí smlouvu zaniká. Neoznámí-li zavázaná strana oprávněné straně změnu okolností bez zbytečného odkladu, nahradí oprávněné straně škodu z toho vzniklou (§ 1788 odst. 2 NOZ). *Příklad: Smluvní strany uzavřely smlouvu o budoucí kupní smlouvě na pozemek a na něm stojící stavbu – rodinný domek. Budoucí kupující získal od banky příslib úvěru na financování celé transakce. Krátce poté však prodělal autonehodu, stal se invalidním a kvůli svým postižením musel posléze opustit své dobře placené zaměstnání. Jelikož se jeho úvěrová bonita zásadně změnila a nebyl by schopen získat úvěr na potřebnou sumu kupní ceny, byly naplněny podmínky pro zánik jeho povinnosti uzavřít kupní smlouvu na předmětné nemovitosti.*

9. Adhezní smlouvy

Adhezní smlouva je určitý druh kontraktu, který je typický tím, že smluvní svoboda (autonomie vůle) jedné smluvní strany je omezena více méně na projev souhlasu s nabídkou, na základě nichž smlouva vznikne.[8] Akceptant se však nemá možnost reálně podílet na vytváření smluvních pravidel, ta jsou fakticky nezměnitelně dána oferentem. Někdy mají tyto smlouvy podobu tzv. formulářových smluv, kam vyplňuje oblát pouze své identifikační údaje, příp. formou zaškrtnutí různých variant specifikuje obsah smlouvy. Často se jedná o spotřebitelské smlouvy (jedna smluvní strana jedná jako podnikatel při své podnikatelské činnosti a druhá jako nepodnikatel – spotřebitel), ale nemusí tomu tak nutně být.

Oblát je v prostředí adhezní smlouvy chráněn proti různým typům **doložek**, které odkazují na obchodní podmínky. V minulosti bylo právě těchto doložek v adhezních smlouvách zneužíváno tak, že spotřebitel obvykle nebyl obeznámen s obchodními podmínkami, příp. samotný odkaz na ně nebyl ve smlouvě (formuláři) zaznamenán čitelným písmem. NOZ tyto situace řeší tak, že doložka ve smlouvě uzavřené adhezním způsobem, která odkazuje na podmínky uvedené mimo vlastní text smlouvy, je platná, byla-li slabší strana s doložkou a jejím významem seznámena nebo prokáže-li se, že význam doložky musela znát (§ 1799 NOZ). Pokud je doložka obtížně srozumitelná či obtížně čitelná, resp. pro osobu průměrného rozumu nesrozumitelná, je tato doložka platná, nepůsobí-li slabší straně újmu nebo prokáže-li druhá strana, že slabší straně byl význam doložky dostatečně vysvětlen. Takto je tedy slabší strana chráněna vůči **formě doložky**. Obsahuje-li smlouva uzavřená adhezním způsobem doložku, která je pro slabší stranu zvláště nevýhodná, aniž je pro to rozumný důvod, zejména odchyluje-li se smlouva závažně a bez zvláštního důvodu od obvyklých podmínek ujednávaných v obdobných případech, je doložka neplatná. Vyžaduje-li to spravedlivé uspořádání práv a povinností stran, soud rozhodne obdobně podle § 577 NOZ, tedy může změnit rozložení práv a povinností stran. Takto je slabší smluvní strana chráněna i proti **obsahu** těchto podmínek, tedy účinkům doložky na ně odkazující.

Příslušná ustanovení obsahující ochranu obláta (§ 1799 a § 1800 NOZ) jsou kogentní, **nemohou tedy být vyloučena dohodou stran** (ani v samotném textu adhezní smlouvy, ani v obchodních podmínkách). Ochrana se tu vztahuje i na

podnikatele při výkonu podnikatelské činnosti, ale za velmi omezených podmínek: podnikatel musí prokázat, že doložka uvedená mimo vlastní text smlouvy a navržená druhou smluvní stranou hrubě odporuje obchodním zvyklostem a zásadě poctivého obchodního styku.

Kap. 3

SPOTŘEBITELSKÉ SMLOUVY

1. Obecné zásady spotřebitelských smluv

Tato oblast soukromého práva je vystavena silnému vlivu práva Evropské unie, a to zejm. v podobě směrnic, které Česká republika transponovala do svého právního řádu. Ochrana spotřebitele je tak harmonizovanou oblastí soukromého práva a při výkladu předmětných ustanovení vnitrostátního práva je třeba v případě problémů zohledňovat právě směrnice Evropské unie, které jsou v NOZ zapracovány (srv. § 3015 NOZ).[9]

Spotřebitelská smlouva je taková smlouva, kterou se spotřebitelem (viz legální definici v § 419 NOZ) uzavírá podnikatel (obecné vymezení je obsaženo v § 420 a § 421 NOZ). K tomu je zapotřebí připomenout, že soudní praxe i doktrína již dříve dovodily, že **status subjektů** (podnikatel versus spotřebitel) je proměnlivý vzhledem k situaci, v níž smlouvu uzavírají. Může se tedy stát, že ochrana spotřebitele svědčí podnikateli, který uzavírá smlouvu s jiným podnikatelem, avšak nikoliv při podnikatelské činnosti. Naopak, za podnikatele je považována i osoba, která uzavírá smlouvy související s vlastní obchodní, výrobní nebo obdobnou činností či při samostatném výkonu svého povolání, popřípadě osoba, která jedná jménem nebo na účet podnikatele (srv. § 420 odst. 2 NOZ).

Příklad: Pokud podnikatel (fyzická osoba – živnostník) provozující výrobu kancelářských křesel nakupuje potraviny pro sebe a svou rodinu v místním supermarketu, je vůči podnikateli, který tento obchod provozuje, v postavení spotřebitele a svědčí mu tak veškerá právní ochrana z toho vyplývající. Naproti tomu, při prodeji vyrobených kancelářských křesel jinému podnikateli za účelem dalšího prodeje se již o spotřebitelskou smlouvu nejedná.

Spotřebitelská smlouva představuje dosti specifický způsob kontraktace, který se vyznačuje vychýlením zásady rovnosti stran ve prospěch ochrany slabší strany. Ekonomickou a informační nerovnost vyvažují prostředky právní, které chrání spotřebitele před zneužitím práva ze strany podnikatele. Nejdůležitějšími stavebními kameny ochrany spotřebitele jsou tato pravidla:

- Lze-li obsah smlouvy vyložit různým způsobem, použije se výklad pro spotřebitele nejpříznivější.
- Právní úprava ochrany spotřebitele je tvořena tzv. jednostranně dispozitivními (relativně kogentními) právními normami. Proto platí, že **k ujednáním odchylovajícím se od ustanovení zákona stanovených k ochraně spotřebitele se nepřihlíží**. To platí i v případě, že se spotřebitel vzdá zvláštního práva, které mu zákon poskytuje.
- Platí vyvratitelná domněnka, že ujednání, která zakládají v rozporu s požadavkem přiměřenosti významnou nerovnováhu práv nebo povinností stran v neprospěch spotřebitele. To neplatí pro ujednání o předmětu plnění

nebo ceně, pokud jsou spotřebiteli poskytnuty jasným a srozumitelným způsobem.

Mezi základní zásady kontraktace mezi podnikatelem jako silnější stranou a spotřebitelem jako slabší stranou patří určité zásady právního jednání, které se ovšem nepoužijí na smlouvu uzavíranou za účelem vyřizování záležitostí každodenního života, pokud má dojít k vzájemnému plnění bezprostředně po uzavření smlouvy, nebo na smlouvu o dodání digitálního obsahu, jestliže byl dodán na hmotném nosiči:

- Veškerá sdělení vůči spotřebiteli musí podnikatel učinit jasně a srozumitelně v jazyce, ve kterém se uzavírá smlouva.
- Směřuje-li jednání stran k uzavření smlouvy a tyto skutečnosti nejsou zřejmé ze souvislostí, sdělí podnikatel spotřebiteli v dostatečném předstihu před uzavřením smlouvy nebo před tím, než spotřebitel učiní závaznou nabídku (viz § 1811 odst. 2 NOZ):

a) svoji totožnost, popřípadě telefonní číslo nebo adresu pro doručování elektronické pošty nebo jiný kontaktní úda

b) označení zboží nebo služby a popis jejich hlavních vlastností,

c) cenu zboží nebo služby, případně způsob jejího výpočtu včetně všech daní a poplatků,

d) způsob platby a způsob dodání nebo plnění,

e) náklady na dodání, a pokud tyto náklady nelze stanovit předem, údaj, že mohou být dodatečně účtovány,

f) údaje o právech vznikajících z vadného plnění, jakož i o právech ze záruky a další podmínky pro uplatňování těchto práv,

g) údaj o době trvání závazku a podmínky ukončení závazku, má-li být smlouva uzavřena na dobu neurčitou,

h) údaje o funkčnosti digitálního obsahu, včetně technických ochranných opatření, a

i) údaje o součinnosti digitálního obsahu s hardwarem a softwarem, které jsou podnikateli známy nebo u nichž lze rozumně očekávat, že by mu mohly být známy.

NOZ nechrání spotřebitele jen prostřednictvím určitých příkazů či obecných klauzulí, ale také systémem **zakázaných ujednání**. Obecně platí, že zakázaná jsou ujednání, která zakládají v rozporu s požadavkem přiměřenosti významnou nerovnováhu práv nebo povinností stran v neprospěch spotřebitele.[10] K takovým ujednáním se nepřihlíží, ledaže by se jich dovolal sám spotřebitel (§ 1815 NOZ).

Zvláště se zakazují ujednání, která:

- a) vylučují nebo omezují spotřebitelova práva z vadného plnění nebo na náhradu újmy,
- b) spotřebitele zavazují plnit, zatímco podnikateli vznikne povinnost plnit splněním podmínky závislé na jeho vůli,
- c) umožňují, aby podnikatel nevydal spotřebiteli, co mu spotřebitel vydal, i v případě, že spotřebitel smlouvu neuzavře či od ní odstoupí,
- d) zakládají podnikateli právo odstoupit od smlouvy bez důvodu, zatímco spotřebiteli nikoli,
- e) zakládají podnikateli právo vypovědět závazek bez důvodu hodného zvláštního zřetele bez přiměřené výpovědní doby,
- f) zavazují spotřebitele neodvolatelně k plnění za podmínek, s nimiž neměl možnost seznámit se před uzavřením smlouvy,
- g) dovolují podnikateli, aby ze své vůle změnil práva či povinnosti stran,
- h) odkládají určení ceny až na dobu plnění,
- i) umožňují podnikateli cenu zvýšit, aniž bude mít spotřebitel při podstatném zvýšení ceny právo od smlouvy odstoupit,
- j) zbavují spotřebitele práva podat žalobu nebo použít jiný procesní prostředek či mu v uplatnění takového práva brání, nebo ukládají spotřebiteli povinnost uplatnit právo výlučně u rozhodčího soudu nebo rozhodce, který není vázán právními předpisy stanovenými na ochranu spotřebitele,
- k) přenášejí na spotřebitele povinnost prokázat splnění povinnosti podnikatele, kterou mu ukládají ustanovení o smlouvě o finanční službě, nebo
- l) zbavují spotřebitele jeho práva určit, který závazek má být poskytnutým plněním přednostně uhrazen.

Spotřebitel je zvýhodněn i v otázce **odstoupení od smlouvy**. Má-li spotřebitel právo odstoupit od smlouvy, které mu svědčí díky zvýhodněnému režimu spotřebitelské smlouvy, nevyžaduje se, aby uvedl důvod, a s právem odstoupit od smlouvy nelze spojit postih (kupř. smluvní pokutu). Využije-li spotřebitel právo odstoupit od smlouvy, považuje se lhůta pro odstoupení za zachovanou, pokud spotřebitel v jejím průběhu odešle podnikateli oznámení, že od smlouvy odstupuje, což je výjimka z obecných pravidel počítání hmotněprávních lhůt.

2. Uzavírání smluv distančním způsobem a závazky ze smluv uzavíraných mimo obchodní prostory

V obchodní praxi podnikatelů je běžné, že se kontraktace odehrává bez přítomnosti osob za pomoci prostředků komunikace na dálku (zejména internetové obchody, tzv. e-shopy, ale také e-mailem), anebo se kontraktace odehrává ve fyzické přítomnosti pracovníků podnikatele i spotřebitele, ovšem mimo prostory sloužící k podnikání (tzv. provozovna).

NOZ pro tyto případy upravuje poměrně velmi podrobný systém výjimek (speciálních pravidel), jejichž cílem je převážně ochránit spotřebitele i v těchto situacích, kdy jsou jeho možnosti prověřit úmysly či důvěryhodnost podnikatele oslabeny. Z oblasti smluv uzavíraných distančně či mimo obchodní prostory jsou však některé typy kontraktů vyňaty a platí tak u nich pouze obecný režim spotřebitelských smluv (viz k tomu § 1840 NOZ). Jedná se zejména o smlouvy, jejichž předmětem je poskytování sociálních služeb či sociálního bydlení, poskytování zdravotní péče, dále také sázka, hra nebo los, dále smlouvy, jejichž předmětem je vznik, převod či zánik práva k nemovité věci a nájem bytu.[11]

Jde-li o smlouvu uzavřenou distančním způsobem či mimo obchodní prostory podnikatele, je podnikatel povinen splnit vůči spotřebiteli informační povinnost ohledně parametrů smlouvy, a to prostřednictvím **tzv. sdělení před uzavřením smlouvy** týkající se zejména povinností spotřebitele a možnosti odstoupení od smlouvy (srv. blíže § 1820 NOZ).

Smlouva musí obsahovat i údaje sdělené spotřebiteli před jejím uzavřením. Tyto údaje lze změnit, pokud si to strany výslovně ujednají. Uzavřená smlouva musí být v souladu s údaji, které byly spotřebiteli sděleny před uzavřením smlouvy. Tyto údaje lze změnit, pokud si to strany výslovně ujednají, jinak platí jako obsah smlouvy údaj pro spotřebitele **příznivější**. Podnikatel vydá spotřebiteli bezprostředně po uzavření smlouvy alespoň jedno její vyhotovení. Je-li předmětem smlouvy poskytování služeb, je podnikatel chráněn proti případnému odstoupení od smlouvy ze strany spotřebitele tak, že začne s plněním své povinnosti ve lhůtě pro odstoupení od smlouvy pouze na základě výslovné žádosti spotřebitele učiněné v textové podobě.

U smluv uzavíraných tzv. **distančním způsobem** a smluv uzavíraných mimo obchodní prostory (tzv. off-premises contracts) platí další zvláštní pravidla kontraktace. Je nepochybně důležité si uvědomit, že smlouva může být uzavřena jak telefonicky, tak i různými elektronickými formami komunikace na dálku (e-mailem, prostřednictvím e-shopu vyplněním elektronického datového formuláře, datovou schránkou atd.). Kromě obecného **sdělení před uzavřením smlouvy** ve smyslu § 1811 odst. 2 NOZ (viz výše) je v takovém případě podnikatel povinen sdělit spotřebiteli v dostatečném předstihu před uzavřením smlouvy nebo před tím, než spotřebitel učiní závaznou nabídku, mj. také:

- a) náklady na prostředky komunikace na dálku, pokud se liší od základní sazby,
- b) údaj o případné povinnosti zaplatit zálohu nebo obdobnou platbu, je-li vyžadována,
- c) v případě, že se jedná o smlouvu, jejímž předmětem je opakované plnění, nejkratší dobu, po kterou bude smlouva strany zavazovat,

d) v případě smlouvy uzavírané na dobu neurčitou nebo jejímž předmětem je opakované plnění, údaj o ceně nebo způsobu jejího určení za jedno zúčtovací období, kterým je vždy jeden měsíc, pokud je tato cena neměnná, údaje o veškerých daních, poplatcích a nákladech na dodání zboží nebo služby určených způsobem podle písmena b),

f) pokud lze využít práva na odstoupení od smlouvy, podmínky, lhůtu a postupy pro uplatnění tohoto práva, jakož i formulář pro odstoupení od smlouvy, jehož náležitosti stanoví prováděcí právní předpis,

g) údaj, že v případě odstoupení od smlouvy ponese spotřebitel náklady spojené s navrácením zboží, a jde-li o smlouvu uzavřenou prostřednictvím prostředku komunikace na dálku, náklady za navrácení zboží, jestliže toto zboží nemůže být vráceno pro svou povahu obvyklou poštovní cestou,

h) údaj o povinnosti uhradit poměrnou část ceny v případě odstoupení od smlouvy, jejímž předmětem je poskytování služeb a jejichž plnění již začalo,

j) údaj o existenci, způsobu a podmínkách mimosoudního vyřizování stížností spotřebitelů včetně údaje, zda se lze obrátit se stížností na orgán dohledu nebo státního dozoru.

Součástí ochranné funkce těchto sdělení je i **důkazní břemeno** ohledně sporu, zda byly všechny informace spotřebiteli řádně poskytnuty. V případě pochybností musí totiž podnikatel prokázat, že sdělil spotřebiteli údaje, které je povinen sdělit (§ 1839 NOZ).

Za smlouvu uzavřenou mimo prostor obvyklý pro podnikatelovo podnikání se považuje také smlouva uzavřená v prostoru obvyklém pro podnikatelovo podnikání, pokud k jejímu uzavření došlo bezprostředně poté, co podnikatel oslovil spotřebitele mimo tyto prostory, anebo během zájezdu organizovaného podnikatelem za účelem propagace a prodeje zboží či poskytování služeb (§ 1828 odst. 2 NOZ).

Podá-li spotřebitel objednávku prostřednictvím některého prostředku komunikace na dálku, je podnikatel povinen prostřednictvím některého prostředku komunikace na dálku neprodleně potvrdit její obdržení (§ 1827 NOZ). To ovšem neplatí při uzavírání smlouvy výlučně výměnou elektronické pošty nebo obdobnou individuální komunikací (kupř. prostřednictvím datové schránky). Uzavírá-li se smlouva za použití jakýchkoliv elektronických prostředků, poskytne podnikatel spotřebiteli v textové podobě kromě znění smlouvy i znění všeobecných obchodních podmínek.

V rámci probíhajícího kontraktu, ale eventuálně i mimo něj, je spotřebitel chráněn proti dodávkám zboží či služeb, které se výslovně neobjednal (**tzv. neobjednané plnění**). Dodal-li podnikatel spotřebiteli něco bez objednávky a ujal-li se spotřebitel držby, hledí se na spotřebitele jako na poctivého držitele. Spotřebitel nemusí na své náklady podnikateli nic vracet, ani ho o tom vyrozumět (§ 1838 NOZ). Toto pravidlo ovšem neplatí bezvýjimečně a je u jednotlivých typů těchto smluv modifikováno (viz dále).

Důležitým mechanismem při ochraně spotřebitele v těchto případech je poučení o právu odstoupit od smlouvy a o dalších následcích takového ukončení smlouvy, které může být nahrazeno tzv. vzorovým (formulářovým) poučením (§ 1820 odst. 2 NOZ). Samotné právo odstoupit od smlouvy je jednostranně výhodněji koncipováno pro spotřebitele. Spotřebitel má právo odstoupit od smlouvy **ve lhůtě čtrnácti dnů**. Tato lhůta běží obecně ode dne uzavření smlouvy. Zvláštní případ představuje kupní smlouva, kde lhůta běží ode dne **převzetí zboží**, dále smlouva, jejímž předmětem je několik druhů zboží nebo dodání několika částí, kde lhůta běží ode dne **převzetí poslední dodávky zboží**, nebo smlouva, jejímž předmětem je pravidelná opakovaná dodávka zboží, kde lhůta běží ode dne převzetí **první dodávky zboží**. Nebyl-li spotřebitel náležitě poučen o právu odstoupit od smlouvy, může od smlouvy odstoupit do jednoho roku a čtrnácti dnů ode dne počátku běhu lhůty pro odstoupení. Jestliže však byl spotřebitel poučen o právu odstoupit od smlouvy v této lhůtě, běží čtrnáctidenní lhůta pro odstoupení ode dne, kdy spotřebitel poučení obdržel.

Příklad: Podnikatel zabývající se prodejem prošívavých přikrývek a ložního prádla zorganizuje zájezd pro cílovou skupinu seniorů nad 65 let, v rámci něhož je při poledním posezení v restauraci účastníkům nabízen sortiment podnikatele za velmi výhodné ceny. V případě, že účastník zájezdu uzavře na tomto místě na základě nabídky podnikatele kupní smlouvu na koupi sady ložního prádla a prošívavé přikrývky, může od této smlouvy odstoupit do 14 dnů ode dne převzetí zboží, neboť se jedná o smlouvu uzavřenou mimo obvyklé prostory podnikatele. Účastník zájezdu má právo na vrácení peněz v plném rozsahu.

Spotřebitel je při odstoupení od smlouvy uzavřené distančním způsobem nebo mimo obvyklé prostory podnikání chráněn dalším systémem záruk proti zneužití silnějšího postavení podnikatele. NOZ rozděluje dvě typové situace: a) poskytnutí zboží, b) poskytnutí služby.

ad a) Při odstoupení od smlouvy je spotřebitel povinen do 14 dnů zboží odeslat či předat k odeslání zpět podnikateli, přičemž jako protiplnění podnikatel musí vrátit spotřebiteli peníze tím způsobem, jakým mu spotřebitel zaplatil (tzn. platil-li spotřebitel bezhotovostně, pak mu budou peníze vráceny na účet atd.) – viz k tomu § 1832 NOZ. Jinou úhradu nákladů může po spotřebiteli podnikatel žádat pouze tehdy, pokud spotřebitele řádně poučil v rámci sdělení před uzavřením smlouvy o tom, že tyto náklady nese spotřebitel. Podnikatel však převezme zboží od spotřebitele v jeho domácnosti na své náklady, jestliže spotřebitel odstoupí od smlouvy uzavřené mimo prostor obvyklý pro podnikatelovo podnikání, zboží bylo dodáno do domácnosti spotřebitele v okamžiku uzavření smlouvy a povaha zboží jej neumožňuje odeslat obvyklou poštovní cestou.

ad b) Při odstoupení od smlouvy o poskytnutí služeb, kdy podnikatel s plněním **na základě výslovné žádosti spotřebitele** začal před uplynutím lhůty pro odstoupení od smlouvy, uhradí podnikateli poměrnou část sjednané ceny za plnění poskytnuté do okamžiku odstoupení od smlouvy. Je-li sjednaná cena nepřiměřeně vysoká, uhradí spotřebitel podnikateli poměrnou část ceny odpovídající tržní hodnotě poskytovaného plnění. Spotřebitel však nenese **žádné náklady**, jestliže jde o smlouvu, jejímž předmětem je poskytování služeb a podnikatel neposkytl spotřebiteli údaje podle § 1820 odst. 1 písm. d) a f) NOZ, nebo pokud podnikatel začal s plněním před uplynutím lhůty pro odstoupení od smlouvy, ačkoliv spotřebitel o to výslovně nežádal.

Na druhé straně však NOZ uvádí výčet situací, kdy spotřebitel **nemá právo** odstoupit od smlouvy (§ 1837 NOZ), což jsou situace představující výjimky z uvedených obecných pravidel.

3. Distanční smlouvy o finančních službách

Speciálním typem smluv uzavíraných distančním způsobem jsou **smlouvy o finančních službách** (§ 1841 NOZ). Jedná se o smlouvy týkající se bankovní, úvěrové, platební nebo pojistné služby, smlouva týkající se penzijního připojištění, směny měn, vydávání elektronických peněz a smlouva týkající se poskytování investiční služby nebo obchodu na trhu s investičními nástroji, je-li uzavřena prostředky komunikace na dálku. NOZ pro účely těchto smluv speciálně upravuje náležitosti sdělení před uzavřením smlouvy (§ 1843 NOZ), přičemž zejména je důležité, že pokud se spotřebitelem uzavírá smlouvu zprostředkovatel, což je v praxi velmi časté, je třeba, aby uvedl dostatečné údaje o své osobě, aby bylo zřejmé, za koho a v jakém právním postavení jedná. Byla-li smlouva uzavřena na žádost spotřebitele s použitím takových prostředků komunikace na dálku, které neumožňují sdělit smluvní podmínky a další údaje (viz sdělení před uzavřením smlouvy), musí podnikatel splnit tuto povinnost okamžitě po uzavření smlouvy. Požádá-li o to spotřebitel kdykoli za trvání závazku ze smlouvy, má právo dostat smluvní **podmínky v tištěné podobě**, jakož i právo změnit způsob komunikace na dálku, pokud to neodporuje povaze poskytovaných služeb ani uzavřené smlouvě. Plnil-li podnikatel spotřebiteli finanční službu bez výslovné objednávky, nevzniká spotřebiteli povinnost za plnění zaplatit ani mu z toho nevznikají žádné jiné povinnosti (§ 1851 NOZ).

Odstoupení od smlouvy od finančních služeb lze realizovat ze strany spotřebitele v následujících lhůtách (viz blíže § 1846 NOZ):

- a) ve lhůtě 14 dnů ode dne uzavření smlouvy, příp. dodatečného sdělení údajů, které měl podnikatel poskytnout v rámci sdělení před uzavřením smlouvy
- b) ve lhůtě 30 dnů ode dne sdělení od podnikatele, že byla na dálku uzavřena smlouva o životním pojištění nebo o penzijním připojištění.
- c) do tří měsíců ode dne, kdy se spotřebitel dozvěděl o poskytnutí klamavého údaje ze strany podnikatele, nebo se dozvědět měl a mohl.

Tento mechanismus však **neplatí** v případě, že

- a) cena finančních služeb závisí na pohybech cen na finančních trzích, které podnikatel nemůže ovlivnit, jako jsou služby k devizovým hodnotám a investičním nástrojům, nebo
- b) se jedná o smlouvu o cestovním pojištění, o pojištění zavazadel nebo o podobném krátkodobém pojištění s pojistnou dobou kratší než jeden měsíc.

Následky odstoupení od smlouvy od finančních služeb jsou vymezeny následovně:

a) v zásadě má podnikatel právo požadovat neprodlené zaplacení ceny jen za službu do této doby již skutečně poskytnutou; cena nesmí být nepřiměřená rozsahu poskytnuté služby; to ale neplatí, pokud podnikatel začal plnit před uplynutím lhůty pro odstoupení podle § 1846, aniž s tím spotřebitel souhlasil nebo pokud podnikatel neprokáže, že spotřebitele poučil o svém právu požadovat cenu nebo její přiměřenou část při odstoupení spotřebitele od smlouvy (§ 1843 odst. 1 písm. g) NOZ).

b) podnikatel je povinen vrátit spotřebiteli všechny peněžní prostředky a jiný majetek, které od něho na základě smlouvy přijal, a to neprodleně, nejpozději však do třiceti dnů ode dne odstoupení od smlouvy.

Příklad: Pokud pojišťovna uzavře se spotřebitelem (klientem) smlouvu o cestovním pojištění na cesty do zahraničí prostřednictvím formuláře na internetových stránkách, jedná se o smlouvu o finančních službách uzavřenou na dálku (tzn. distančním způsobem). Pojišťovna může poskytnout spotřebiteli povinné sdělení před uzavřením smlouvy formou e-mailové komunikace, jakož i pojistné podmínky platné pro daný pojistný produkt. Pokud by však spotřebitel požádal následně o poskytnutí tištěné verze pojistných podmínek, má na to právo. Pokud je však pojištění uzavřeno na dobu kratší, než jeden měsíc, není možné odstoupit od smlouvy ve lhůtě čtrnácti dnů (§ 1846 NOZ).

Kap. 4

ZMĚNY ZÁVAZKŮ

Závazkové právní vztahy nejsou statické, tedy dány jednou provždy, naopak v praxi často dochází k tomu, že se některé právní skutečnosti pro tyto vztahy určující změny nebo se dokonce objeví právní skutečnosti nové. V rámci NOZ však chápeme změny závazků především jako změny vzniklé na základě právních úkonů. V závislosti na tom, zda ke změně závazku dochází v jeho subjektu nebo obsahu, tak můžeme rozlišit zejména tyto instituty:

Změnu v subjektu závazku:

- Změnu v osobě věřitele:
 - *postoupení pohledávky* (§§ 1879 až 1887 NOZ),
 - *postoupení smlouvy* (§ 1895 až § 1900 NOZ).
- Změnu v osobě dlužníka:
 - *převzetí dluhu* (§ 1888 až § 1891 NOZ),
 - *přistoupení k dluhu* (§ 1892 NOZ),
 - *převzetí majetku* (§ 1893 až § 1894 NOZ),
 - *postoupení smlouvy* (§ 1895 až § 1900 NOZ).

Změnu v obsahu závazku:

- *novace* (§ 1902, § 1906 a § 1907 NOZ),
- *narovnání* (§ 1903 až § 1907 NOZ).

1. Změna v osobě věřitele

Postoupení pohledávky (cese)

Hlavním a nejčastějším způsobem, jakým dochází ke změně v osobě věřitele, je postoupení pohledávky neboli cese. Někdy se o tomto institutu hovoří jako o „prodeji/koupi pohledávek“.[12] Můžeme rozlišit *cesi úplnou* (převádí-li se celá pohledávka), *částecnou* (převádí-li se část pohledávky) nebo *globální* (převádí-li se veškeré pohledávky, mohou být jak současné, tak i budoucí). Podstata tohoto procesu spočívá v tom, že pohledávka může být postoupena věřitelem (coby *postupitelem*) i *bez souhlasu dlužníka* další osobě (coby *postupníkovi*). S postoupením pohledávky nabývá postupník i její příslušenství, stejně jako další práva s ní spojená, a to včetně jejího zajištění. Ne každá pohledávka však může být takto postoupena: Její postoupení předně nesmí vylučovat případná ujednání mezi věřitelem a dlužníkem. Dále musí být zcizitelná – nesmí tedy obsahovat plnění osobní povahy. Nesmí se ani jednat o pohledávku zanikající smrtí nebo takovou, jejíž obsah by se změnou věřitele změnil k tíži dlužníka (viz § 1881 odst. 2 NOZ).

Zákon postavení dlužníka při postoupení pohledávky zabezpečuje prostřednictvím *notifikační (oznamovací) povinnosti* postupitele. To znamená, že dokud postupitel dlužníka nevyrozumí, nebo dokud mu postupník postoupení pohledávky neprokáže, může se své povinnosti zprostit tak, že splní postupiteli, popřípadě se s ním vyrovná jiným způsobem. Chráněno je i postavení osob, které dluh zajistily zástavním právem, ručením nebo jiným způsobem. Postoupení pohledávky nemá vůči nim účinky, opět dokud je postupitel o něm nevyrozumí nebo dokud jim postupník toto postoupení neprokáže. Dlužníku po postoupení zůstávají také zachovány námitky proti pohledávce, které měl v době postoupení.

Důležité je, že postoupením pohledávky vznikají postupiteli i některé nové právní povinnosti vůči postupníkovi. Například v případě, že byla pohledávka postoupena za úplatu, odpovídá postupitel postupníkovi až do výše přijaté úplaty s úroky za to, že tato pohledávka v době postoupení trvala, a ručí za její dobytost. To však neplatí, jestliže postupník věděl, že tato pohledávka je budoucí, nejistá nebo nedobytná.

Příklad: Pan Bílý postoupil pohledávku, kterou měl vůči panu Novákovi, panu Černému, avšak ani jeden z nich o tom pana Nováka nevyrozuměl. Pan Novák, který si tudíž nebyl postoupení pohledávky vědom, ji posléze splnil panu Bílému. Výsledkem je, že závazek, který měl pan Novák, se považuje za splněný, přičemž na straně pana Bílého vzniklo bezdůvodné obohacení.

2. Změna v osobě dlužníka

a) Převzetí dluhu (privativní intercese - § 1888 a násl. NOZ)

Jednou z možných změn závazku v osobě dlužníka je tzv. převzetí dluhu neboli privativní intercese, která spočívá v tom, že na místo původního dlužníka nastoupí **nový dlužník**. Nezbytnou podmínkou platnosti takového převzetí je souhlas věřitele. Nedá-li věřitel souhlas, vznikne pouze přejímáтели dluhu povinnost vůči dlužníku zařídit, aby nemusel věřiteli plnit, nikoliv však přímá práva mezi věřitelem a přejímátelem. Samotný obsah závazku se převzetím dluhu nemění. Přejímáтели dluhu tak náleží všechny námitky, které mohl uplatnit původní dlužník.

Pokud je přejímaný dluh nějakým způsobem zajištěn **třetí osobou**, trvá toto zajištění jen tehdy, když souhlasí tato třetí osoba se změnou v osobě dlužníka. V případě, že při převodu vlastnického práva zapsaného ve veřejném seznamu přejde na jeho nabyvatele i zapsané zástavní právo nebo jiná jistota váznoucí na věci, má se za to, že na něj přešel i dluh zajištěný touto jistotou.

Příklad: Pan Novák si koupil nemovitost, na které vázlo zástavní právo zajišťující úvěr, který byl dříve poskytnut prodávajícímu. Na pana Nováka tím přešla povinnost splatit tento úvěr v případě, že prodávající tuto povinnost sám nesplní, nebude-li prokázáno něco jiného.

b) Přistoupení k dluhu (kumulativní intercese - § 1892 NOZ)

Přistoupení k dluhu, či jinak řečeno kumulativní intercese, nastává, pokud se nějaká osoba zaváže věřiteli **bez souhlasu dlužníka**, že za něho splní jeho dluh. Stává se tím novým dlužníkem a je spolu s původním dlužníkem, jehož souhlas s tímto přistoupením zákon nevyžaduje, zavázána společně a nerozdílně. Případné zajištění dluhu původního dlužníka třetí osobou se nevztahuje na plnění dluhu ze strany dlužníka nového, pokud k tomu ovšem tato třetí osoba nedá svůj souhlas.

c) Převzetí majetku (§ 1893 NOZ)

Institut převzetí majetku spočívá v tom, že nabyvatel převezme od zcizitele veškerý majetek nebo jeho poměrně určenou část, čímž se s ním stává společně a nerozdílně dlužníkem z dluhů, které s převzatým majetkem souvisí a o nichž při uzavření smlouvy věděl nebo vědět musel. Nabyvatel přitom není povinen plnit **více, než kolik činí hodnota majetku, jehož takto nabyl**, což ovšem neplatí, pokud jím je osoba zciziteli blízká, neboť ta se stává neomezeným solidárním dlužníkem. Tento institut se rovněž nepoužije, jestliže je majetek převáděn v rámci přeměny právnické osoby anebo zcizení závodu či jeho pobočky.

d) Postoupení smlouvy (cese smlouvy – § 1895 a násl. NOZ)

NOZ stanoví, že nevyklučuje-li to povaha smlouvy, může *kteřákoli strana* převést jako postupitel svá práva a povinnosti ze smlouvy nebo z její části třetí osobě. Takový postup označujeme jako postoupení nebo též **cesi smlouvy**. Nezbytnou podmínkou je přitom souhlas postoupené strany (tzn. nové smluvní strany) a dosavadní alespoň částečné nesplnění závazku. Postoupení smlouvy je vůči postoupené straně **účinné od jejího souhlasu**. V případě, že souhlasila předem, je postoupení smlouvy účinné okamžikem, kdy jí postupitel postoupení smlouvy oznámí nebo kdy jí postupník postoupení smlouvy prokáže. Postoupené straně zůstávají zachovány všechny námitky ze smlouvy i proti postupníkovi. Jiné námitky, které tato strana měla vůči postupiteli, jí zůstanou zachovány jen tehdy, pokud si to ve smlouvě nebo v souhlasu s postoupením smlouvy vyhradí. Pokud je postoupení smlouvy pouze částečné, není možné při něm zkrátit práva postoupené strany z vedlejších doložek ve smlouvě (např. ujednání o podmínce, záloze, závdavku, smluvní pokutě, odstoupení od smlouvy a odstupném nebo o rozhodčí doložce).

3. Změny v obsahu závazku

Novace a narovnání (§ 1902)

Za novaci označujeme situaci, kdy si strany sjednají nová práva a povinnosti v rámci již existujícího právního vztahu. Můžeme přitom rozlišit *novaci kumulativní* (původní závazek trvá vedle nové dohody) a *novaci privativní* (původní závazek je zrušen a nahrazen novým). NOZ stanoví vyvratitelnou právní domněnku, že se dohodou o změně obsahu závazku, dosavadní závazek ruší a nahrazuje se novým, avšak s tím, že může-li vedle nového obstát, má se za to, že nebyl zrušen.

Od novace se liší narovnání, které spočívá v nahrazení dosavadního závazku novým prostřednictvím ujednání stran o úpravě mezi nimi doposud sporných nebo pochybných práv a povinností. Vztahuje-li se narovnání věcného práva k věci zapsané do veřejného seznamu, nastávají jeho účinky zápisem do tohoto seznamu.

Jak ujednání o novaci, tak i o narovnání vyžadují písemnou formu, pokud byla stanovena i pro původní závazek, nebo činí-li se o již promlčeném právu. Zajištění práv, která jsou předmětem novace nebo narovnání, se vztahuje i na práva, která z nich vznikají. Poskytla-li však zajištění třetí osoba, která k novaci nebo k narovnání nepřistoupila, je zavázána nejvýše v rozsahu původního závazku a zůstávají jí zachovány i všechny námitky, které mohla proti pohledávce uplatnit, kdyby k novaci nebo k narovnání nedošlo.

Příklad: Pan Bílý (dále jen „objednatel“) si objednal od pana Černého (dále jen „dodavatel“) sadu akvarelových barev za cenu 500 Kč. Pokud by si k nim později (avšak před splněním závazku ze strany dodavatele) objednal i sadu barev olejových v ceně 1000 Kč, jednalo by se o kumulativní novaci. Jestliže by se však pan Bílý s panem Černým dohodl před splněním závazku ze strany dodavatele na tom, že namísto původní sady akvarelových barev mu bude dodána sada barev temperových v ceně 800 Kč, jednalo by se o novaci privativní.

Kap. 5

ZÁNİK ZÁVAZKŮ

Zánik závazku nastává tehdy, pokud nastane právní skutečnost, se kterou NOZ spojuje zánik právního vztahu. Taková právní skutečnost může vyplývat ze smlouvy, nebo ze zákona a může proběhnout s uspokojením, nebo bez uspokojení věřitele. Různé způsoby zániku závazků můžeme přehledně rozdělit do následujících kategorií:

1. Zánik závazku právním úkonem jednostranným:
 - *splnění dluhu,*
 - *uložení do úřední úschovy,*
 - *odstoupení od smlouvy, jednostranné započtení,*
 - *výpověď.*
2. Zánik závazku právním úkonem dvoustranným:
 - *novace,*
 - *prominutí dluhu,*
 - *narovnání,*
 - *započtení dohodou.*
3. Zánik závazku právní událostí:
 - *nemožnost plnění,*
 - *uplynutí doby,*
 - *smrt dlužníka nebo věřitele.*
4. Zánik závazku složenou právní skutečností:
 - *neuplatnění práva,*
 - *prodlení u fixní smlouvy.*
5. Zánik závazku jiným způsobem:
 - *splynutí.*

1. Splnění dluhu (§ 1908 a násl. NOZ)

a) Obecné poznámky

Splnění dluhu může být považováno za optimální způsob zániku závazku. Dlužník musí splnit dluh *na své náklady a nebezpečí řádně a včas*. Žádná ze stran však nesmí odepřít plnění ani odstoupit od smlouvy proto, že jiný dluh z jiného právního důvodu nebyl splněn.

Významná je zejména úprava tohoto institutu u tzv. *synallagmatických smluv* (§ 1911 až § 1913 NOZ). Zákon v této oblasti rozlišuje situace, kdy si mají strany navzájem *plnit zároveň* a kdy má naopak jedna ze stran *plnit jako první*. V prvním z uvedených případů platí, že splnění závazku může požadovat jen ta strana, která sama dluh již splnila, nebo je ochotna a schopna splnit dluh současně s další stranou. V druhém případě může strana, která má plnit napřed, své plnění odepřít až do té doby, kdy ji bude vzájemné plnění poskytnuto nebo zajištěno. Takový postup je možný ale jen tehdy, je-li plnění druhé strany ohroženo novými okolnostmi.

Příklad: V kupní smlouvě mezi stranami bylo sjednáno, že zboží bude převzato kupujícím uoproti kupní ceně placené hotově ve smluvené datum dodání. Kupující se dostavil k prodávajícímu pro zboží ve smluveném termínu, ale neměl hotové peníze k zaplacení kupní ceny. Poté, co mu prodávající odmítl zboží vydat, vyhrožoval podáním žaloby na vydání zboží. Proávající však byl v právu, neboť se jednalo o synallagmatický závazek, v němž mělo být plněno oběma stranami zároveň.

b) Charakteristika řádného plnění a druhy vad

Výše bylo uvedeno, že dlužník musí splnit svůj dluh *řádně*. Zákon řádné plnění specifikuje tak, že dlužník musí plnit bez vad a s vlastnostmi vymíněnými nebo obvyklými v souladu s účelem smlouvy. Vadné plnění dále vymezuje za pomoci demonstrativního výčtu (viz § 1916 NOZ). Dlužník tedy plní (mimo jiné) vadně, pokud má předmět jeho plnění jiné vlastnosti, než byly stanovené nebo ujednané, pokud neupozorní na jeho neobvyklé vady nebo pokud poskytne nepravdivé ujištění, že je věc bez vad.

Samotné vady můžeme rozdělit na *zjevné* neboli *zřejmé, zjistitelné z veřejného seznamu* (v těchto dvou případech jdou k tíži nabyvatele), *skryté* a *právní* (§ 1920 NOZ). Má-li předmět právní vadu, nabyvatel to musí bez zbytečného odkladu oznámit zciziteli. Právo z odpovědnosti za vady nevyklučuje náhradu škody.

Příklad: Pan Novák si koupil od pana Černého sadu malířských pláten. Tato sada mu byla ihned předána a pan Novák za ni zaplatil dohodnutou kupní cenu. Již záhy na to se však dozvěděl, že zmiňovaná plátna jsou ve skutečnosti ve vlastnictví pana Bílého. Věc byla tudíž zatížena právní vadou a nejednalo se tak o řádné plnění.

c) Způsob plnění

Způsob splnění závazku chápe NOZ primárně jako **alternativní**. To znamená, že lze-li dluh splnit několika způsoby, jeho volba náleží dlužníku. V případě, že má toto právo věřitel, musí tento způsob zvolit v ujednané době, jinak bez zbytečného odkladu tak, aby mohl dlužník podle jeho volby plnit. Strana, která má právo volby, přitom může od smlouvy odstoupit, pokud její volba byla zmařena vyšší mocí nebo druhou stranou.

Dluh se v zásadě plní v celku (§ 1930 odst. 1 NOZ). Věřitel má povinnost přijmout **částečné plnění** jen, když to neodporuje povaze závazku či účelu smlouvy. Je-li dohodnuto plnění ve splátkách, lze ujednat tzv. ztrátu výhody splátek (§ 1931 NOZ) při nesplnění jedné splátky. V situaci, kdy má dlužník plnit nejen na samotnou jistinu, ale například též na úroky z prodlení nebo další příslušenství pohledávky (viz k tomu § 513 NOZ), zákon stanoví (§ 1932 NOZ) rozvrh plnění dluhu, podle něhož se dlužníkovo plnění nejprve započte na určené náklady spojené s uplatněním pohledávky, poté na úroky z prodlení, úroky a nakonec až na samotnou jistinu.

Když plní dluh dlužník, který je nesvéprávný, nepovažuje se jeho plnění za platné, jestliže se jednalo o nejistý či nedospělý dluh. V takovém případě lze požadovat vrácení plnění. V jiných případech se nesvéprávný dlužník svého závazku sprostí (§ 1934 NOZ).

NOZ zná taktéž plnění poskytnuté třetí osobou, tedy tzv. *plnění za jiného*. Věřitel musí takové plnění přijmout, dá-li k němu dlužník svůj souhlas. Výjimku představují situace, kdy je plnění vázáno na osobní vlastnosti dlužníka. Není-li osoba, která dluh za dlužníka plní, v postavení jeho ručitele nebo osoby, která tento dluh nějakým způsobem zajišťuje, může na věřiteli před nebo při splnění dluhu požadovat, aby jí postoupil její pohledávku. Pokud věřiteli plní osoba, která dluh ručí nebo jej zajišťuje, není souhlas dlužníka třeba. Osoba, která dluh za dlužníka splnila, vůči němu získává tzv. *subrogační regres* (§ 1937 odst. 2 NOZ), může tedy po něm požadovat vyrovnání toho, co za něj plnila. Splněním dluhu tak vstupuje do práv věřitele. Původní věřitel má přitom povinnost vydat této osobě doklady vztahující se k pohledávce.

Příklad: Pan Bílý je velmi známým malířem krajin. Pan Novák si u něj objedná obraz podzimního lesa. Pan Bílý však zjistí, že v dohodnuté době není schopen obraz namalovat, a proto dá svůj souhlas amatérskému malíři panu Černému, aby jej namaloval pro pana Nováka za něj. Pan Novák však takové plnění nemusí přijmout, protože bylo vázáno na osobní vlastnost dlužníka, tedy pana Bílého, který je známým malířem.

S problematikou plnění dluhu též úzce souvisí pojmy poukázka, kvitance, dlužní úpis a uznání dluhu.

d) Poukázka (§ 1939 až § 1948 NOZ)

Poukázka dává poukazníkovi oprávnění vybrat u poukázaného vlastním jménem plnění a poukázanému stanoví povinnost, aby poukazníkovi plnil na účet poukazatele. Zákon rozlišuje poukázky na řad (mohou se převádět rubopisem) a na doručitele (poukázaný má povinnost zaplatit dluh každému, kdo poukázku předloží).

e) Kvitance (§ 1949 až § 1951 NOZ)

Kvitance je potvrzení o splnění dluhu, které vydává věřitel dlužníkovi, pokud přijímá plnění. Musí v ní být vyznačeno jméno dlužníka i věřitele, předmět plnění, jeho místo a čas, kde a kdy byl dluh splněn. V případě, že věřitel odmítne vydat kvitanci, může mu dlužník v reakci na to plnění odepřít, čímž je vyloučeno, aby se dostal dlužník do prodlení (viz k tomu § 1968 NOZ). Je-li plnění opakované a má tentýž právní důvod a dlužník předloží kvitanci na plnění splatné později, má se za to, že plnil i dříve.

f) Dlužní úpis (§ 1952 NOZ)

NOZ stanoví, že má-li věřitel dlužníkovo prohlášení o uznání dluhu nebo jiný dlužní úpis, je povinen jej dlužníkovi při splnění vrátit nebo na něm vyznačit, že bylo splněno částečně.

g) Uznání dluhu (§ 2053 a § 2054 NOZ)

Nezbytnými náležitostmi uznání dluhu (dříve v obchodních vztazích též „uznání závazku“) je jeho uznání co do důvodu i výše a prohlášení učiněné v písemné formě. V takovém případě se má za to, že dluh v rozsahu uznání v době uznání trvá (více viz bod 2.12.6). [13]

h) Místo plnění (§ 1954 až § 1957 NOZ) a uložení plnění do úschovy

Jednou z podmínek řádného plnění je, aby bylo plněno ve stanoveném místě. Toto místo může vyplývat ze smlouvy, z povahy závazku, z účelu plnění, nebo ze zákona. V případě nepeněžitého dluhu se místo plnění řídí *principem odnosnosti*: dlužník tedy plní v místě svého bydliště nebo sídla. Je-li však dluh peněžitý, určuje se místo plnění podle *principu donosnosti*: dlužník má tudíž povinnost plnit v místě bydliště nebo sídla věřitele. U bezhotovostního plnění se plní okamžikem připsání částky na účet.

V případě, kdy je věřitel nepřítomen, v prodlení nebo je jeho osoba nejasná, může dlužník přistoupit k uložení plnění do soudní úschovy, je-li tak oprávněn učinit. Toto řízení se řídí ustanoveními § 289 a násl. zákona č. 290/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů. Složitelem je příjemce. Soud má povinnost označeného věřitele vyrozumět o uložení. Nepřihlásí-li se nikdo ani tři roky od složení, propadá úschova státu poté, co uplyne marně další rok po právní moci rozhodnutí soudu o případnutí úschovy do vlastnictví státu. Účinky splnění závazku nastávají uložení. Tento druh úschovy je třeba odlišit od smlouvy o úschově (§ 2402 a násl. NOZ), jakož i zvláštní typ úschovy notářské v dědickém řízení.

ch) Čas plnění (§ 1958 až 1967 NOZ)

Zákon stanoví, že je-li čas plnění sjednán, pak má dlužník povinnost plnit i bez vyzvání věřitele. Pokud doba plnění výslovně ujednána není a věřitel dlužníka k plnění vyzve, musí dlužník plnit ihned. Má-li právo zvolit si čas plnění dlužník a neurčí-li tak v přiměřené lhůtě, je věřitel oprávněn domáhat se stanovení doby plnění soudně.

Zákon také stanoví, že v případě, že jsou obě strany právního závazku podnikatelé a obsahem tohoto závazku je poskytnutí zboží nebo služeb za úplatu, je cena splatná do 30 dnů od obdržení faktury (resp. zboží, služby). V případě, že je stranou, které je zboží nebo služba dodávána, veřejnoprávní korporace, může být doba splatnosti až šedesát dnů, pokud je to odůvodněno povahou závazku. Dobu splatnosti delší než 60 dnů si mohou strany sjednat pouze v případě, že to není hrubě nespravedlivé vůči věřiteli.

Jestliže se jedná o peněžitý dluh a dlužník jej plní před stanoveným časem, nemá právo odečíst od dlužné částky úroky odpovídající době, o kterou plnil dříve, pokud s takovým postupem nevysloví jeho věřitel souhlas.

i) Prodlení dlužníka (§ 1968 až § 1974 NOZ) a věřitele (§ 1975 a § 1976 NOZ)

Z porušení povinnosti splnit závazek řádně a včas vzniká příslušné straně odpovědnost. Pokud dlužník neplní svůj dluh řádně a včas, je v prodlení. Za prodlení není odpovědný jen tehdy, nemůže-li plnit v důsledku prodlení věřitele. NOZ stanoví v § 1969 **obecné pravidlo**, že věřitel, jehož dlužník neplní a je tedy v prodlení, může od smlouvy odstoupit, nebo je oprávněn požadovat splnění dluhu. **Speciální pravidlo** se pak vztahuje k prodlení s plněním peněžitého dluhu. V tomto případě může věřitel požadovat i úroky z prodlení. Strany si mohou výši těchto úroků ujednat (*smluvní úroky z prodlení*), pokud tak neučiní, řídí se nařízením vlády č. 351/2013

Sb., kterým se určuje výše úroků z prodlení a nákladů spojených s uplatněním pohledávky, určuje odměna likvidátora, likvidačního správce a člena orgánu právnické osoby jmenovaného soudem a upravují některé otázky Obchodního věstníku a veřejných rejstříků právnických a fyzických osob (tzv. *zákonné úroky z prodlení*). Podle tohoto nařízení se výše úroků z prodlení stanoví jako výše REPO sazby pro první den kalendářního pololetí, v němž k prodlení došlo, zvýšené o 8 procentních bodů. Zákon však právo na náhradu škody limituje (viz § 1971 NOZ), když stanoví, že toto právo je zachováno pouze tehdy, pokud není škoda kryta právě úroky z prodlení.

Prodlení věřitele vylučuje prodlení dlužníka. NOZ má za to, že věřitel je v prodlení, pokud nepřijme nabídku plnění nebo neposkytne dlužníku součinnost potřebnou k splnění dluhu. V případě, že je věřitel v prodlení a předmětem plnění je věc, jde nebezpečí škody na věci po dobu tohoto prodlení k jeho tíži, a to bez ohledu na příčinu, z jaké škoda vznikla. To však neplatí, způsobí-li škodu dlužník.

Pro prodlení věřitele i dlužníka platí, že zakládá-li prodlení *podstatné porušení* smlouvy, může od ní strana, která prodlení nezavinila, odstoupit bez zbytečného odkladu. Jedná-li se o *porušení nepodstatné*, může neprodlévající strana odstoupit od smlouvy až poté, co druhá strana nesplnila svou povinnost ani v dodatečně přiměřené lhůtě, kterou ji stanovila. Určí-li věřitel tuto dodatečnou lhůtu s úmyslem ji neprodloužit, uplynutím lhůty nastává fikce odstoupení od smlouvy.

V souvislosti s problematikou prodlení je významný i pojem *fixního závazku* (či *fixní smlouvy*). Hovoříme o něm, pokud je přesně ujednána doba plnění a ze smlouvy nebo z povahy závazku vyplývá, že opožděné plnění by nemělo smysl. V takovém případě závazek zaniká počátkem prodlení dlužníka ze zákona (nastávají tím tytéž účinky, jako kdyby věřitel od smlouvy odstoupil), ledaže by věřitel dlužníku oznámil bez zbytečného odkladu, že trvá na splnění smlouvy.

Příklad: Pan Novák objednal na oslavu svatby své dcery velký svatební dort. Cukrárna však nestačila dort dodat. Jejím prodlením tak závazek mezi ní a panem Novákem zanikl, protože dodání svatebního dortu až po oslavě by nemělo smysl.

2. Novace privativní

Jedním ze způsobů zániku závazku je novace privativní, kdy se vznikem nového závazku starý závazek zaniká (k novaci privativní více viz Změny v obsahu závazku. Novace a narovnání).

3. Zánik závazku dohodou (§ 1981 NOZ)

Zákon umožňuje stranám ujednat si zánik závazku, aniž by přitom vznikl závazek nový.

4. Započtení podle NOZ (§ 1982 až § 1991 NOZ)

Jedním ze způsobu zániku závazku je i započtení pohledávky. Na základě toho, jakým typem právního úkonu vzniká, můžeme rozlišit *započtení jednostranné* (jednostranným právním úkonem) a *započtení dvoustranné* (dohodou stran). Aby bylo možno pohledávky započíst je nutno splnit několik podmínek (musí se např. jednat o plnění stejného druhu). Započtením se obě pohledávky zruší v rozsahu, v jakém se vzájemně kryjí. Pokud se nekryjí zcela, započte se pohledávka obdobným způsobem jako při splnění.

Ne každá pohledávka je však způsobilá k započtení – započíst tak lze pouze pohledávky uplatnitelné před soudem, pohledávky jisté a určité. NOZ rovněž demonstrativně vypočítává některé druhy nezapočitatelných pohledávek. Jedná se například o výživné pro nezletilého, které nelze započítat dokonce ani dvoustranně, o pracovněprávní plnění zaměstnavatele nebo o pohledávku vyplývající z újmy na zdraví.

5. Splynutí (§ 1993 a § 1994 NOZ)

Za situace, kdy splyne jakýmkoli způsobem právo s povinností v jedné osobě, zaniká právo i povinnost, ledaže by zákon stanovil jinak.

Příklad: Pan Bílý si koupil malířský ateliér, ve kterém byl doposud v nájmu. Dlužník a věřitel tak splynul v jeho osobě a nájem tím zanikl.

6. Prominutí dluhu (§ 1995 až § 1997 NOZ)

Prominutí dluhu představuje úkon věřitele s vyvratitelnou právní domněnkou souhlasu dlužníka. Dluh je tedy prominout tehdy, pokud s jeho prominutím neprojevil dlužník nesouhlas, a to výslovně nebo samotným splněním dluhu. Účinky prominutí dluhu má také vrácení dlužního úpisu (uznání dluhu) a vydání kvitance (potvrzení), aniž by dlužník dluh splnil.

V případě solidárních závazků platí pouze dílčí prominutí dluhu. Promine-li tudíž věřitel dluh jednomu z dlužníků, kteří jsou zavázáni společně a nerozdílně, má toto prominutí účinky vůči ostatním spoludlužníkům jen v rozsahu podílu spoludlužníka propuštěného ze závazku. Jestliže promine dlužníku dluh jeden z věřitelů oprávněných společně a nerozdílně, zbavuje to dlužníka dluhu pouze v rozsahu podílu tohoto spoluvěřitele.

7. Výpověď (§ 1998 až § 2000 NOZ)

Obecný institut výpovědi je třeba odlišovat od speciálních institutů výpovědi upravených v rámci některých smluvních typů (zejména nájmu bytu). Následující právní úprava se uplatní jen tehdy, pokud zákon pro daný typ závazku nestanoví jinak. Závazek lze vypovědět, dohodnou-li si to strany nebo stanoví-li to zákon. Vypovězený závazek zaniká uplynutím výpovědní doby. V případě, že je vypověditelný bez výpovědní doby, zaniká účinností výpovědi. U nepřetržité nebo opakované činnosti ujednané na dobu neurčitou je možné závazek zrušit ke konci kalendářního čtvrtletí výpovědí podanou tři měsíce předem. Doživotní smlouvy uzavřené bez vážného důvodu lze vypovědět po deseti letech trvání závazku. Fyzické osoby se tohoto práva nemohou vzdát.

8. Odstoupení od smlouvy (§ 2001 až § 2005 NOZ)

Odstoupení od smlouvy představuje jednostranný adresovaný právní úkon.[14] Lze jej učinit pouze tehdy, ujedná-li si to strany, nebo pokud to stanoví zákon. Je třeba si uvědomit, že NOZ v celé řadě případů upravuje speciální důvody k odstoupení od smlouvy u jednotlivých typových smluv (zejména kupní či darovací smlouvy). Závazek se v důsledku odstoupení jedné ze stran od smlouvy zrušuje **ex tunc** (od počátku – k tomu viz § 2004 NOZ). Pokud je dlužník zavázán smlouvou k nepřetržité nebo opakované činnosti, případně k postupnému dílčímu plnění, může věřitel od smlouvy odstoupit jen pro futuro (tj. s účinky do budoucna). To však neplatí v případě, že již přijatá dílčí plnění nemají sama o sobě pro věřitele význam. **Účinky odstoupení** nastávají automaticky bez ohledu na postoj druhé strany, avšak platí pouze inter partes. Chrání se přitom dobrá víra u třetích osob.

V souvislosti s odstoupením od smlouvy je především důležité rozlišit, zda došlo k *podstatnému*, nebo *nepodstatnému* porušení smlouvy. **Podstatné porušení smlouvy** je takové, při kterém strana porušující smlouvu věděla nebo musela vědět, že by druhá strana smlouvu za takových okolností neuzavřela. Chrání se zde tedy dobrá víra smluvních stran. V ostatních případech zákon předpokládá, že porušení smlouvy podstatné není; v tom případě převládá ochrana trvání smluvního vztahu. U podstatného porušení může strana odstoupit od smlouvy bez zbytečného odkladu a to i za situace, kdy z chování druhé strany nepochybně vyplývá, že poruší smlouvu takovým způsobem. Ve chvíli, kdy strana, která je oprávněná od smlouvy odstoupit, oznámí druhé straně, že odstupuje od smlouvy, nebo že na ní setrvává, nemůže tuto volbu již sama změnit.

Zákon umožňuje též **částečné odstoupení**. Například, když dlužník plnil jen zčásti, může věřitel odstoupit od smlouvy ohledně zbytku nesplněného plnění. Nemá-li takové částečné plnění pro věřitele význam, právo mu umožňuje odstoupit od smlouvy jako celku.

Odstoupením od smlouvy zůstávají nedotčena práva na zaplacení úroků z prodlení, smluvních pokut, náhrady škody apod. (viz § 2005 odst. 2 NOZ). Zvláštní právní institut představuje **odstupné** (§ 1992 NOZ). Jedná se o úplatu za zrušení závazku. Takové právo ale nemá strana, která již, třeba jen částečně, přijala plnění druhé strany nebo sama plnila druhé straně.

9. Následná nemožnost plnění (§ 2006 až § 2008 NOZ)

V situaci, kdy objektivní okolnosti znemožní splnit závazek, zaniká tento závazek ex lege. Plnění závazku se však nepovažuje za nemožné pouze z důvodů ztížených podmínek, vyšších nákladů, prodlení nebo nutnosti pomoci jiné osoby. Důkazní břemeno a notifikační povinnost leží u tohoto institutu na dlužníkovi, prokazuje tedy nemožnost plnění. Pokud dlužník neoznámí nemožnost plnění věřiteli bez zbytečného odkladu, musí mu nahradit škodu, která vznikla tím, že věřitel nebyl o této nemožnosti včas vyrozuměn. Závazek může pro nemožnost plnění zaniknout i zčásti, pokud není možno splnit jen část plnění, nebo může zaniknout i v celém rozsahu, pokud zbylé plnění nemá pro věřitele význam (vyhodnocuje se na základě povahy závazku, popřípadě účelu smlouvy).

Příklad: Pan Novák se zaváže panu Bílému, že mu ze zahraničí doveze speciální sadu štětců ze sobolí srsti od firmy ABC. Později však zjistí, že se tato firma takovou sadu již dávno přestala vyrábět a ani nikdo jiný ji nevyrábí. Závazek tak zanikne pro nemožnost plnění.

10. Smrt dlužníka nebo věřitele (§ 2009 NOZ)

Smrtí dlužníka nebo věřitele práva a povinnosti v zásadě nezanikají. Výjimku však tvoří případy, kdy tato práva a povinnosti měla osobní rozměr.

11. Zajištění a utvrzení dluhu (§ 2010 až § 2054 NOZ)

Účelem zajišťovacích institutů je posílit postavení věřitele a tím zvýšit tlak na dlužníka, aby plnil řádně a včas. Jedná se také o jeden z projevů zásady jistoty (tzv. majetkové jistoty). U zajišťovacích institutů vzniká coby důsledek zajištění hlavního právního vztahu právní vztah vedlejší, tj. zajišťovací. Tento právní vztah může vzniknout jak mezi stranami hlavního závazku (např. uznáním dluhu), tak i mezi jednou ze stran hlavního závazku a třetí osobou (např. ručením). Právní závazek může být zajištěn jedním, ale i větším množstvím rozebíraných institutů.

Zajištění se v obecné rovině řídí zásadami akcesority a subsidiarity. *Zásada akcesority* znamená, že se existence zajišťovacího právního vztahu váže na existenci právního vztahu hlavního a zaniká tedy spolu s ním. *Zásadou subsidiarity* označujeme skutečnost, že uspokojení ze zajištění nastupuje až poté, co nelze hlavní právní závazek řádně splnit.

Typickými způsoby zajištění dle NOZ jsou:

- Ručení
- *Finanční záruka*
- *Zajišťovací převod práva (fiduciární cese)*
- *Dohoda o srážkách ze mzdy*
- *Utvrzovací institut*
- *Smluvní pokuta*

- *Uznání dluhu*

NOZ stanoví, že pokud je někdo povinen dát **jistotu**, učiní tak zřízením zástavního práva. V případě, že není schopen dát jistotu tímto způsobem, dá ji způsobilým ručitelem. Způsobilého ručitele zákon definuje jako osobu, kterou je možné žalovat v tuzemsku a která má vhodný majetek.

V situacích, kdy je jistota různých věřitelů založena na různých právech k totožné věci, NOZ stanoví pořadí, podle něhož se jednotlivé skupiny věřitelů uspokojí. Jako první se uspokojí věřitelé zajištění věcným právem zapsaným ve veřejném seznamu nebo rejstříku zástav, ve druhé skupině věřitelé zajištění věcným právem nezapsaným v uvedených seznamech a ve třetí ti, kteří jsou zajištění závazkovým právem.

Pokud jistota ztratí na ceně tolik, že se zajištění stane nedostatečným, je věřitel oprávněn od dlužníka požadovat přiměřené doplnění dosavadního zajištění. V případě, že tak dlužník neučiní, stává se nezajištěná část pohledávky splatnou.

11.1. Ručení

Ručení se zakládá jednostranným právním jednáním (tzv. *ručitelským prohlášením*), které musí mít písemnou formu (§ 2018 NOZ). Věřiteli je ovšem dána možnost ručitele nepřijmout, v takovém případě však po něm dále nemůže nic žádat.

Ručení lze poskytnout i pro dluhy (resp. soubor dluhů) budoucí nebo podmíněné. Vztahuje se na něj *princip zachování námitek* – ručitel tedy může vůči věřiteli uplatnit všechny námitky, které by vůči němu mohl uplatnit dlužník. Stejně tak se řídí zásadami subsidiarity a akcesority. Aby tudíž mohl věřitel požadovat splnění závazku po ručiteli, musí nejprve v písemné formě vyzvat dlužníka k splnění. Tento postup není nutný, je-li zjevné, že dlužník svůj závazek nesplní. Ručitelský závazek se nepromlčí před hlavním dluhem (§ 2025 NOZ) a zaniká se zánikem jím zajištěného dluhu (§ 2026 NOZ).

Zákon však do jisté míry chrání i postavení ručitele: Uznání dluhu dlužníkem je vůči ručiteli účinné, jen když s tím vyjádří svůj souhlas. Dále může odepřít plnění, jestliže věřitel zavinil, že dlužník dluh nesplnil.

11.2. Finanční záruka

Finanční záruka vzniká prohlášením učiněným výstavcem v záruční listině, která musí mít *písemnou formu*. Obsahem tohoto prohlášení je závazek výstavce, že uspokojí věřitele podle záruční listiny do výše určité peněžní částky, pokud dlužník nesplní věřiteli dluh, anebo se splní jiné, v záruční listině určené podmínky. Pokud je takovým výstavcem banka, zahraniční banka nebo spořitelní a úvěrní družstvo, hovoříme o *bankovní záruce*. Právo na plnění ze záruky může věřitel postoupit.

Platí, že výstavce za splnění zajištěného dluhu ručí do výše a za podmínek, které určí záruční listina. Výstavce má dále právo uplatnit vůči věřiteli pouze ty námitky, jejichž uplatnění je záruční listinou připuštěno.

Jestliže potvrdí finanční záruku **jiný výstavce**, je věřitel oprávněn uplatnit právo z této záruky vůči kterémukoli z těchto výstavců. NOZ i v tomto případě připouští regresivní právo: Výstavce, který plnil na základě jím potvrzené finanční záruky, se může domáhat náhrady vůči výstavci, který jej o potvrzení této záruky požádal. Regresivní právo dále náleží i výstavci vůči dlužníkovi, který musí nahradit, co výstavce plnil podle záruční listiny. Dlužník pak nemůže uplatnit vůči výstavci námitky uplatnitelné vůči věřiteli, pokud si s ním neujedná, že si výstavce vzhledem k věřiteli uplatnění takových námitek vyhradí v záruční listině.

11.3. Zajišťovací převod práva

Zajišťovací převod práva (tzv. fiduciární cese) představuje druh zajištění, při kterém se dlužník nebo třetí osoba zavazují zajistit dluh tím, že věřiteli dočasně převedou své právo. Zákon stanoví právní domněnku, že se jedná o převod s rozvazovací podmínkou, že dluh bude splněn. Pokud se zajišťovací převod práva vztahuje k věci zapsané ve veřejném seznamu, vzniká zajištění zápisem do takového seznamu.

V případě, že není splněn zajištěný dluh, má dlužník povinnost předat věřiteli vše nutné k plnému výkonu práva, které bylo převedeno, přičemž se jeho převod stává nepodmíněným. Jestliže převyšuje obvyklá cena jistoty výši zajištěného dluhu, musí věřitel vyplatit osobě, která jistotu poskytla, částku odpovídající rozdílu. Může si však přitom započíst své účelně vynaložené náklady.

11.4. Dohoda o srážkách ze mzdy nebo jiných příjmů

Jedním ze způsobů zajištění je i dohoda věřitele a dlužníka o srážkách ze mzdy nebo platu, popřípadě z odměny ze smlouvy o výkonu závislé práce nebo z náhrady mzdy či platu ve výši nepřesahující jejich polovinu. V případě, že se nejedná o srážky směřující k uspokojení práva zaměstnavatele, je nutný k uzavření této dohody jeho předchozí souhlas.

11.5. Smluvní pokuta

Smluvní pokuta představuje zejména jeden z hlavních způsobů utvrzení dluhu. [15] Jedná se (nově!) o **bezformální ujednání**, které můžeme charakterizovat jako dodatečné plnění sjednané pro případ porušení smluvní povinnosti. Výše smluvní pokuty nemusí být přesně určena, postačí vymezit způsob, jakým se určí.

Příklad: Realitní kancelář uzavře se zájemcem inominační smlouvu o prohlídce bytu, v níž se zájemce zaváže, že k případné koupi bytu využije zprostředkovatelských služeb této realitní kanceláře, jinak zaplatí smluvní pokutu ve výši 50 000,- Kč. Platnosti takového ujednání nebrání ani situace, kdyby smlouva o prohlídce bytu byla sjednána ústně; realitní kancelář by však musela v případě soudního sporu prokázat existenci ujednání o smluvní pokutě.

Smluvní pokuta plní funkci *paušalizované náhrady škody*, [16] z čehož plyne i limitace náhrady škody vzniklé z porušení téže povinnosti. Její uhrazení nemá vliv na povinnost splnit utvrzený dluh. Nepřiměřenou smluvní pokutu může soud na návrh dlužníka snížit. Hovoříme proto v tomto případě o tzv. *moderačním právu soudu*. [17]

Příklad: Pan Novák uzavřel s panem Bílým smlouvu, jejíž součástí byla smluvní pokuta ve výši 10.000 Kč za případné nedodržení některé z právních povinností v ní stanovených. Mezi stranami zároveň nebylo výslovně ujednáno, že se oprávněná strana (tzn. v tomto případě pan Novák) může domáhat zaplacení náhrady škody převyšující smluvní pokutu. Pan Bílý později skutečně jednu z takových povinností porušil. Panu Novákovi tím vznikla škoda ve výši 20.000 Kč, jejíž náhradu chtěl po panu Bílém následně vymáhat. Pan Novák však se svým požadavkem na náhradu škody neuspěl, jelikož byla ujednána smluvní pokuta pouze ve výši 10 000 Kč a pokrývala celou škodu způsobenou porušením povinností, pro které byla sjednána.

11.6. Uznání dluhu

Jedná se o písemné prohlášení dlužníka, jehož obsahem je uznání co do důvodu (causa závazku) a výše. Jeho důsledkem je **vyvratitelná právní domněnka** existence dluhu v okamžiku uznání a obnovení běhu promlčecí doby (viz § 639 a § 653 NOZ). Placení úroků se považuje za uznání dluhu, stejně jako se částečné plnění považuje za uznání zbytku dluhu, lze-li to z okolností dovodit.

Poznámky k závazkové části NOZ:

[1] Text II. části této studijní pomůcky je zpracován podle právního stavu platného a účinného ke dni 1. 10. 2014.

[2] K pojmu smlouva srv. vymezení právního jednání (kapitola 1). Smlouva je tak základním druhem nejméně dvoustranného právního jednání, které míří ke vzniku závazku mezi stranami.

[3] Viz k tomu blíže rozsudek Nejvyššího soudu ČR spis. zn. 23 Cdo 1098/2012, přístupný na www.nsoud.cz.

[4] Srv. blíže Melzer, F. Dispozitivní a kogentní normy v novém občanském zákoníku. Právní rozhledy, 2013, č. 7, s. 253 a násl.

[5] To ovšem neplatí v případech stanovených v § 1765 a 1766. Obecně k problematice změny okolností srovnej též PIECHOWICZOVÁ, Lucie. Praktické otázky vlivu změn poměrů na trvání závazků. *REKODIFIKACE & PRAXE*. 2013, roč. I, č. 10, s. 10-14. ISSN 1805-6822.

[6] Dražby jsou i po vstupu NOZ v účinnost obecně upraveny v zákoně č. 26/2000 Sb. o veřejných dražbách, ve znění pozdějších předpisů. Tato právní úprava se použije, nestanoví-li zvláštní zákon jinak.

[7] Viz k tomu základní skutkovou podstatu lichvy upravenou v § 218 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku: *Kdo zneužívá něčí rozumové slabosti, tísně, nezkušenosti, lehkomyšlnosti nebo něčího rozrušení, dá sobě nebo jinému poskytnout nebo slíbit plnění, jehož hodnota je k hodnotě vzájemného plnění v hrubém nepoměru, nebo kdo takovou pohledávku uplatní nebo v úmyslu uplatnit ji na sebe převede, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta nebo zákazem činnosti.*

[8] Ustanovení o smlouvách uzavíraných adhezním způsobem platí pro každou smlouvu, jejíž základní podmínky byly určeny jednou ze smluvních stran nebo podle jejích pokynů, aniž slabší strana měla skutečnou příležitost obsah těchto základních podmínek ovlivnit (§ 1798 NOZ).

[9] Jedná se zejm. o Směrnice Rady ze dne 20. prosince 1985 na ochranu spotřebitele v případě smluv uzavřených mimo obchodní prostory (85/577/EHS), Směrnice Rady ze dne 2. dubna 1993 o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách (93/13/EHS), Směrnice Evropského parlamentu a Rady ze dne 20. května 1997 o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených na dálku (97/7/ES), Směrnice Evropského parlamentu a Rady ze dne 16. února 1998 o ochraně spotřebitele při označování cen výrobků nabízených spotřebiteli (98/6/ES), Směrnice Evropského parlamentu a Rady ze dne 25. května 1999 o určitých aspektech nákupu spotřebního zboží a záruk za spotřební zboží (1999/44/ES), Směrnice Evropského parlamentu a Rady ze dne 29. června 2000 o postupu proti opožděným platbám v obchodních transakcích (2000/35/ES), Směrnice Evropského parlamentu a Rady ze dne 12. prosince 2006 o klamavé a srovnávací reklamě (2006/114/ES), Směrnice Evropského parlamentu a Rady ze dne 14. ledna 2009 o ochraně spotřebitele ve vztahu k některým aspektům smluv o dočasném užívání ubytovacího zařízení (timeshare), o dlouhodobých rekreačních produktech, o dalším prodeji a o výměně (2008/122/).

[10] To neplatí pro ujednání o předmětu plnění nebo ceně, pokud jsou spotřebiteli poskytnuty jasným a srozumitelným způsobem.

[11] Dále se jedná o smlouvy, jejichž předmětem je výstavba nové budovy a podstatná přestavba budovy, o zájezdu, o přepravě osoby, či o smlouvy uzavřené při použití prodejních automatů nebo automatizovaných obchodních prostor.

[12] GALVAS, Miroslav. Postoupení pohledávky dle nového občanského zákoníku. *EPRAVO.cz* [online]. Epravo.cz a.s., publikováno 11. 6. 2014 [cit. 14. 8. 2014]. ISSN 1213-189X. Dostupné z: <http://www.epravo.cz/top/clanky/postoupeni-pohledavky-dle-noveho-obcanskeho-zakoniku-94500.html>

[13] K problematice uznání dluhu srovnej též HORÁČEK, Tomáš a Michal SVATOŇ. Uznání dluhu. *REKODIFIKACE & PRAXE*. 2014, roč. II, č. 6, s. 28-32. ISSN 1805-6822.

[14] VEČEŘA, Michal. Odstoupení od smlouvy. *REKODIFIKACE & PRAXE*. 2014, roč. II, č. 7, s. 28-30. ISSN 1805-6822. S. 28.

[15] Viz ČERNÁ, Stanislava a Klára KULHÁNKOVÁ. Smluvní pokuta v NOZ. *REKODIFIKACE & PRAXE*. 2013, roč. I, č. 11, s. 4-10. ISSN 1805-6822. S. 4.

[16] Tamtéž, s. 7-8.

[17] Tamtéž, s. 8.